Repere fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului de la naștere la 7 ani

SUMAR

INTRODUCERE 5

A. DEZVOLTAREA FIZICĂ, A SĂNĂTĂȚII ȘI IGIENEI PERSONALE 19
A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică 21
A.2. Subdomeniul: Sănătate și igienă personală 26

B. DEZVOLTARE SOCIO-EMOȚIONALĂ 31
B.1. Subdomeniul: Dezvoltare socială 34
B.2. Subdomeniul: Dezvoltare emoțională 41

C. CAPACITĂŢI ŞI ATITUDINI ÎN ÎNVĂŢARE 45
C.1. Subdomeniul: Curiozitate și interes 48
C.2. Subdomeniul: Inițiativă 49
C.3. Subdomeniul: Persistență 50
C.4. Subdomeniul: Creativitate 51

D. DEZVOLTAREA LIMBAJULUI, A COMUNICĂRII ȘI A PREMISELOR CITIRII ȘI SCRIERII 53
D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării 56
D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii 61

E. DEZVOLTAREA COGNITIVĂ ȘI CUNOAȘTEREA LUMII 69
E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme 72
E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii 76

ANEXĂ: Bibliografie 85

La întregul proces de inițiere și de validare a conținutului documentului au participat numeroși experți și reprezentanți ai instituțiilor guvernamentale, nonguvernamentale, ai instituțiilor de cercetare, ai universităților, precum și experți internaționali.

Coordonator:
Dr. Mihaela Ionescu

Echipa de experți:
Carmen Anghelescu
Cristiana Boca
Dr. Ioana Herseni
Cristina Popescu
Ecaterina Stativa
Dr. Cătălina Ulrich
Cornelia Novak

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Repere fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului de la naștere la 7 ani / dr. Mihaela Ionescu (coord.), Carmen Anghelescu, Cristiana Boca, ... - București : Vanemonde, 2010
Bibliogr.
ISBN 978-973-1733-16-6

I. Ionescu, Mihaela
II. Anghelescu, Carmen
III. Boca, Cristiana

37.015.3
159.922.7

Layout: Victoria Dumitrescu
DTP: Dan Glăvan

Editura **VANEMONDE**
Tel.: 021-331.02.00; 021-330.50.66
E-mail: vanemonde@gmail.com

vanemonde®

Dorim să mulțumim:

Cancelariei Primului Ministru
Ministerului Educației, Cercetării și Inovării
Ministerului Muncii, Familei și Șanselor Egale
Centrului Național pentru Formarea Personalului Didactic
Agenției Naționale pentru Asigurarea Calității din Învățământul Preuniversitar
Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului
Institutului pentru Ocrotirea Mamei și Copilului „Alfred Rusescu”
Universității București – Facultatea de Psihologie și Științele Educației
Institutului de Științe ale Educației
Fundației Copiii Noștri
Centrul Romilor Amare Rromenza
Romani Criss
Centrului pentru Educație și Dezvoltare Step by Step
Holt Romania FCSSCF

Mulțumiri speciale:

Viorica Preda – Ministerul Educației, Cercetării și Inovării
Echipa de operatori de teren: Kovacs Dorina, Ambrus Eva, Ionescu Cristina, Cozma Mariana, Niță Mihaela, Mitroi Anamaria, Silvia Breben, Elena Gongea, Dumitru Viorica, Botez Antoaneta, Avădanei Lăcrămioara, Silvia Borteanu, Giol Maria, Aramă Georgeta, Crăciun Silvia, Gherghina Iordache, Dăscălescu Tatiana, Mosor Elena, Petre Victoria, Neagu Milena, Săliște Mihaela Ioana, Păunescu Carmen, Borlovan Angela, Biriescu Terezia, Popa Ariana, Manasra Mahmud
Autorităților locale, familiilor și instituțiilor de educație timpurie, sănătate și protecție socială care au sprijinit aplicarea tuturor instrumentelor de validare a documentului.

Abhiyan Jung Rana - UNICEF
Deepa Grover - UNICEF
Sharon Lynn Kagan - Columbia University
Pia Britto – Yale University
Luminița Costache – UNICEF
Eugen Crai – UNICEF

Introducere

INTRODUCERE

Înainte de a prezenta semnificația acestui document, iată câteva informații drept preambul[1]:

- 80% din arhitectura cerebrală a individului se dezvoltă în perioada prenatală. 60% din structurile mentale ale unui adult se formează în primii trei ani de viață și din acestea 50% înainte de naștere. Copilul se naște cu 100 miliarde de celule nervoase, între 1/4 și 1/5 din celulele nervoase ale creierul unui adult și petrece primii trei ani din viață adăugând celule gliale pentru a sprijini și hrăni acești neuroni. În primul an de viață are loc o explozie sinaptică ce este susținută de interacțiunile cu cei care îl îngrjiesc. Neuronii sunt capabili să formeze mii de interconexiuni între ei sub forma dendritelor și axonilor care se extind și în alte regiuni ale creierului. La 6 ani copilul are două treimi din creierul unui adult și are de 5-7 ori mai multe conexiuni între neuroni decât creierul unui copil de 18 luni sau al unui adult. Creierul unui copil de 6-7 ani are o imensă capacitate de a realiza mii și mii de conexiuni dendritice între neuroni. Acest potențial de dezvoltare se finalizează în jurul vârstei de 10-11 ani, când copilul pierde cam 80% din acest volum de conexiuni neuronale. Ceea ce nu dezvoltăm sau nu utilizăm, pierdem ca și capacitate. O enzimă este eliberată în creier și dizolvă toate căile neuronale slab mielinizate.

- Copiii care prezintă un nivel înalt de anxietate cronică secretă cantități mari de hormoni ai stresului, cortizoli, care dăunează exercitării capacităților cognitive și funcționării sistemului imunitar.

- Sugarii prematuri care au fost masați cu grijă de câteva ori în fiecare zi în spital sau au fost ținuți frecvent piele la piele cu mamele lor au crescut în greutate mai repede, iar la încheierea primului an de viață erau mai dezvoltați din punct de vedere mental și motor decât cei care nu au fost stimulați. Presiunea masajului stimulează o parte a nervului cranian care activează tractul gastrointestinal, stimulând producerea unor hormoni precum insulina. Cu cât este mai mare nivelul insulinei cu atît este mai eficientă absorbția hranei, iar copiii cresc mai repede. Copiii care beneficiază de masaj au un nivel scăzut de cortizoli în urină, hormoni care ucid importante celule imunitare.

- Anumite microelemente, cum ar fi fierul, iodul și zincul, sunt extrem de importante pentru dezvoltarea sănătoasă a creierului. Subnutriția duce la letargie, dăunând interesului copilului pentru lumea din jurul lui.

- Alăptarea îl protejează pe copil de boli, deoarece anticorpii mamei sunt transmiși prin lapte. Sugarii prematuri, care au fost hrăniți cu lapte provenit de la mamele lor, s-au dezvoltat mult mai bine decât cei care au fost hrăniți cu lapte formula.

Acestea sunt doar câteva dintre datele furnizate de cercetări despre dezvoltarea copilului în primii 7 ani de viață, care întăresc ideea importanței perioadei timpurii din viața fiecărui individ, precum și modul în care dezvoltarea copilului este determinată de numeroși factori de îngrijire, protecție și educație ce acționează simultan și potențează progresul interdependent în toate domeniile de dezvoltare: fizic, socio-emoțional, cognitiv.

Nu este de ajuns doar să îngrjim copilul, cum nu este de ajuns doar să-l hrănim sau să-l învățăm lucruri noi. Copilul are nevoie simultan și de hrană sănătoasă, și de îngrijire atentă, și de atenție și căldură, și de stimulare, și de încredere, și de răbdare, și de un mediu prielnic în care să se dezvolte etc., fiecare la timpul potrivit. Știrbirea vreuneia dintre aceste condiții, în această perioadă de viață, are consecințe pe termen lung.

De aceea, prin acest document, sperăm să venim în sprijinul tuturor celor care îngrjiesc, cresc și educă copiii de până la 7 ani din România, în scopul construirii unei viziuni comune asupra modului în care ei se dezvoltă și învață, punând astfel bazele unei abordări coerente a perioadei copilăriei și ale unei premise puternice pentru politici publice integrate destinate copiilor mai mici de 7 ani.

***1. Early Childhood Resource Pack**, Young Child Survival,Growth and Development (2004), Module 2: Brain Development, Rethinking the Brain, Module 3: Basic Course on ECD, Importance of Care, Feeding is a Critical Interaction. UNICEF Headquarters, New York.*

1. Ce sunt Reperele Fundamentale privind Învățarea și Dezvoltarea Timpurie (RFIDT)?

RFIDT reprezintă un set de enunțuri care reflectă **așteptările** privind **ceea ce ar trebui copiii să știe și să fie capabili să facă**. Acestea sunt definite pentru a sprijini creșterea și dezvoltarea copiilor de la naștere până la intrarea în școală, atât în mediul familial, cât și în cadrul altor servicii de îngrijire și educație timpurie. Aceste așteptări au ca repere atât cercetările și noile teorii privind dezvoltarea copilului generate de psihologie, neuropsihologie, științele educației (în ansamblu), cât și valorile naționale pe care dorim să le transmitem și să le promovăm începând cu educația timpurie.

RFIDT reprezintă o resursă, un document care informează educatorii, părinții și, în general, toți adulții (care participă la creșterea, îngrijirea, dezvoltarea și educația copiilor) asupra așteptărilor pe care le pot avea față de aceștia în perioada copilăriei. Ele reflectă **finalitățile** acțiunilor noastre, ne orientează și ne ajută să ne adaptăm practicile în acord cu specificul dezvoltării în această perioadă a vieții, având în vedere în mod holist toate domeniile dezvoltării copilului.

Întrucât există diferențe individuale importante între ritmurile de dezvoltare ale copiilor, aceste RFIDT sunt flexibile, permițând mici variații de la copil la copil. Însă prin formularea lor, ele orientează adulții în procesul de participare și sprijinire a creșterii și dezvoltării normale și depline a copilului.

Pentru cadrele didactice, formularea RFIDT reprezintă un punct de referință în organizarea și proiectarea activităților din unitățile de educație timpurie. Ele au o funcție diagnostică numai la **nivel de grup de copii, și nu la nivel individual** și au ca scop evaluarea nivelului la care se situează toți copiii dintr-o grupă, creșă/grădiniță, din întregul sistem pe fiecare din domeniile precizate de document. Pentru cadrul didactic, observarea copiilor în baza RFIDT are ca scop conturarea unui profil al grupei de copii pentru a vedea care sunt domeniile de dezvoltare care sunt mai puțin solicitate prin activitățile desfășurate în grădiniță și, în acest mod, a interveni în proiectarea viitoarelor activități.

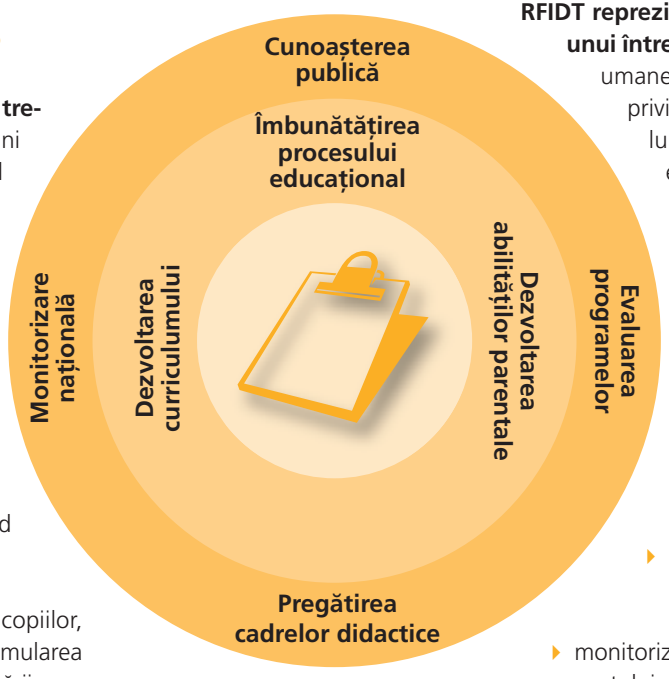

RFIDT reprezintă punctul de plecare în elaborarea unui întreg sistem de standarde privind resursele umane, serviciile oferite și politicile publice privind educația, îngrijirea și protecția copilului de la naștere la 7 ani. Contribuind la elaborarea unui întreg set de standarde, RFIDT au multiple **utilizări**:

- îmbunătățirea procesului educațional din serviciile de educație timpurie;
- îmbunătățirea curriculum-ului destinat educației copilului de la naștere la 7 ani;
- îmbunătățirea pregătirii cadrelor didactice;
- dezvoltarea și îmbunătățirea programelor de educație parentală;
- evaluarea și îmbunătățirea programelor educaționale oferite de serviciile de educație, îngrijire și protecție;
- monitorizarea la nivel de sistem educațional a impactului programelor educaționale destinate copiilor de la naștere la 7 ani;
- îmbunătățirea nivelului de cunoaștere publică asupra importanței și valorii perioadei copilăriei timpurii;
- crearea unui continuum al învățării care leagă dezvoltarea și îngrijirea timpurie de succesul de mai târziu din școală și din viață, prin alinierea acestor repere cu cerințele pentru etapele următoare de dezvoltare ale copilului.

__Scopul principal__ al elaborării acestor RFIDT este acela de a oferi un cadru comun de referință în abordarea integrată a copilului prin toate serviciile de sănătate, îngrijire, protecție și educație care îl deservesc. RFIDT reflectă o anumită perspectivă asupra copilului și asupra dezvoltării lui, care, prin adoptarea ei de către toți cei implicați, va permite îmbunătățirea serviciilor destinate copiilor în perioada timpurie și monitorizarea sistematică a progreselor realizate.

2. Procesul de elaborare a RFIDT

UNICEF a demarat în anul 2002 inițiativa globală de dezvoltare a standardelor de învățare și dezvoltare timpurie. În prima fază, 6 țări au fost incluse în acest proces. România s-a alăturat inițiativei în aprilie 2007 când o echipă de consultanți a participat la programul de formare de la Istanbul, organizat și susținut de Biroul Regional UNICEF cu sediul la Geneva. România, ca și celelalte țări incluse în această inițiativă globală, a beneficiat de sprijinul constant al Biroului Central și Regional și al consultanților internaționali. Pe tot parcursul celor trei etape majore ale procesului de elaborare a RFIDT - respectiv formularea reperelor, validarea de conținut și validarea de vârstă -, Reprezentanța UNICEF în România a alocat resursele tehnice, logistice și financiare necesare acestui demers. Tot pe perioada acestui demers, România a fost reprezentată în diferite consultări la nivel global organizate cu sprijinul UNICEF.

RFIDT au fost elaborate printr-un proces comprehensiv și colaborativ care a implicat multe surse de informație, expertiză și sprijin. Procesul de elaborare și finalizare a RFIDT a durat 2 ani și jumătate, debutând în mai 2007 și încheindu-se în noiembrie 2009.

O echipă de experți sprijiniți de Reprezentanța UNICEF din România, alcătuită din reprezentanți ai Ministerului Educației, Cercetării și Inovării, Universității București și organizațiilor neguvernamentale, a coordonat acest proces.

Procesul a avut cinci etape distincte:

1. Organizarea unui **workshop** cu reprezentanți ai ministerelor ce coordonează elaborarea și implementarea de politici privind educația, îngrijirea și protecția copilului de la naștere la 7 ani, cu specialiști în domeniul dezvoltării timpurii din lumea academică (universități), reprezentanți ai agențiilor guvernamentale a căror activitate vizează calitatea procesului educațional și a pregătirii resurselor umane (formare inițială și continuă), reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale care implementează proiecte în domeniul educației, îngrjirii și protecției copilului mic, cercetători în domeniul științelor educației, pentru a dezbate **tema valorilor pe care dorim să le promovăm prin educația, îngrjirea și protecția copilului până la vârsta de 7 ani**. În urma acestui workshop, va-lorile naționale rezultate au fost: **unicitatea copilului/diversitate, dezvoltare plenară, bunăstare, sănătate, interculturalitate, autocontrol, respect (de sine și față de semeni), independență, demnitate, identitate, creativitate, responsabilitate, ordine interioară, grijă față de mediu, solidaritate față de comunitate**.

2. **Elaborarea primei variante de RFIDT** în conformitate cu valorile naționale stabilite.

3. **Validarea conținutului RFIDT.** Procesul de validare de conținut a implicat consultarea unei game largi de specialiști din domenii precum: pediatrie, psihologia dezvoltării, pedagogie, psihologia/pedagogia copilului mic, asistență socială, precum și cadre didactice și părinți, scopul principal fiind acela de a valida aria de domenii ale dezvoltării pentru care reperele au fost elaborate, conținutul reperelor și al indicatorilor corespunzători acestor repere, precum și practicile de sprijin propuse. Criteriile de analiză au fost: cuprinderea tuturor aspectelor semnificative din dezvoltarea și învățarea copilului de până la 7 ani, evitarea suprapunerilor sau a lacunelor în definirea domeniilor de dezvoltare, a reperelor și a indicatorilor, promovarea de practici care să pună adultul în sprijinul copilului în scopul oferirii contextelor și ocaziilor de dezvoltare și învățare propice fiecărei vârste. De asemenea, o echipă de doi recunoscuți experți internaționali, consultanți ai UNICEF au fost consultați pentru validarea conținutului RFIDT.
   În urma procesului de validare a conținutului, RFIDT au fost revizuite.

4. **Validarea de vârstă a RFIDT.** Procesul de validare de vârstă a fost coordonat de o echipă formată din: specialiști în psihologia dezvoltării copilului, educație timpurie și creșterea și îngrijirea copilului mic și un statistician. Procesul de validare a durat 9 luni și s-a realizat prin investigarea unui eșantion reprezentativ la nivel național pentru copiii cu vârsta cuprinsă între naștere și 7 ani. Scopul procesului de validare de vârstă a fost acela de a valida, de data aceasta, conținutul indicatorilor formulați pentru fiecare perioadă de vârstă în raport cu cunoștințele și abilitățile copiilor din România. Variabilele avute în vedere în

constituirea eșantionului au fost: mediul de rezidență, sex, etnie, cu/fără frați, cuprins/necuprins în unități de educație timpurie. Au fost implicate 13 județe și Municipiul București și un număr de 26 de operatori.
În urma rezultatelor obținute prin aplicarea instrumentelor de validare a fiecărui indicator din RFIDT, a fost realizată o nouă revizuire a documentului.

5. **Finalizarea RFIDT.** Varianta finală a documentului a fost obținută în urma pacurgerii celor două etape de validare, în urma cărora au fost realizate două revizuiri.

Întregul proces de elaborare a RFIDT, precum și implementarea lor se bazează pe anumite principii (prezentate în următoarea secțiune a introducerii) care reflectă perspectiva actuală asupra dezvoltării copilului, asupra rolului adulților din jurul lui, precum și a modului în care dezvoltarea și învățarea trebuie privite în această perioadă a vieții. Reperul PRIMORDIAL al RFIDT este COPILUL.

3. Principii orientative privind conținutul și implementarea RFIDT

3.1. Principii referitoare la conținutul RFIDT

Cadrele didactice, părinții și alți adulți care participă la creșterea, dezvoltarea și educația copiilor mici utilizează RFIDT ca o modalitate de a înțelege mai bine ce așteptări pot avea în privința copiilor în raport cu vârsta pe care o au și de a sprijini și stimula mai eficient procesul lor de învățare și dezvoltare.

- **Conținutul RFIDT corespunde vârstei copiilor, luând în considerație diferențele individuale privind ritmul de dezvoltare al fiecărui copil.** Fiecare copil este unic în modul în care crește, se dezvoltă și dobândește deprinderi și competențe. Copiii trec prin stadii similare de dezvoltare, dar în ritmuri diferite. Nu trebuie să ne așteptăm ca toți copiii să atingă aceleași standarde în același timp sau la același nivel de performanță.

- **RFIDT recunosc rolul copiilor mici ca participanți activi la învățare.** Copiii nu sunt recipiente pasive pentru cunoștințe; ei învață prin joc, prin implicare activă, angajare, explorare și exploatarea simțurilor – auz, văz, gust etc. RFIDT trebuie să recunoască faptul că toți copiii trebuie expuși unei game cât mai bogate de oportunități de învățare, în moduri diferite și în contexte diferite.

- **Conținutul RFIDT reflectă faptul că învățarea și dezvoltarea copiilor sunt concepte multidimensionale și că toate domeniile de dezvoltare sunt intercorelate.** Trebuie acordată atenție tuturor domeniilor deoarece învățarea și dezvoltarea copilului sunt complexe și se petrec traversând simultan toate domeniile de dezvoltare.

- **Conținutul RFIDT ține cont de importanța rolului jucat de familie, comunitate și mediu în dezvoltarea copilului.** Familiile reprezintă un factor semnificativ prin contribuția lor asupra dezvoltării și învățării copilului de-a lungul întregii vieți a acestuia. RFIDT recunosc faptul că toți copiii se dezvoltă și învață în contextul interacțiunilor și relațiilor pe care copiii le stabilesc cu primele persoane care au grijă de ei, părinții, apoi cu comunitatea apropiată și mediul în care trăiesc.

- **RFIDT recunosc capacitatea tuturor copiilor de a învăța, de a realiza progrese în dezvoltare, indiferent de dispozițiile lor fizice sau emoționale, de experiențele anterioare sau moștenirea culturală.** Setul de RFIDT este universal și trebuie dezvoltat pentru toți copiii, indiferent de diferențele culturale, de statut socio-economic, de prezența unor deficiențe și probleme fizice sau de învățare. RFIDT trebuie să ia în considerație această diversitate și să se adapteze naturii unice a învățării și dezvoltării copilului. Cea mai mare parte a copiilor au potențialul de a împlini aceste repere pentru vârsta lor, dacă li se asigură susținerea și stimularea adecvată dezvoltării.

- **Conținutul RFIDT ține cont și respectă moștenirea culturală și diferențele lingvistice. Importanța diversității mediilor și moștenirii culturale trebuie să se regăsească în aceste repere.**

- **RFIDT recunosc faptul că la vârsta timpurie, copiii dobândesc abilități îndeosebi prin utilizarea diverselor strategii de învățare și prin construirea de variate contexte și medii de învățare.** Contextele de învățare în perioada timpurie sprijină și stimulează învățarea și dezvoltarea copiilor mici. RFIDT trebuie să recunoască necesitatea existenței acestor medii de învățare și faptul că ele reprezintă diversitatea modalităților de predare și învățare și diversitatea experiențelor de învățare și dezvoltare.

- **Conținutul RFIDT este orientat de cercetările și practicile bune din educația timpurie**. Întrucât RFIDT sunt utilizate pentru a maximiza dezvoltarea programelor educaționale și a experiențelor educaționale ale copiilor, ele trebuie să se bazeze pe informații valide, riguroase și realiste de cunoaștere a dezvoltării copilului și familiei. RFIDT trebuie să se bazeze pe expertiză și experiență în lucrul cu copiii mici.

3.2. Principii referitoare la implementarea RFIDT

- **Bunăstarea copiilor și respectul pentru familiile lor au cea mai mare prioritate în implementarea RFIDT.** Familiile reprezintă primul și cel mai important educator, decident și suport în viața copiilor. Implicarea familiilor trebuie văzută ca un proces esențial în implementarea RFIDT.

- **RFIDT sunt utilizate pentru a sprijini dezvoltarea copiilor, proiectarea programului de educație timpurie și practicile educaționale din familie.** RFIDT trebuie utilizate pentru a ajuta copiii mici, familiile, educatorii și programele educaționale să exceleze. RFIDT nu trebuie utilizate ca instrumente pentru criticarea, excluderea sau sancționarea copiilor, a cadrelor didactice sau a familiilor. RFIDT pot servi drept instrument pentru discuție, dialog și împărtășirea experiențelor între părinți, profesioniști din domeniul educației timpurii și membrii comunității.

- **RFIDT sunt utilizate judicios și în scopul pentru care au fost create.** Ele trebuie să sprijine familiile care sunt primele care lucrează cu copiii. Ele nu trebuie utilizate pentru a forța sau bloca dezvoltarea copilului sau pentru a eticheta copilul.

- **RFIDT sunt revizuite și actualizate cel puțin o dată la cinci ani.** Pentru ca RFIDT să rămână relevante, sistematice, ele trebuie să fie revizuite periodic printr-un proces consultativ participativ.

- **Implementarea RFIDT este evaluată pentru a se asigura utilizarea ei adecvată de către familii, unitățile de educație timpurie și comunități.** Rezultatele evaluării trebuie să conducă la o utilizare mai bună a acestora.

- **Pentru utilizarea și implementarea optimă a RFIDT se asigură suport tehnic și material adecvat.** Familiile, educatorii și ceilalți adulți care sunt implicați în dezvoltarea copilului trebuie să fie familiarizați și orientați în utilizarea adecvată a RFIDT. Ei trebuie ajutați tocmai pentru a se asigura că prin utilizarea lor RFIDT contribuie la stimularea dezvoltării copilului în toate domeniile indicate de către aceste repere.

Reperele fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului:

- ***NU REPREZINTĂ un ghid exhaustiv al dezvoltării copilului și nu trebuie considerate ca o listă de comportamente ce servește drept parcurs fix al dezvoltării copilului.***
- ***NU REPREZINTĂ un instrument de evaluare, „diagnosticare" a copilului, ele orientează conținutul instrumentelor de evaluare, dar nu sunt un substitut al acestora. Ele pot fi utilizate ca o bază pentru observarea copiilor și realizarea unui profil al grupei de copii în privința domeniilor de dezvoltare care au fost mai mult solicitate prin activitățile realizate de cadrul didactic.***
- ***NU REPREZINTĂ un instrument de evaluare a calității activității cadrelor didactice, ci stau la baza elaborării instrumentelor de evaluare a competențelor cadrelor didactice.***

4. Definirea domeniilor de dezvoltare și a grupelor de vârstă

Această secțiune include definirea **domeniilor de dezvoltare** care se bazează pe următoarele **premise**:

a) Îndeosebi în primii trei ani de viață copiii învață într-un ritm foarte alert. Ei traversează cu rapiditate perioada de la dependența totală de cei care-i îngrijesc și le satisfac toate nevoile și devin moderat independenți aproape de 3 ani, intervenind și implicându-se în procesul de satisfacere de către adulți a acestor nevoi.

b) Creșterea și dezvoltarea copiilor în primii ani de viață este foarte rapidă înregistrând salturi calitative în intervale scurte de timp. Chiar dacă, în esență, copiii cresc și se dezvoltă trecând prin stadii similare, fiecare copil este un individ unic care se dezvoltă în ritm propriu. Dezvoltarea și învățarea copiilor reprezintă un proces continuu care se bazează pe experiențele și cunoștințele anterioare ale copilului. Stilul de învățare unic al fiecăruia dintre copii, abilitățile și experiențele sale se reunesc pentru a susține progresul/evoluția de-a lungul acestui continuum.

c) La copiii mici nu se produce disparat dezvoltarea fizică, socială, emoțională, cognitivă sau de limbaj. Copiii învață holistic, astfel încât fiecare domeniu le influențează pe celelalte și nici unul nu operează independent. Un copil care învață să meargă va urmări privirea mamei sale, iar dacă pe chipul ei citește îngrijorarea sau spaima se va opri din noua încercare; dacă va citi mulțumirea, încrederea, va avea curaj să continue. Această referință socială a copilului este esențială pentru stimularea copilului, stabilirea încrederii sale de a explora mai departe sub supravegherea adultului. Odată cu achiziția mersului, copilul învață să-și coordoneze mișcările, să-și concentreze atenția, să înțeleagă un mesaj verbal transmis de către adult și să răspundă verbal sau non-verbal la acesta. În același mod, un copil hrănit și îngrijit corespunzător va dispune de o capacitate mare de a învăța.

d) Copiii mici au nevoie să fie expuși, stimulați în toate domeniile de dezvoltare în mod simultan. Focalizarea pe oricare dintre domenii și ignorarea celorlalte prejudiciază dezvoltarea plenară a copilului. Standardele sunt elaborate pe domenii de dezvoltare, dar dezvoltarea copilului trebuie considerată holistic.

e) Structurarea reperelor pe domenii de dezvoltare are scopul de a surprinde specificul fiecăruia dintre domenii și să urmărească dezvoltarea globală a copilului. Fiecare domeniu de dezvoltare cuprinde subdomenii și în anumite cazuri aspecte specifice subdomeniilor, în scopul asigurării coerenței în interiorul domeniului dar mai ales pentru cuprinderea tuturor aspectelor definitorii pentru domeniul respectiv.

f) Definirea domeniilor de dezvoltare reprezintă totodată expresia valorilor și a modului în care ne formulăm așteptările privind copilul în viitor. Valorile care stau la baza constituirii domeniilor de dezvoltare au fost enunțate după cum urmează[2]: unicitatea copilului/diversitate, dezvoltare plenară, bunăstare, sănătate, interculturalitate, autocontrol, respect (de sine) și față de semeni, independență, demnitate, identitate, creativitate, responsabilitate, ordine interioară, grija față de mediu, solidaritate față de comunitate.

Notă: *Preocuparea pentru tratarea copilului ca individualitate, dar și creșterea lui prin valorizarea lumii diverse în care trăiește ca și preocuparea pentru dezvoltarea sa plenară, reprezintă idei care transced un domeniu de dezvoltare sau altul și se reflectă în modul în care contemporaneitatea privește educația timpurie și structurează programele de calitate adresate copiilor de la naștere la 6/7 ani.*

2. *Aceste valori au fost stabilite în urma unui proces de consultare a reprezentanților instituțiilor guvernamentale și non-guvernamentale, a unor experți în domeniile educației, îngrijirii, sănătății și protecției care desfășoară programe și activități destinate direct sau indirect copiilor de la naștere la 7 ani. Acest proces de consultare a fost realizat de Reprezentanța UNICEF, ca proces premergător elaborării RFIDT, în perioada mai-iunie 2007.*

4.1. Domeniile de dezvoltare pentru care sunt elaborate RFIDT sunt următoarele:

A. DEZVOLTAREA FIZICĂ, SĂNĂTATEA ȘI IGIENA PERSONALĂ *– cuprinde o gamă largă de deprinderi și abilități (de la mișcări largi, cum sunt săritura, alergarea, până la mișcări fine de tipul realizării desenelor sau modelarea), dar și coordonarea, dezvoltarea senzorială, alături de cunoștințe și practici referitoare la îngrijire și igienă personală, nutriție, practici de menținerea sănătății și securității personale.*

B. DEZVOLTAREA SOCIO-EMOȚIONALĂ *– vizează debutul vieții sociale a copilului, capacitatea lui de a stabili și a menține interacțiuni cu adulți și copii. Interacțiunile sociale mediază modul în care copiii se privesc pe ei înșiși și lumea din jur. Dezvoltarea emoțională vizează îndeosebi capacitatea copiilor de a-și percepe și exprima emoțiile, de a înțelege și răspunde emoțiilor celorlalți, precum și dezvoltarea conceptului de sine, crucial pentru acest domeniu. În strânsă corelație cu conceptul de sine se dezvoltă imaginea despre sine a copilului, care influențează decisiv procesul de învățare. Cele două subdomenii sunt strâns interdependente.*

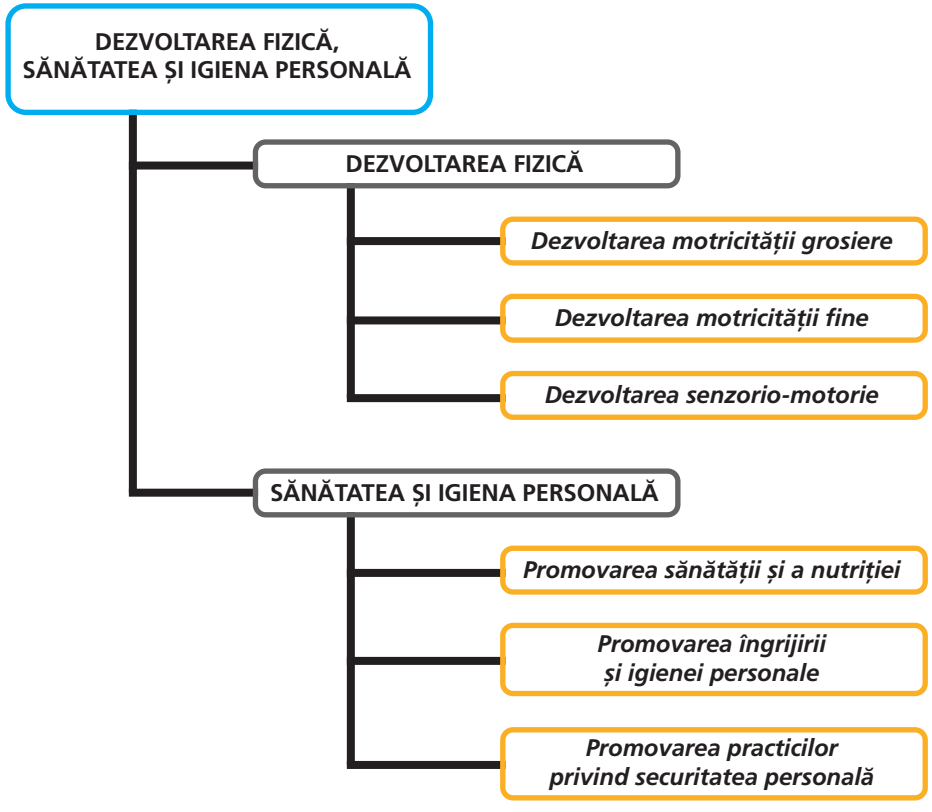

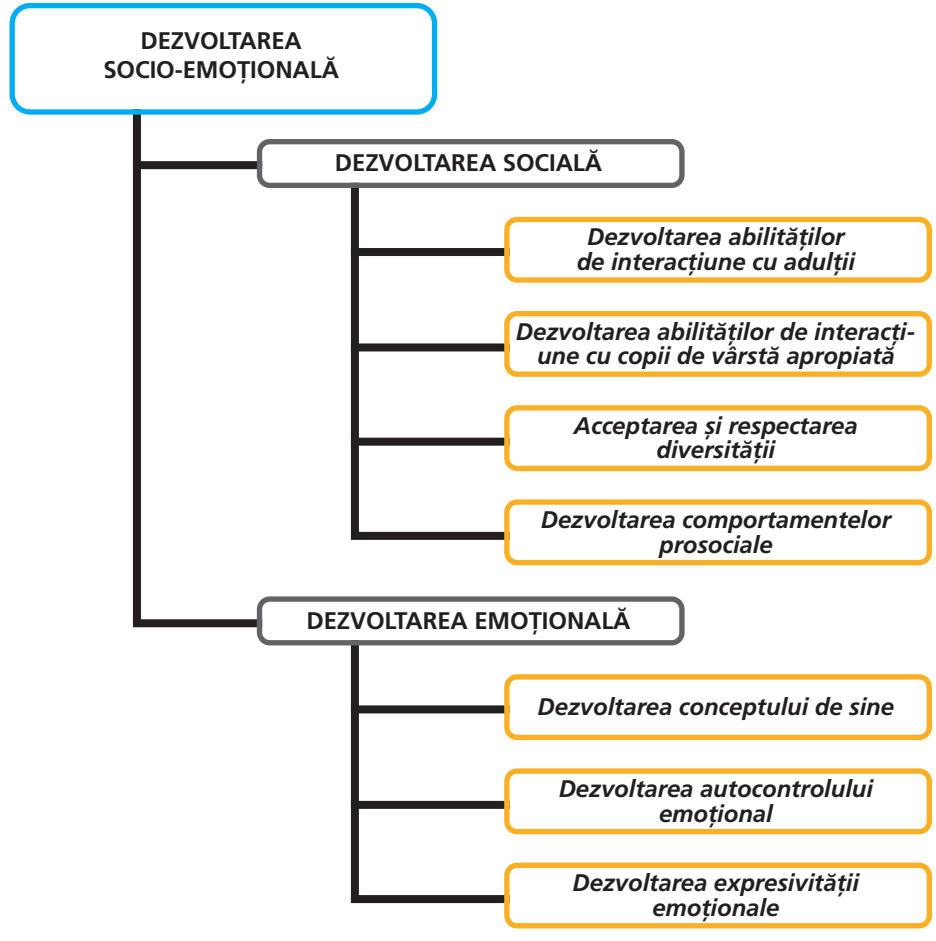

C. ATITUDINEA ÎN ÎNVĂȚARE *– se referă la modul în care copilul se implică într-o activitate de învățare, modul în care abordează sarcinile și contextele de învățare, precum și la atitudinea sa în interacțiunea cu mediul și persoanele din jur, în afara deprinderilor și abilităților menționate în cadrul celorlalte domenii de dezvoltare.*

D. DEZVOLTAREA LIMBAJULUI, A COMUNICĂRII ȘI PREMISELE CITIRII ȘI SCRIERII *– vizează dezvoltarea limbajului (sub aspectele vocabularului, gramaticii, sintaxei, dar și a înțelegerii semnificației), a comunicării (cuprinzând abilități de ascultare, comunicare orală și scrisă, nonverbală și verbală) și preachizițiile pentru scris-citit și însoțește dezvoltarea în fiecare dintre celelalte domenii.*

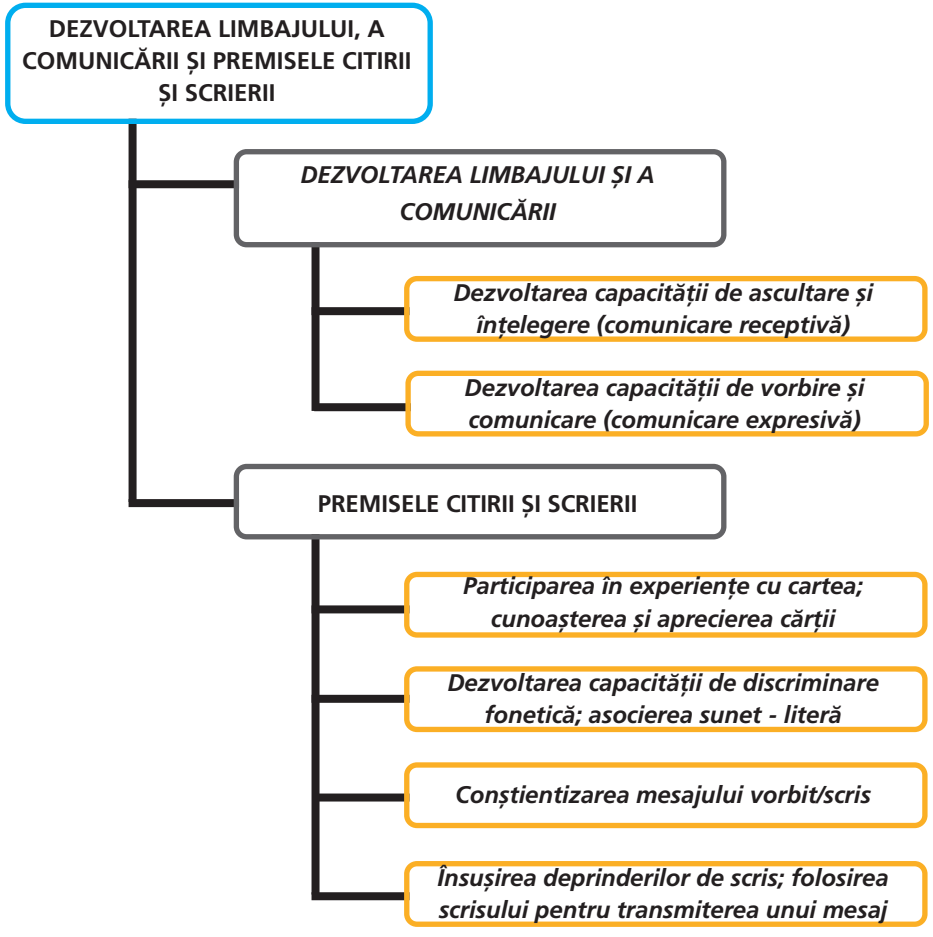

E. DEZVOLTAREA COGNITIVĂ ȘI CUNOAȘTEREA LUMII *– a fost definită în termenii abilității copilului de a înțelege relațiile dintre obiecte, fenomene, evenimente și persoane, dincolo de caracteristicile lor fizice. Domeniul include ablitățile de gândire logică și rezolvare de probleme, cunoștințe elementare matematice ale copilului și cele referitoare la lume și mediul înconjurător.*

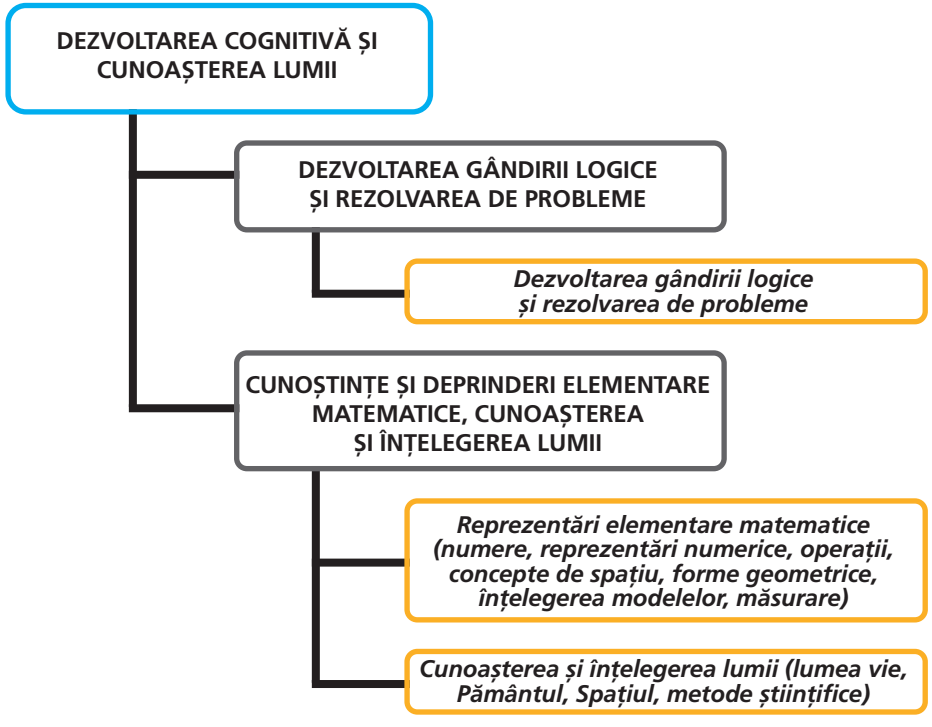

4.2. Principii referitoare la conținutul RFIDT

Întrucât România inițiază procesul de elaborare a RFIDT cu scopul de a construi un întreg sistem de repere fundamentale în abordarea integrată a educației, îngrijirii și dezvoltării copilului mic, perioada de referință în elaborarea RFIDT este întreaga perioadă a copilăriei timpurii: **naștere-7 ani**.

Diferențele semnificative din cadrul acestei perioade conduc la următoarea grupare pe vârste:

a. naștere-18 luni
b. 19-36 luni
c. 37-60 luni
d. 61-84 luni

Vârsta indicată la care fiecare copil atinge fiecare indicator reprezintă un jalon orientativ. Date fiind caracteristicile individuale ale copiilor, așteptăm și acceptăm diferențe în momentul și modalitatea în care copiii ating indicatorii propuși. Nu toți copiii vor atinge indicatorii în intervalul de timp specificat. Unii vor ajunge mai repede la achiziționarea lor, în timp ce alții vor ajunge în alt ritm, altă ordine, sau nu vor ajunge deloc. În toate aceste cazuri, intervalul de timp este un cadru, un reper cu funcția de informare și nu are rolul de a constrânge cursul natural al dezvoltării unui copil.

Câteva argumente în favoarea acestei grupări a vârstelor în intervalul naștere-7 ani:

- reperele fundamentale pentru fiecare domeniu de dezvoltare sunt astfel definite pentru a traversa întreaga perioadă de vârstă naștere-7 ani, ca așteptări finale pentru copilăria timpurie. În interiorul fiecărui reper fundamental sunt formulați indicatori care reflectă specificul unei anumite vârste. Altfel spus, reperul vizează dezvoltarea copilului de la naștere la 7 ani pentru un anumit domeniu de dezvoltare, însă indicatorii reflectă ceea ce este dezirabil la finalul fiecăreia dintre grupele de vârstă stabilite.

- Întrucât diferențele individuale în ritmul de dezvoltare a copiilor pot fi foarte mari, am recurs la o grupare mai sintetică a anilor, dar care ține cont de diferențele majore dintre etapele dezvoltării copilului semnalate de psihologia copilului.

- **Intervalul naștere-18 luni** a fost stabilit pentru a permite prin specificul vârstei surprinderea mai multor achiziții în toate domeniile de dezvoltare. Astfel, la finalul acestei perioade de vârstă se poate observa în care dintre domeniile de dezvoltare stabilite copilul manifestă o mai lentă dezvoltare sau probleme în dezvoltare și, implicit, necesită fie o mai puternică stimulare sau chiar intervenție specifică. 18 luni reprezintă perioada pe care și cercetările privind dezvoltarea creierului o menționează ca fiind semnificativă din punct de vedere al dezvoltării cognitive a copilului.

- **Intervalul 19-36 luni** a fost ales întrucât marchează o perioadă de mari salturi în dezvoltare care se diferențiază major, în toate domeniile dezvoltării, de perioada anterioară și de cea care îi urmează. Este o perioadă foarte importantă în special din punct de vedere al cuceririi independenței „dependente" de adult.

- **Intervalul 37-60 luni** se concentrează pe perioada preșcolarității mijlocii care îmbracă un anumit specific din perspectiva socializării, a interacțiunii sociale cu cei de vârstă apropiată și cu adulții, a achizițiilor în planul limbajului, a proceselor psihice, a jocului.

- **Intervalul 61-84** luni este cel destinat pregătirii copilului pentru intrarea în școală, perioadă în care copilul dispune de o mare capacitate de a opera cu obiectele, cuvintele, mediul și interacțiunile cu ceilalți. Disponibilitatea lui cognitivă, fizică și socio-emoțională este diferită de perioadele anterioare din perspectiva modului în care copilul se raportează la realitatea înconjurătoare, prin modul în care prelucrează mesajele primite și le integrează în structuri psihice.

Definirea termenilor utilizați în acest document:

DOMENIUL
Domeniul este definit ca parte din complexitatea dezvoltării copilului cu caracteristici specifice date de tipul de achiziții și procese ce le presupune. Domeniile sunt variabile ca întindere, dar se regăsesc în toată perioada de la naștere la 7 ani, formând permanent un întreg, chiar dacă în anumite stadii de dezvoltare, unele domenii comportă intensități mai evidente.

SUBDOMENIUL
Fiecare domeniu este divizat în sub-domenii care reprezintă fațete generale ale domeniului respectiv. Toate subdomeniile unui domeniu oferă o imagine comprehensivă a acestuia.

ASPECTE SPECIFICE ALE SUB-DOMENIULUI
Unele subdomenii, datorită complexității lor, cuprind o detaliere în categorii distincte de cunoștințe și abilități sub forma aspectelor specifice, care reprezintă fațete subordonate ale respectivului sub-domeniu.

REPERE FUNDAMENTALE privind DEZVOLTAREA și ÎNVĂȚAREA TIMPURIE
RFIDT reprezintă enunțuri privind așteptările a ceea ce copiii ar trebui să știe și să fie capabili să facă.

INDICATORI
Indicatorii reprezintă manifestări observabile privind comportamentul și abilitățile copiilor. Indicatorii sunt specifici fiecărui interval de vârstă și sunt ordonați ierarhic, pentru a putea urmări progresul în atingerea unui anumit reper. Indicatorii listați reprezintă anumite modalități prin care copiii pot demonstra progresul lor în dezvoltare, dar trebuie reținut că această listă de indicatori nu este una exhaustivă și că sunt copii care vor demonstra prin modalități unice, individuale realizări în direcția atingerii RFIDT.

PRACTICI DE SPRIJIN
Reprezintă exemple de strategii/activități de învățare care facilitează dezvoltarea copilului și în care adulții se pot implica sau pe care le pot utiliza, atât în cadrul instituțiilor de îngrijire, protecție și educație timpurie dar și în cadrul familiei, în scopul atingerii indicatorilor. Acestea sunt exemple de modalități în care adulții pot interacționa cu copiii în scopul stimulării creșterii și dezvoltării lor și a producerii învățării. Practicile de sprijin indică ceea ce facem împreună cu copiii, nu ceea ce facem cu copiii.
Pentru că anumite aspecte ale învățării și dezvoltării sunt mai intense în anumite stadii ale dezvoltării, numărul indicatorilor și al exemplelor privind practicile de sprijin vor varia.
În structurarea documentului am utilizat următoarea schemă:

A. Domeniul

A.1. Subdomeniul:

A.1.1. Aspect specific: Motricitate grosieră

Reper 1:

0-18 luni	19-36 luni	37-60 luni	61-84 luni
Indicatori	***Indicatori***	***Indicatori***	***Indicatori***
Practici de sprijin	***Practici de sprijin***	***Practici de sprijin***	***Practici de sprijin***

5. De ce avem nevoie de Reperele Fundamentale pentru Învățarea și Dezvoltarea Timpurie a copilului

Cu cât știm mai multe despre copii, cu atât mai bine îi sprijinim să se dezvolte și să devină adulții pe care ni-i dorim în societate. Pe de o parte, responsabilitatea pentru copii face parte din viața noastră cotidiană. Pe de altă parte, conștientizarea importanței acestei perioade pentru devenirea ulterioară a individului a făcut ca la nivel internațional și, în ultimul timp și

în România, să se acorde o atenție specială copilăriei și alocării de resurse pentru îngrijirea și educarea copiilor în această perioadă a vieții.
Concepția despre copil și copilărie a fost și este determinată de noile cuceriri științifice, teoretice și practice și influențează modul în care este concepută educația. Perspectiva asupra dezvoltării copilului este tributară contextului cultural, socio-economic, politic al unei țări, dar și tradiției (uneori neconsolidate sau neinfluențate de noi infuzii teoretice și argumente ale teoriei aplicate). Această concepție despre copil și copilărie reprezintă un complex de idei, valori, modele, norme, practici, așteptări despre cum sunt copiii, respectiv despre cum să îi creștem, cum să îi educăm și să îi socializăm.
Sintaxa educației a înregistrat de-a lungul timpului o dinamică ce astăzi se regăsește în paradigma abordării holiste a dezvoltării copilului (Vezi Anexa nr. 1 ce prezintă o scurtă perspectivă istorică asupra educației copilului mic și un parcurs istoric al educației copilului mic în România). Societatea de azi și mai ales cea de mâine, precum și toate argumentele adunate în ultimele decenii privind politicile publice, programele sociale/educaționale/de igienă și sănătate, avantajele și implicațiile impactului intervenției noastre asupra copiilor în perioada copilăriei timpurii, ne obligă să ne adaptăm modul de a privi această perioadă din viața individului în scopul asigurării acestuia a celui mai bun start în viață.

Abordări actuale ale copilului și copilăriei. Perspectiva integrată asupra copilului în perioada timpurie și necesitatea unei astfel de abordări

Avem în vedere două direcții de analiză a copilului în perioada timpurie:

a. Copilul în integralitatea lui ca persoană (perspectiva dezvoltării)

b. Politicile, structurile și serviciile care vizează dezvoltarea copilului (perspectiva politică și economică, culturală și socială, perspectiva drepturilor omului)

a. Copilul în integralitatea lui ca persoană
În întreaga lume, în prezent, abordarea dominantă asupra copilului este relațională și holistică.

Copilul este privit ca întreg, cu corpul său, cu mintea sa, cu emoțiile și creativitatea sa, dar și cu istoria sa personală ca identitate socială. (Moss și Petrie, 2002). Această perspectivă – a dezvoltării, documentată în numeroase cercetări pretutindeni în lume, reflectă regularitățile ce se regăsesc în dezvoltarea fizică și psiho-socială în timpul copilăriei. Cercetările atrag atenția asupra corelației dintre dezvoltarea copilului și calitatea nutriției, îngrijirii, educației și, implicit, asupra vulnerabilității copilului în timpul acestei perioade formative, considerată critică sau sensibilă. Mai concret, din punct de vedere al dezvoltării în perioada 0-6-7 ani, următoarele aspecte sunt foarte importante:

- evoluția fizică, mentală, socială și emoțională este distinctă de cea a copiilor mai mari sau a adulților, îmbrăcând faze, stadii, ritmuri și repere de evoluție specifice;
- în societățile moderne se petrec numeroase transformări progresive în ceea ce privește competențele fizice, cognitive și social-emoționale ale copiilor, din perioada micii copilării până la intrarea în școală. Aceste transformări marchează formarea competențelor și capacităților, modurilor de relaționare, comunicare, învățare și joc etc.;
- în perioada timpurie ființa umană prezintă cel mai mare grad de dependență de relațiile cu ceilalți (părinți, frați, co-vârstnici, alți adulți) nu doar pentru a supraviețui, ci și pentru securitate emoțională, integrare socială, formarea competențelor cognitive și achiziții culturale;
- dezvoltarea copilului este foarte sensibilă la impactul negativ al malnutriției, al îngrijirii neadecvate și al lipsei afecțiunii parentale, tratamente care îl afectează decisiv; cercetările ultimilor ani din domeniul dezvoltării creierului demonstrează impactul organic (arhitectura creierului) și mental (dezvoltarea căilor neuronale din toți lobii creierului) asupra întregii dezvoltări a copilului mic;
- dacă nevoile de bază ale copilului nu sunt satisfăcute, dacă este maltratat sau abuzat, efectele se resimt în toată perioada copilăriei și, în funcție de durata și gravitatea tratamentului la care a fost supus, și în perioada maturității;
- deși putem vorbi de o serie de principii generale universale, contextele și experiențele ce marchează dezvoltarea sunt foarte variabile, fiind potențate în special de capacitățile individuale ale copilului, de nevoile lui speciale, gen, apartenență etnică, circumstanțe economice, sociale și culturale.

În concluzie, putem vorbi despre consens în lumea științifică în ceea ce privește importanța crucială a evoluției copilului de la naștere la 6/7 ani și preocuparea și la nivel internațional pentru această vârstă. Corelată cu această concluzie este ideea că pentru orice problemă ce poate apărea în dezvoltarea unui copil (din punct de vedere cognitiv, emoțional, social, legat de personalitate, etc.), cu cât intervenția este mai timpurie, cu atât șansa de remediere este mai mare; și invers, cu cât intervenția educațională este mai târzie, cu atât mai mari sunt costurile asociate, iar prognosticul e mai puțin favorabil (Miclea 2006, p. 1).

b. Politicile, structurile și serviciile care vizează dezvoltarea copilului
În lucrarea de sinteză „Changing perspectives on early childhood: theory, research and policy" (2006), Martin Woodhead evidențiază 3 perspective dominante și complementare cu perspectiva privind dezvoltarea, prezentată anterior:

- perspectiva politică și economică, care se pliază pe profilul de dezvoltare și care se traduce în intervenții sociale și educaționale, inspirate de modelele economice ale capitalului uman. Educația timpurie este o pârghie esențială de reducere a inegalităților sociale, în special a celor legate de statusul socio-economic și de gen. Investiția în educația timpurie este cea mai rentabilă investiție în educație (Cuhna, 2005; Penn, 2002);

- perspectiva culturală și socială, ce atrage atenția asupra diversității accepțiunilor acordate copilăriei (ca un status construit) și mai ales asupra varietății modurilor în care este practicată educația (pentru copii, cu copiii și de către copii). Această perspectivă are implicații asupra actorilor implicați și asupra modului în care sunt definite scopurile, modelele și standardele. Derivate din această perspectivă de analiză, remarcăm la nivel internațional câteva teme și tendințe care susțin și reflectă abordarea integrată a copilului în secolul XXI: implicarea părinților în structurile de educare a copiilor, modele integrate de intervenție și inventarea de noi profesii (în afara cadrelor didactice și a ajutorului de educatoare, lucrează specialiști pentru activități în afara instituției de educație sau după programul obișnuit - tip after-school, asistenți sociali, adulți cu nevoi speciale, cadre didactice de sprijin sau itinerante, mediatori școlari sau sanitari, etc.), abordarea copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES), promovarea limbii materne și a culturilor locale - inclusiv a celor cu dominantă religioasă, dimensiunea de gen;

- perspectiva drepturilor omului, care redimensionează abordările convenționale privind teoria, cercetarea și practicile educaționale în sensul respectării demnității copilului, recunoașterii capacității acestuia de a contribui la propria dezvoltare și la dezvoltarea serviciilor. Principalele drepturi respectate prin elaborarea și utilizarea reperelor fundamentale în învățarea și dezvoltarea copilului sunt: dreptul copilului de a-și împlini potențialul, dreptul la protecția față de influențe dăunătoare, abuz, exploatare, dreptul de a participa pe deplin la viața familiei, la viața culturală și socială.

Rezultă din aceste perspective de analiză interdependența dintre tipurile de politici, structuri, servicii. Abordarea integrată a acestora este necesară pentru a respecta unicitatea copilului și a dezvoltării sale. Dezvoltarea și învățarea în perioada timpurie pot fi privite din perspectiva mai largă a pregătirii pentru învățare/viață sau din perspectiva pregătirii pentru școală. Prima perspectivă include multiple aspecte ale dezvoltării, printre care abilități verbale și intelectuale, cunoștințe, abilități sociale, aspecte legate de sănătate și nutriție. Această perspectivă ne permite să facem predicții despre pregătirea copiilor pentru activitățile specifice maturității: participarea în viața de familie, în viața comunității, în activități economice. Pregătirea pentru școală face predicții asupra succesului copilului în școală. Pentru a face față cu succes experienței școlare, copiii trebuie să aibă formate abilități fizice și motrice, abilități sociale și emoționale, o atitudine adecvată față de învățare, limbaj și competențe lingvistice, abilități cognitive.

Dacă intersectăm cele patru perspective, rezultă că așteptările cu privire la învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului ar trebui să se coreleze cu alte categorii de așteptări, cele referitoare la familii, educatori, asistenți sociali, dar și programe, acces la servicii, indicatori sociali, eficacitatea sistemului. Aceste așteptări stau la baza unor documente de politică publică ce vizează dezvoltarea abilităților parentale, dezvoltarea curriculum-ului, îmbunătățirea procesului educațional, pregătirea cadrelor didactice, evaluarea programelor, monitorizarea națională sau informarea publică.

6. Context legislativ național și internațional privind educația timpurie

Documentele legislative care definesc contextul educației timpurii la nivel internațional și în România cuprind:

- **Convenția cu privire la drepturile copilului** adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York, ratificată de România prin Legea nr. 18/1990 republicată;

- **Declarația Conferinței Mondiale de la Jomtien**, 1990, referitoare la Educația pentru toți care subliniază faptul că învățarea începe de la naștere și pune în lumină nevoia de servicii care integrează domeniul sănătății cu cel al nutriției, igienei cu dezvoltarea cognitivă și emoțională a copilului;

- **Declarația de la Salamanca**, 1994, cu privire la realizarea școlii de tip incluziv, la accesibilitatea, participarea și calitatea unei educații pentru toți;

- **Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului (The Millennium Development Goals) până în 2015** reiterate în cadrul Summitului Mondial din 2005 (eradicarea sărăciei extreme și foametei, finalizarea educației primare, promovarea egalității de gen și emanciparea femeii, reducerea mortalității infantile, îmbunătățirea sănătății prenatale, combaterea HIV/SIDA, malariei și altor boli, asigurarea auto-susținerii mediului, construirea unui parteneriat global pentru dezvoltare);

- **Mișcarea Globală pentru Copii (Global Movement for Children)** care repune în atenția tuturor - guverne, opinie publică, organizații guvernamentale sau neguvernamentale - 10 imperative prioritare, printre care: eliminarea excluziunii sociale și discriminării de orice formă a copiilor, respectarea drepturilor copiilor, asigurarea tuturor copiilor cu cel mai bun start posibil în viață, stoparea exploatării copiilor, accesul la educație al

tuturor copiilor, băieți sau fete, lupta împotriva HIV/SIDA, dreptul copiilor și a tinerilor la exprimare și în luarea deciziilor care îi privesc, protejarea copiilor de războaie, protejarea pământului și, nu în ultimul rând, lupta împotriva sărăciei prin investirea în copii;

- **Legea învățământului 85/1994** care vizează serviciile publice de educație destinate copiilor cu vârste între 3 și 6/7 ani;

- **Hotărârea Guvernului nr. 539/2001** pentru aprobarea Strategiei guvernamentale în domeniul protecției copilului în dificultate (2001-2004) și a Planului operațional pentru implementarea Strategiei guvernamentale în domeniul protecției copilului în dificultate (2001-2004);

- **Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului**, prin care sunt promovate și reglementate respectarea și protejarea drepturilor copilului;

- **Legea privind concediul maternal/paternal pentru îngrijirea copilului** din 1997 stipulează că mamele (sau tații) au posibilitatea de a-și lua 2 ani de concediu pentru îngrijirea copilului – lucru care a condus la o descreștere a numărului de copii cuprinși în creșe și, ca urmare, multe creșe au fost desființate;

- **Pactul Național pentru Educație**, document elaborat la inițiativa Președinției României și semnat în 2008 de către toate partidele politice parlamentare, reprezentanți ai sindicatelor și ai societății civile, care a coagulat mai ales clasa politică în formularea unei vizuini comune asupra educației naționale și asupra priorităților în domeniul educației pentru perioada 2008—2013. Pentru prima oară după 1989 în România se formulează ca obiectiv național transformarea educației timpurii într-un bun public;

- **Strategia Națională pentru Educație Timpurie** elaborată în 2003, care a trasat linii de acțiune ce s-au regăsit în ultimii 6 ani în programe și proiecte naționale privind educația timpurie finanțate de Guvernul României cu sprijiinul unor finanțatori externi (Banca Mondială, Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei, UNICEF);

- **Noua Lege a Educației** (2009) care include pentru prima oară în România prevederi privind serviciile educaționale destinate copiilor de la 4 luni la 3 ani.

Toate aceste evenimente și documente de politică în domeniul dezvoltării copilului creează premise pentru elaborarea de politici integrate la nivel național. Pentru aceasta, este necesară crearea unui reper comun care să orienteze eforturile tuturor instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale privind serviciile publice de îngrijire, protecție și educație destinate copilului în perioada timpurie.

7. Responsabilitate pentru dezvoltarea unei strategii coerente privind dezvoltarea copilului în perioada copilăriei timpurii

Dezvoltarea timpurie a copilului se produce ca efect cumulativ al îngrijirii copilului, al nutriției, al stimulării și educației sale și al protecției sociale, ceea ce implică o serie de intervenții specifice fiecăruia dintre aceste domenii (domeniul sănătății, al protecției copilului, al educației) care ar trebui să funcționeze în mod coerent și integrat.

În România, până în acest moment nu putem vorbi de o politică privind dezvoltarea timpurie a copilului, ci de politici sectoriale care sunt focalizate pe diferite aspecte ale dezvoltării copilului.

Dacă în elaborarea politicilor publice în domeniul dezvoltării copilului, considerăm COPILUL reperul cel mai important și investiția în această perioadă de vârstă ca fiind cea mai eficientă, atunci toate politicile publice prin instrumentele lor de implementare ar trebui să se refere la orientarea, coordonarea și convergența tuturor activităților desfășurate de adulții din jurul copilului, în baza unei viziuni comune, indiferent de statutul pe care adultul îl ocupă în viața acestuia: părinte/tutore, cadru didactic, asistent social, asistent maternal, asistent medical, medic etc.

De aceea, pentru asigurarea unei **convergențe în formularea și implementarea politicilor publice privind dezvoltarea copilului**, prin elaborarea acestui document, considerăm că se creează premisele unei abordări unitare a dezvoltării copilului de către toți actorii responsabili și implicați în educația, îngrijirea și protecția copilului mic.

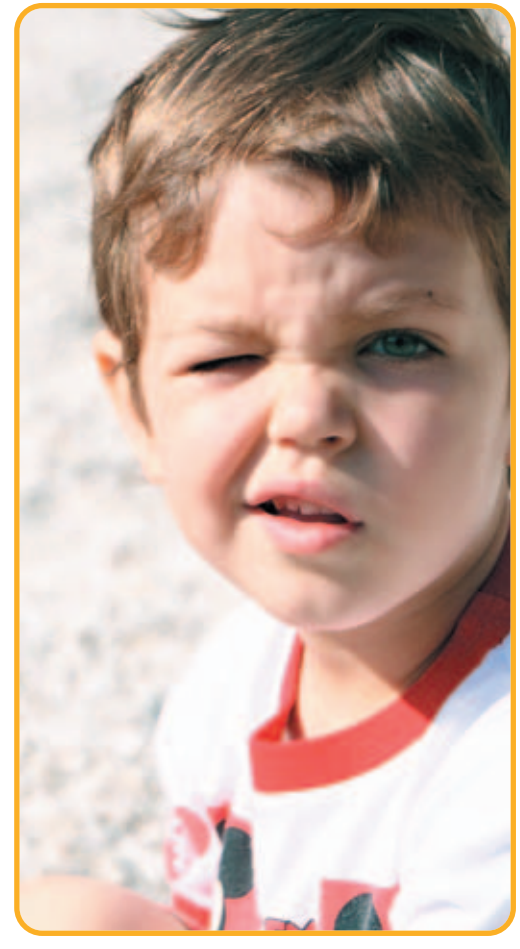

A

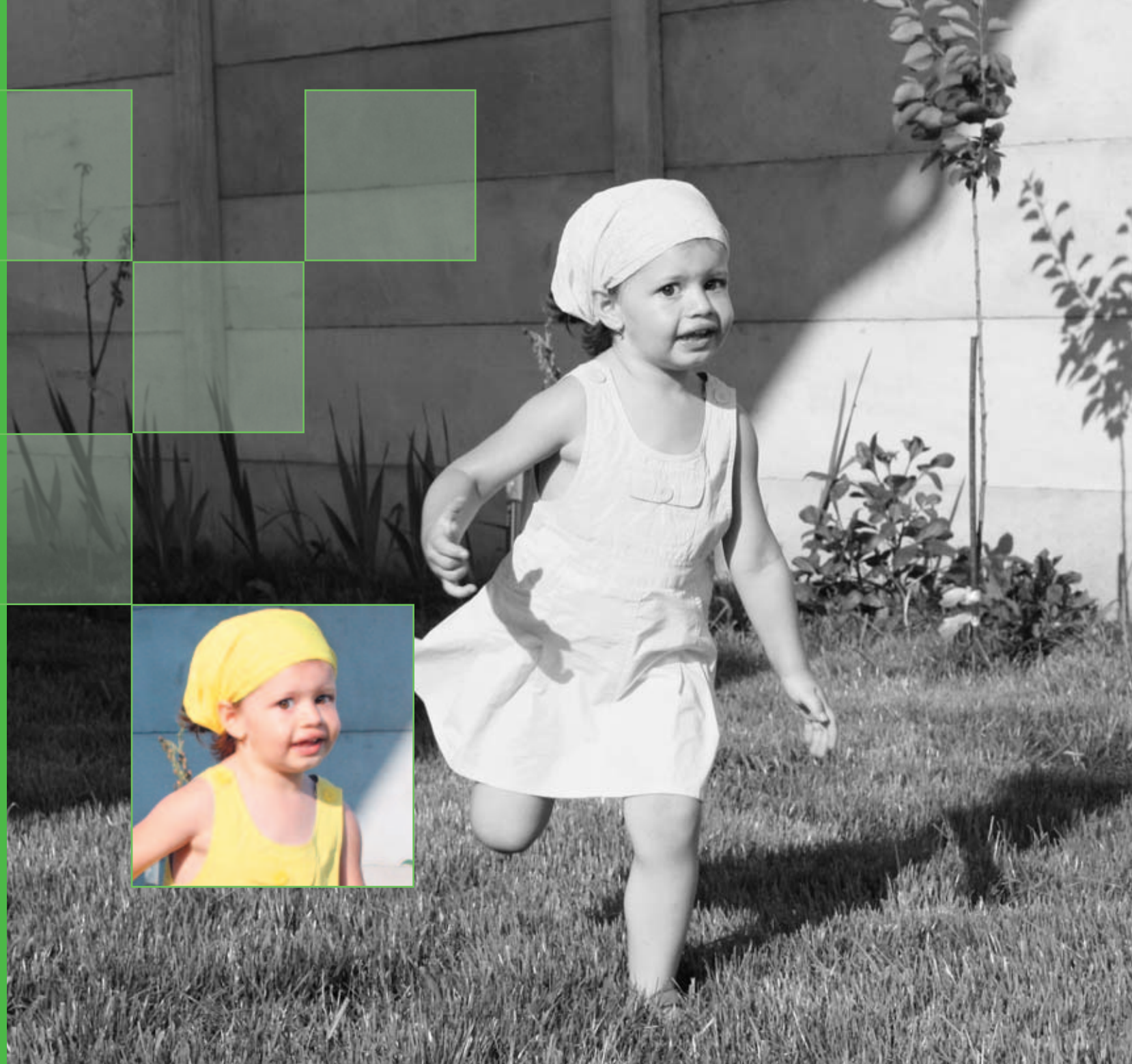

Dezvoltarea fizică, a sănătății și igienei personale

A. DEZVOLTAREA FIZICĂ, A SĂNĂTĂȚII ȘI IGIENEI PERSONALE

SUMAR

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.1. Aspect specific: Motricitate grosieră
Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să-și coordoneze mușchii mari ai corpului cu un scop al mișcării. 22
Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să participe la activități fizice variate. 23

A.1.2. Aspect specific: Motricitate fină
Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze mâinile și degetele pentru scopuri diferite. 24

A.1.3. Aspect specific: Dezvoltare senzorio-motorie
Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze utilizarea simțurilor (văzul, auzul, simțul tactil, mirosul etc.) în interacțiunea cu mediul pentru a-și orienta mișcările. 25

A.2. Subdomeniul: Sănătate și igienă personală

A.2.1. Aspect specific: Promovarea sănătății și a nutriției
Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze o alimentație sănătoasă variată. 26

A.2.2. Aspect specific: Promovarea îngrijirii și igienei personale
Reper 6: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze deprinderi de păstrare a sănătății și igienei personale. 27

A.2.3. Aspect specific: Promovarea practicilor privind securitatea personală
Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil demonstreze abilități de protecție față de obiecte și situații periculoase. 28
Reper 8: Copilul ar trebui să demonstreze conștientizarea și înțelegerea regulilor de securitate personală. 29

Dezvoltarea fizică, sănătatea și moticitatea sunt elemente centrale ale tuturor experiențelor de învățare ale copiilor și stau la baza unui stil de viață activ și sănătos de-a lungul întregii vieți. O stare bună de sănătate fizică dă copiilor energie, echilibru și rezistență pentru a participa activ în numeroase activități. Dezvoltarea motorie este strâns legată de dezvoltarea limbajului (de ex. gânguritul, indicarea obiectelor), a capacităților cognitive (de ex. explorarea mediului), a abilităților sociale (de ex. îmbrățișarea, salutul de „la revedere") și dezvoltarea emoțională (de ex. zâmbetul, râsul). Deși există o oarecare predictibilitate în dezvoltarea abilităților mai sus menționate, dezvoltarea fizică și a motricității este deseori inegală datorită ritmului individual de dezvoltare, dar și datorită factorilor externi care le influențează dezvoltarea, precum nutriția sau mișcările fizice pe care copiii sunt stimulați de adulți să le efectueze.
Motricitatea cuprinde trei categorii mari de abilități: motricitate grosieră, fină și abilități senzorio-motorii.

Abilitățile de motricitate grosieră se referă la mișcări ale întregului corp sau ale unor părți mari ale corpului, în care sunt implicați mușchii mari și include mișcări precum: rostogolirea, mersul, alergatul, săritura, ocolirea, cățărarea. Aceste abilități îi oferă copilului posibilitatea de a-și coordona mușchii corpului în demersul de adaptare la mediul său înconjurător și la investirea sa, ajutându-l să exploreze. Dezvoltarea forței musculare determină copilul să participe activ și independent la activități de joc și învățare, în medii cunoscute sau noi pentru el.

Abilitățile de motricitate fină se referă la abilitatea de coordonare a mușchilor mici ai mâinilor, ai brațelor, ai degetelor, precum și ai mușchilor feței. Aceste abilități includ: prinderea/apucarea obiectelor, folosirea instrumentelor de pictat/scris/modelat, lipirea, tăierea, mototolirea, înșirarea, utilizarea de instrumente de deservire, încheierea/descheierea nasturilor, fermoarelor. Toate aceste abilități pun bazele multor deprinderi necesare pe tot parcursul vieții.

Abilitățile senzorio-motrice presupun capacitatea de a utiliza simțurile pentru a-și orienta mișcările: auzul, văzul, mirosul, gustul, pipăitul. Abilitatea de a utiliza relația strânsă între auz și tactil îl susțin în aprecierea culorilor, dimensiunilor, categoriilor și se condiționează cu dezvoltarea limbajului și dezvoltarea cognitivă. Atenția este susținută de dezvoltarea auzului, de abilitatea de a-și orienta corpul către sunetele cunoscute, cuvinte sau muzică. Deprinderea limbajului este influențată de modul în care copilul își dezvoltă abilitățile și competențele în acest plan. Cunoașterea obiectelor cu ajutorul gurii, îl ajută pe copil să își dezvolte percepțiile și senzațiile gustative și olfactive, permițându-i să-și determine preferințele, să învețe despre mediul înconjurător. Coordonarea oculo-motorie (văz, mișcare) este fundamentală pentru însușirea multor deprinderi ce îi sunt absolut necesare copilului pe tot parcursul vieții (autoservirea, scrisul, etc.) și care sunt strâns legate de dezvoltarea cognitivă.

Sănătatea și igiena personală condiționează, de asemenea, dezvoltarea sănătoasă a copilului. Sănătatea și igiena personală cuprind *igiena corporală (baie, igiena dentară, îmbrăcăminte), a somnului, a alimentației, mișcarea în aer liber*. Pentru a pune bazele unui stil de viață sănătos, copilul are nevoie să dobândească abilități de autoservire în timpul mesei, deprinderi de nutriție sănătoasă, de dobândire a capacității de a dovedi control sfincterian și de a utiliza toaleta în mod adecvat, de a participa în momentele de îmbăiere, de a utiliza voluntar și corect obiectele igienico-sanitare.

Nevoia esențială a copilului de asumare a independenței este condiționată de dezvoltarea abilităților și deprinderilor acestuia de *asigurare a securității personale*. Dar pentru a reuși acest lucru, copilul trebuie să aibă abilitatea de a-și cunoaște schema corporală pentru a se putea delimita de mediul înconjurător, de a-și cunoște abilitățile motrice, de a anticipa gesturi și mișcări sau de a-și gestiona emoțiile în raport cu propriile dorințe. Este esențială pentru siguranța copilului abilitatea acestuia *de a distinge între siguranță, risc sau pericol*. El trebuie să aibă capacitatea de a solicita ajutor în aceste situații. *Integrarea regulilor generale* (pentru un stil de viață sanogen) și particulare (date de diferite contexte de viață sau de dezvoltare ale copilului – copilul cu dizabilități, de exemplu) sunt abilități importante pentru dezvoltarea sănătoasă a copilului.

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.1. Aspect specific: Motricitate grosieră

Reper 1: **Copilul ar trebui să fie capabil să-și coordoneze mușchii mari ai corpului cu un scop al mișcării.**

0-18 luni

Indicatori

1. Își ridică, fiind pe burtă, capul și pieptul.
2. Dobândește control al mișcărilor mâinilor și picioarelor.
3. Se rostogolește.
4. Când stă pe spate, își ridică picioarele și le duce la gură.
5. Stă în șezut cu sprijin din partea adultului și mai apoi fără sprijin.
6. Se leagănă înainte și înapoi ajutându-se cu mâinile și genunchii și mai târziu se târăște.
7. Se împinge să se ridice în picioare, sprijinindu-se de ceva sau cineva.
8. Merge ținându-se de mobilier.
9. Se apleacă pentru a explora obiecte aflate pe covor.
10. Încearcă să urce singur(ă) scările.

Practici de sprijin

- Puneți copilul pe burtă și arătați-i jucării care produc sunete deplasându-le în câmpul vizual al copilului pentru a le urmări. Supravegheați-l.
- Jucați cu el jocuri de schimbare a poziției corpului prin rostogoliri de pe spate pe burtă și de pe burtă pe spate sau joc în care este ajutat copilul în rostogolire prin mișcarea unui prosop pe care se află copilul și ridicând prosopul lateral îi imprimați mișcarea de rostogolire. (Rostogolirea se referă la schimbarea poziției de pe spate pe burtă.)
- Inițiați jocuri cu mișcări de tip „gimnastică": așezați copilul pe spate și mișcați-i mâinile și brațele, apoi picioarele, cu mișcări de flexie și extensie. Mișcările să fie ușoare, fără să forțați.
- Puneți-i la dispoziție obiecte care să poată fi trase, împinse, ridicate.
- Acordați-i spațiu pentru a se mișca liber, a încerca să meargă, să se ridice, să se cațere. Îmbrăcați copilul în haine comode să se poată mișca. Nu-i limitați mișcările prin înfășare totală sau parțială, nici ziua nici noaptea.
- Jucați-vă cu el jocuri în care cântați și îi antrenați în mișcări mâinile și picioarele. Așezați copilul pe podea, ajutați-l și sprijiniți-l să se ridice în picioare, apoi încurajați copilul să se deplaseze sprijinindu-se de mobilă. Asigurați-vă că mediul în care se află copilul sunt înlăturate riscurile de accidentare, pentru a avea libertate de mișcare.

19-36 luni

Indicatori

11. Duce obiecte în mâini în timp ce merge dintr-un loc în altul.
12. Merge și aleargă cu ușurință schimbând ritmul și direcția.
13. Merge cu spatele.
14. Se urcă și coboară din pat sau dintr-un scaun al adultului.
15. Lovește și aruncă mingea cu control redus al direcției și vitezei.
16. Sare pe loc.
17. Merge în linie dreaptă.
18. Împinge obiecte.
19. Urcă și coboară scări, nealternând picioarele, fără sprijin.

Practici de sprijin

- Oferiți copilului posibilitatea de a alerga, de a sări, de a se cățăra în siguranță. Susțineți-l când are nevoie de ajutor, încurajându-l să realizeze mișcări noi, în mod independent.
- Puneți-i la dispoziție jucării și diferite materiale și echipamente care să-l implice în activități de mișcare (căluți pentru a fi călăriți, cărucioare sau mașini pe care să le împingă).
- Implicați copiii în activități care să le solicite echilibrul, poziții diferite ale corpului.

37-60 luni

Indicatori

20. Urcă și coboară scările ținând un obiect într-o mână sau în ambele mâini.
21. Se târăște cu ușurință prin tuneluri, pe sub masă.
22. Se cațără pe echipamente de joacă pentru copii.
23. Prinde cu ambele mâini o minge mare.
24. Lovește mingea, dând-o înapoi.
25. Sare pe ambele picioare și peste obiecte mici păstrându-și echilibrul.
26. Pedalează corespunzător când merge cu tricicleta.

Practici de sprijin

- Supravegheați copilul când urcă sau coboară scările. Ajutați-l să conștientizeze alternanța picioarelor și să adapteze ritmul de mers pentru siguranța personală și ușurința respirației.
- Pune-ți la dispoziția copilului echipamente de joacă pentru a alerga în jurul lor, a se târî pe sub ele, a se cățăra pe ele.
- Propuneți copiilor rostogolirea mingii mari; exerciții cu mingea mică. Jucând împreună cu copiii cu mingea, demonstrați-le mișcări noi și îndemnați-i să încerce și ei.
- Jucați-vă cu ei imitând animale care sar. Cântați cu ei asociind mișcarea cu cântecul. Folosiți dansul pentru a implica ambele părți ale trupului în mișcare.
- Supravegheați copiii când coboară scările.
- Supravegheați copilul atunci când merge cu tricicleta. Arătați copilului cum se pedalează, cum se frânează în siguranță. Exersați mersul pe tricicletă și realizați plimbări doar în locuri special amenajate.

61-84 luni

Indicatori

27. Merge și aleargă cu ușurință, coordonându-și armonios mișcările.
28. Poziționează corpul și membrele în mod corespunzător pentru a imita ceva sau pe cineva sau pentru a executa o mișcare (a prinde o minge, a arunca o minge).
29. Lovește mingea către un punct anume cu oarecare precizie.
30. Aruncă o minge de mărime medie cu oarecare precizie.
31. Aleargă pe lângă obstacole cu ușurință.

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor permanent oportunitatea de a se mișca în aer liber.
- Solicitați copiilor să aducă lucruri, jucării din sala de clasă când ieșiți din sala de clasă în spațiul de joacă de afară.
- Jucați jocuri de imitare fidelă a mișcărilor unor animale, a unor mișcări de dans. Încurajați copiii să reprezinte personaje din povești și din ambient prin mișcare.
- Puneți la dispoziția copiilor mingi de diferite mărimi. Implicați-i în jocuri cu mingea.

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.1. Aspect specific: Motricitate grosieră

Reper 2: **Copilul ar trebui să fie capabil să participe la activități fizice variate.**

0-18 luni

Indicatori

32. Încearcă cu sprijin mișcări de motricitate grosieră.
33. Demonstrează dorința de a încerca noi jocuri și jucării.
34. Este încântat(ă) când sunt utilizate jucării sau obiecte în jocuri.

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor câteva ore zilnic momente de mișcare liberă.
- Ajutați-i zilnic să meargă, să alerge, să se ridice.
- Respectați zilnic programul de somn și ritualurile de dinainte și de după somn.
- Jucați cu copiii jocuri ce implică mișcare și activitate fizică.

19-36 luni

Indicatori

35. Încearcă activități noi care necesită mișcări fizice fără sprijinul adultului.
36. Participă activ în jocuri, dansuri, jocuri în aer liber etc.

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor cel puțin 60 de minute de activitate fizică de-a lungul fiecărei zile.
- Puneți-le la dispoziție echipamente și obiecte care îi implică în activități fizice structurate (mișcări însoțite de cântec, ritm, de cățărare, de menținere a echilibrului etc.).
- Oferiți momente de odihnă după activități fizice.

37-60 luni

Indicatori

37. Participă cu entuziasm în diverse activități fizice: alergare, cățărare, aruncări, rostogoliri, dans etc.
38. Desfășoară spontan diverse activități fizice în momentele de tranziție, de trecere de la o activitate la alta, de la un spațiu la altul.

Practici de sprijin

- Implicați copiii într-o varietate largă de activități fizice și mișcare, în diverse momente ale zilei și în timpul activităților.
- Oferiți copiilor cel puțin 60 de minute de activitate fizică zilnic, în interior sau în aer liber.
- Faceți ca activitățile fizice să fie distractive, amuzante.

61-84 luni

Indicatori

39. Participă în mod regulat la activități fizice de alergare, dans, jocuri sau chiar sporturi.
40. Ajută la realizarea de activități domestice care implică mișcare: măturat, adunarea rufelor, aranjarea jucăriilor, mutarea unor obiecte etc.

Practici de sprijin

- Oferiți zilnic copiilor suficient timp pentru activități în aer liber și mișcare și învățați-i noi mișcări, supuneți-i la noi provocări. Exersați-le viteza, forța, precizia.
- Utilizați momentele de rutină pentru a-i implica pe copii în activități fizice.

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.2. Aspect specific: Motricitate fină

Reper 3: **Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze mâinile și degetele pentru scopuri diferite.**

0-18 luni

Indicatori

41. Prinde degetele adultului.
42. Apucă cu ambele mâini jucării/obiecte situate în imediata apropiere.
43. Imită gestul de „la revedere", de aplauze „bravo".
44. Transferă obiecte mici dintr-o mână în alta.
45. Apucă cu o mână obiecte.
46. Golește cutii de conținut.
47. Manipulează obiecte.
48. Dă paginile unei cărți mari, deseori dând mai multe pagini.
49. Face semne mari pe hârtie când i se dau instrumente de scris.
50. Umple cutii cu conținut.

Practici de sprijin

- Puneți obiecte în jurul copilului pentru ca el să ajungă la ele, să le prindă, să le ridice.
- Jucați jocuri și cântați cântecele în care solicitați mișcarea mâinilor și a degetelor (bătut din palme, cântat la pian, imitarea toboșarului, a ploii, a moriștii etc.).
- Oferiți feluri de mâncare ce permit explorarea cu degetele (cereale, biscuiți mici etc.)
- Încurajați copilul să se joace cu jucării în timpul băii, să le scufunde, să le umple cu apă, să le golească etc.).
- Jucați-vă cu mingi de ping-pong și tenis de câmp. Oferiți-i o minge și țineți-l de o mână pentru a-l constrânge să apuce cu o singură mână, apoi lăsați-l să manipuleze mingile trecându-le dintr-o mână în cealaltă. Puteți să-i demonstrați, ca să imite.
- Puneți la dispoziția copilului cărți cu pagini groase, cartonate, instrumente de scris (creioane de ceară, creioane mai groase) și citiți și scrieți, desenați cu el.

19-36 luni

Indicatori

51. În majoritatea situațiilor, dă paginile unei cărți una câte una.
52. Mâzgălește cu creionul începând să imite semne, cum ar fi cercul.
53. Utilizează pensula.
54. Deschide ușa, cu ajutor, apăsând pe clanță și închizând-o.
55. Realizează puzzle-uri de 3, 4, 6 piese.
56. Utilizează unele tacâmuri corespunzător.

Practici de sprijin

- Oferiți activități ce permit copilului să antreneze prinderea de obiecte în mâini.
- Oferiți cărți copiilor cu povești, imagini și dați libertatea să le exploreze. Încurajați activități în grup mic, perechi sau individuale de „lecturare".
- Puneți la dispoziția copiilor materiale de scris (coli mari, creioane și pensule groase, acuarele) și încurajați-i să scrie și să deseneze sau să picteze. Apreciați permanent efortul lor.
- Propuneți copiilor jocuri tip puzzle cu 3-6 piese mari, reprezentând poze clare și cuburi mari pentru construit.
- Puneți la dispoziția copilului tacâmuri personale (lingură și furculiță cu vârfuri rotunjite) și încurajați-l în autoservirea pe timpul mesei.

37-60 luni

Indicatori

57. Mănâncă cu tacâmuri.
58. Utilizează diverse materiale din centrul de artă (creioane, pensule, bureți, pictura cu degetele etc.).
59. Copiază desene geometrice sau cu diverse forme.
60. Taie în linie dreaptă sau curbă.
61. Manipulează obiecte mici cu ușurință (șiruri de mărgele, obiecte mici introduse prin găuri etc.).
62. Închide nasturi mari.
63. Închide fermoare mari.
64. Realizează puzzle-uri de 10-25 piese.
65. Scrie unele litere și cifre ce pot fi recunoscute.

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor seturi de jucării: veselă, mobilă, haine pentru păpuși și timp pentru a se juca cu ele. Demonstrați prin exemplu propriu, eventual atenționați special, modele de utilizare a veselei.
- Oferiți copiilor variate materiale de scris, desenat.
- Propuneți copiilor activități de decupare pentru confecționarea de hăinuțe pentru personajele lor preferate.
- Exersați regulile de utilizare a instrumentelor, asigurând copiilor un mediu securizant.
- Organizați activități în centrul de jocuri de masă.
- Utilizați centrul de joc simbolic pentru a exersa îmbrăcarea și dezbrăcarea păpușilor.
- Utilizați orice oportunitate în timpul activităților pentru a încuraja copiii să scrie litere și cifre pe care le cunosc. Atrageți atenția permanent asupra materialelor scrise din clasă.
- Asistați copilul în realizarea puzzle-urilor. Până învață tehnica de rezolvare a unui puzzle puteți concepe propriile dvs. puzzle-uri din 4, 9, 16 bucăți, prin tăierea pe linii șerpuite sau drepte a unor imagini (lipite anterior pe carton).

61-84 luni

Indicatori

66. Își pune singur pantofii și își leagă șireturile la pantofi.
67. Scrie diferite litere și cifre (precum cele din propriul nume).
68. Utilizează independent cu ușurință materiale și tehnici de lucru diferite pentru a picta, a modela.
69. Se îmbracă și se dezbracă singur.

Practici de sprijin

- Exersați abilitățile copilului de încălțare și descălțare în fiecare situație potrivită. Demonstrați, în caz de necesitate, copilului acțiunea și acordați-i ajutor să o însușească.
- Propuneți sarcini de decorare a unor obiecte sau a unor contururi de obiecte utilizând instrumentele de scris. Rugați copiii „să se semneze" pe lucrările lor.
- Alocați timp în fiecare zi pentru activități de dezvoltare a motricității fine, valorificând situații de rutină: aranjarea mesei, masa, aranjarea jucăriilor, pregătirea materialelor distributive pentru anumite activități, etc.
- Elaborați împreună cu copiii compoziții plastice din puncte, linii, pete, aplicații din frunze, ornamentarea obiectelor.
- Propuneți copiilor jocuri cu apă și nisip pentru antrenarea degetelor.
- Oferiți copiilor materiale și instrumente de desen și pictură; încurajați-i să se implice în activitatea cu astfel de materiale și instrumente.
- Implicați copiii în activități plastice (modelare, punctare, hașurare. etc.); experimentați împreună diverse tehnici și instrumente (desen cu degetele, bureți, vată, pensulă, markere, creioane, cretă, etc.).
- Oferiți costumație în centrul de joc simbolic unde copiii pot exersa îmbrăcarea și dezbrăcarea. Încurajați/apreciați copilul să se îmbrace/dezbrace singur.

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.3. Aspect specific: Dezvoltarea senzorio-motorie

Reper 4: **Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze utilizarea simțurilor (văzul, auzul, simțul tactil, mirosul etc.) în interacțiunea cu mediul pentru a-și orienta mișcările.**

0-18 luni

Indicatori

70. Reacționează întorcându-se după sunetul sau atingerea percepută.
71. Focalizează privirea pe obiectele apropiate sau depărtate.
72. Explorează mediul cu mâinile și gura.
73. Realizează coordonarea oculo-motorie în cadrul anumitor acțiuni (pune obiecte mici într-un recipient mai mare).
74. Explorează și reacționează la texturi și suprafețe diferite.

Practici de sprijin

- Verificați nivelul de zgomot din apropierea copilului. Evitați expunerea lui la sunete puternice.
- Atingeți copilul pe un obraz și pe celălalt, bucurați-vă când mișcă capul în partea în care l-ați atins. Bateți ușor din palme în apropiere de urechea dreaptă, apoi stânga, jucați-vă cu un clopoțel în stânga și dreapta copilului și verbalizați activitatea. Ex.: Auzi clopoțelul!
- Stimulați vederea copilului cu jucării care pendulează, pe care le poate prinde. Indicați obiecte în jurul copilului numindu-le, atât pe cele din apropierea sa cât și cele îndepărtate. Asigurați-vă prin aceste practici că vede și aude.
- Legănați ușor copilul folosind brațele, un balansoar sau alte echipamente de joacă.
- Oferiți copiilor obiecte din materiale și cu texturi diferite.
- Numiți când vorbiți cu copilul culorile, forma, mirosurile, gusturile, temperatura aerului etc.
- Explicați-le copiilor când mâncarea sau alte obiecte sunt prea fierbinți sau prea reci și nu trebuie atinse.

19-36 luni

Indicatori

75 Imită animale prin mișcare, onomatopee, înfățișare etc.

76. Demonstrează coordonare oculo-motorie în jocurile de construcție, în realizarea puzzle-urilor, în înșirarea de obiecte pe ață etc.
77. Utilizează diferite texturi când se joacă (nisip, apă, frunze, pluș, plastic, burete etc.).

Practici de sprijin

- Citiți împreună cărți cu poze mari și clare reprezentând animale, numind animalele și imitați modul de mișcare al acestora, onomatopeele emise de acestea. Încurajați copilul să repete împreună cu dumneavoastră.
- Puneți la dispoziția copilului jocuri tip puzzle, leggo-cuburi și de înșirat (4-6 piese mari, colorate, ață groasă sau sârmă protejată).
- Jucați jocuri în care copiii interpretează animale favorite. Le imită mișcările, onomatopeele. Inventează roluri.
- Oferiți oportunități de activități fizice care integrează mișcarea cu utilizarea simțurilor (jocul umbrelor, pictura cu picioarele, mișcări la auzul unor semnale etc.)
- Modelați mișcări ale copilului realizând anumite activități împreună cu el: dansuri, bătut la tobă, cântat la pian etc.
- Oferiți jucării și obiecte din materiale și texturi diferite. Numiți-le.

37-60 luni

Indicatori

78. Reacționează fizic corespunzător stimulilor din mediu (își îndoaie picioarele pentru a ateriza mai ușor, se mișcă mai repede pentru a evita un obstacol, se ferește, simte mirosuri supărătoare etc.).
79. Realizează mișcări artistice împreună cu adultul, cum ar fi dansul pe muzică sau mișcări ritmice.
80. Demonstrează o mai bună coordonare oculo-motorie (prinde mingea după ce a fost aruncată spre pământ).
81. Se urcă pe scări scurte, se balansează în leagăn, alunecă pe tobogan.

Practici de sprijin

- Utilizați jocuri care solicită simțurile și mișcarea corpului: jocuri de imitație, cântece cu comenzi etc.
- Ascultați împreună bucăți muzicale favorite. Încurajați copiii să se exprime prin mișcări inspirate de muzică. Dansați împreună cu ei și după mișcările inventate de acesta.
- Oferiți oportunitatea de a utiliza echipamentul de joacă din spațiul de joacă din aer liber.
- Realizați trasee cu obstacole pe care trebuie să le ocolească, să le escaladeze.

61-84 luni

Indicatori

82. Demonstrează conștientizarea simțurilor în acțiuni (recunoaște obiecte ascunse prin pipăit fără să le vadă, execută mișcări la auzirea unor comenzi, recunoaște mirosuri etc.).
83. Schimbă ritmul, direcția, viteza mișcărilor la semnale de natură diferită (culoare, sunet, simboluri grafice).
84. Manipulează păpuși simple.
85. Participă cu plăcere la jocurile care implică multă mișcare și contact social, reguli de joc („Statuile”, „De-a v-ați ascunselea” etc.).

Practici de sprijin

- Jucați jocuri de recunoaștere a formelor, materialelor, sunetelor prin implicarea simțurilor (auz, pipăit, miros): Ce-i ascuns în săculeț?
- Utilizați în jocuri exerciții de tipul „stop-start”.
- Propuneți jocuri cu schimbarea mișcărilor la semnal, la schimbarea ritmului muzicii; jocuri cu schimbarea direcției și vitezei de mișcare.
- Jucați cu copiii jocul „Roboțelul cu telecomandă”. Solicitați copiii să redea în mișcări comenzile auzite.
- Realizați un teatru de păpuși cu păpuși ușor de manevrat (confecționate, de ex., din linguri de lemn).
- Implicați copiii în acțiuni de ajutorare reciprocă, de așezare a mesei, de curățenie la măsuțe, la locul de depozitare a materialelor.
- Învățați-i pe copii jocuri precum „Statuile”, „De-a v-ați ascunselea” ș.a.

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.1. Aspect specific: Promovarea sănătății și nutriției

Reper 5: **Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze o alimentație sănătoasă variată.**

0-18 luni

Indicatori

86. Se hrănește prin alăptare.
87. Își reglează viteza și intensitatea cu care mănâncă.
88. Consumă o varietate de mâncăruri din toate grupele de alimente (grupa 1: cereale; grupa 2: legume și fructe; grupa 3: carne, pește, ouă, lactate; grupa 4: dulciuri și grăsimi).
89. Explorează mâncarea cu degetele.

Practici de sprijin

- Alăptați copilul la „cerere". Creați un mediu relaxat, propice alăptării.
- Alimentați copilul exclusiv la sân (fără niciun alt aliment fluid sau solid, nici măcar apă sau ceai) în primele 6 luni de viață. Începeți diversificarea alimentației de la 6 luni și continuați în paralel alăptarea până la doi ani.
- Oferiți lichidele cu linguriță și cana, nu cu biberonul.
- Nu adăugați sare în mâncare până la 2 ani.
- Introduceți progresiv alimente din toate grupele alimentare în ordinea și cantitățile recomandate de medici.

19-36 luni

Indicatori

90. Începe să recunoască și să mănânce o mare varietate de mâncăruri.
91. Face diferența între lucruri care se mănâncă și cele care nu se mănâncă.
92. Poate face alegeri între diverse opțiuni de mâncare.
93. Încearcă mâncăruri noi când îi sunt oferite.

Practici de sprijin

- Stabiliți ore regulate de masă și gustare.
- Vorbiți cu copilul despre importanța alimentației și a apei pentru sănătatea organismului. Încurajați copilul să bea apă pe parcursul zilei.
- Oferiți copilului posibilitatea de a alege între câteva variante de mâncăruri.
- Introduceți mâncărurile noi împreună cu cele preferate de copil.
- Evitati adaosul de zahar în alimentele oferite copilului până la 2 ani. Limitați și după această vârstă consumul de dulciuri concentrate (zahăr, bomboane, prăjituri, siropuri și băuturi dulci).
- Oferiți copilului fructe și legume variate zi de zi.

37-60 luni

Indicatori

94. Participă la pregătirea unor gustări sănătoase.
95. Numește unele calități ale alimentelor sănătoase, hrănitoare.
96. Ajută la servirea mesei și își apreciază corect porția de mâncare.

Practici de sprijin

- Organizați activități de preparare a unor salate, gustări și implicați-i pe copii în pregătirea lor. Discutați despre fiecare aliment utilizat și despre importanța igienei alimentare și a unei alimentații sănătoase.
- Organizați activități în care să discutați despre mâncăruri. Organizați activități în cadrul cărora să învețe cum se spală fructele și legumele și de ce este necesară spălarea lor.
- Implicați copiii în activități de plantare, creștere și recoltare a unor legume, zarzavaturi.

61-84 luni

Indicatori

97. Explică rolul benefic sau dăunător al anumitor alimente pentru organismul uman.
98. Recunoaște mâncăruri dintr-un grup de mâncăruri diferite, cu sprijinul adultului.

Practici de sprijin

- Implicați copiii în prepararea, pregătirea și servirea unei mese sănătoase.
- Discutați despre valoare nutritivă a diferitelor alimente.
- Realizați activități de joc privind alimentația, servirea mesei și comportamentul sănătos în timpul mesei, în care copiii joacă roluri diferite (de ex. „De-a restaurantul").

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.2. Aspect specific: Promovarea îngrijirii și igienei personale

Reper 6: **Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze deprinderi de păstrare a sănătății și igienei personale.**

0-18 luni

Indicatori

99. Se relaxează în timpul băii.
100. Reacționează prin mișcări, sunete, mimică la momentele de rutină (hrănire, schimbat scutece, baie, îmbrăcat).
101. Își spală și își usucă mâinile cu sprijinul adultului.
102. Încearcă să își perieze dinții cu sprijinul adultului.

Practici de sprijin

- Respectați programul de igienă al copilului. Faceți din momentele de igienă personală, momente agreabile, vorbiți cu copilul, cântați-i în timp ce îi faceți baie, când îi schimbați scutecele, când îl îmbrăcați etc.
- Însoțiți copilul la baie și apreciați eforturile lui de a se spăla pe mâini singur și a de a-și peria dinții. Spălați-vă pe dinți în același timp cu copilul și încurajați-l să vă imite!

19-36 luni

Indicatori

103. Folosește șervețele pentru a–și șterge nasul, cu sprijinul adultului.
104. Atrage atenția adultului când scutecul este ud sau, mai târziu, când dorește la toaletă.
105. Demonstrează interes privind mersul la toaletă și o poate folosi în mod regulat la 36 de luni.
106. Își spală mâinile și le usucă în momentele potrivite (înainte de masă, după utilizarea toaletei etc.), cu ușoară supraveghere.
107. Își periază dinții cu sprijinul adultului.
108. Identifică produsele de îngrijire a corpului (săpun, șampon, pastă de dinți etc.).

Practici de sprijin

- Formați deprinderile copilului de a se spăla pe mâini și a se șterge, de a utiliza toaleta, de a-și peria dinții. Apreciați-l permanent.
- Utilizați poezii, cântece, povestioare despre deprinderile de igienă personală.
- Oferiți copilului ocazia de a exersa prin joc deprinderile de igienă personală: să spele păpușa sau cățelul de pluș, să spele rochița păpușii, etc.
- Discutați despre reguli de păstrare a igienei când îl sprijiniți în formarea acestor de deprinderi („trebuie să punem mâna la gură când tușim sau strănutăm pentru că...", „trebuie să schimbăm scutecul dacă este murdar deoarece..." etc.), argumentând permanent.
- Numiți stările de disconfort fizic cauzate de simptoame ale unor boli, de ex. „mă doare burtica", „simt că sunt cald, că frig" etc.
- Creați un loc unde copiii să își poată păstra obiectele de igienă personală (săpunul, pieptenul, periuța de dinți etc.). Explicați importanța individualizării unor obiecte de igienă personală (săpunul, periuța de dinți, pieptenele, prosopul, batista etc.).
- Mergeți împreună să cumpărați produse de igienă personală pentru adult și pentru copil. Oferiți-i ocazia să aleagă din mai multe produse pe cel preferat (periuța de dinți, șamponul, etc.).

37-60 luni

Indicatori

109. Folosește șervețele pentru a-și șterge nasul și le aruncă după utilizare la coș.
110. Merge la toaletă atunci când trebuie.
111. Își spală mâinile și și le șterge înainte de masă și după utilizarea toaletei, fără sprijinul adultului.
112. Cooperează cu adultul în spălarea dinților.
113. Duce mâna la gură când tușește.
114. Recunoaște și spune când simte unele simptoame de boală.

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului permanent șervețele pentru a le utiliza la nevoie.
- Supravegheați permanent respectarea rutinei în păstrarea igienei (spălatul mâinilor, mersul la toaletă, spălatul dinților etc.).
- Creați un loc unde copiii să își poată păstra obiectele de igienă personală (săpunul, pieptenul, periuța de dinți etc.).
- Propuneți jocuri precum „De-a magazinul" unde copiii pot utiliza produse de igienă personală (săpunuri, șampoane, geluri de duș, paste de dinți, bureți de baie etc.).
- Apreciați de fiecare dată când copilul pune mâna la gură când tușește sau strănută și folosește șervețelul. Realizați jocuri în grup mic în care unii copii sunt medici și alții pacienți. Discutați despre simptoamele unor boli.

61-84 luni

Indicatori

115. Demonstrează independență în igiena personală (se spală și se șterge singur pe mâini, își acoperă gura cu mâna când strănută, când tușește, folosește independent toaleta, folosește batista).
116. Utilizează corect și independent periuța de dinți.

Practici de sprijin

- Oferiți zilnic copiilor posibilitatea de a-și exersa deprinderile de igienă personală. Încurajați copiii care le respectă și amintiți constant de importanța respectării lor.
- Realizați cu copiii cărticele despre sănătate. Încurajați-i să realizeze desene, afișe, poezioare sau cântecele despre regulile sanitare.
- Vorbiți cu copilul despre profesia de medic stomatolog. Mergeți împreună să vizitați un cabinet stomatologic.
- Invitați un medic stomatolog la grădiniță pentru a le vorbi copiilor despre igiena dentară, despre periajul corect, periuțe și pasta de dinți.

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.3. Aspect specific: Promovarea practicilor privind securitatea personală

Reper 7: **Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze abilități de auto-protecție față de obiecte și situații periculoase.**

0-18 luni

Indicatori

117. Reacționează când adultul zice „NU”, dar poate avea nevoie de susținere pentru a se opri.
118. Reacționează diferențiat la adulții care îl îngrijesc și la persoane străine cu care intră în contact.
119. Reacționează la atenționările adulților când i se semnalează un pericol.

Practici de sprijin

- Supravegheați permanent copilul și folosiți modalități de atenționare în situații periculoase. Utilizați aceleași semnale așa încât copilul să se obișnuiască cu semnificația lor.
- Explicați copilului permanent motivul pentru care interziceți un anumit comportament, care este pericolul pe care îl evitați („Nu, acolo nu e voie, pentru că...).
- Precizați când vorbiți copilului care este statutul dvs.: Mama, Tata și la fel pentru ceilalți adulți care vin în contact zilnic cu copilul. Evitați ca adulții care îl îngrijesc să apeleze copilul cu „hai la mama!”, atunci când nu este mama lui ș.a.m.d.

19-36 luni

120. Începe să evite pericolele (aragaz, fier de călcat, cuțite), dar nu poate fi lăsat nesupravegheat.
121. Spune adultului când cineva îl lovește sau îi face ceva rău.

Practici de sprijin

- Explicați permanent copilului, pe înțelesul său, care sunt situațiile și obiectele riscante pentru el și pentru cei din jur. Discutați despre accidentele care se pot petrece și ce consecințe grave pot avea. Utilizați cărți cu poze/imagini și povești scurte care vă pot susține.
- Folosiți jucăriile din centrul de joc simbolic sau alte centre pentru a discuta despre obiecte și lichide periculoase. Discutați despre accidentele care se pot petrece și ce consecințe grave pot avea.
- Folosiți imagini cu pompieri, medici și discutați despre intervențiile lor în situațiile periculoase.
- Învățați copilul să vorbească despre experiența sa personală când a simțit pericole.

37-60 luni

Indicatori

122. Comunică adulților sau colegilor atunci când vede un comportament periculos.
123. Înțelege diferența dintre atingere sigură și atingere periculoasă.
124. Recunoaște simboluri care indică pericol și îl evită.
125. Nu ia medicamente în absența adultului, dar știe că medicamentele sunt utile în anumite situații.
126. Privește în stânga și în dreapta când traversează strada.

Practici de sprijin

- Utilizați imagini pentru a ilustra situații de risc (consum de lichide din sticle necunoscute, apropierea de un fier de călcat în priză, de flacără etc.) și propuneți copiilor să vă spună ce ar face ei dacă s-ar afla într-o astfel de situație.
- Citiți povești, povestiri ce prezintă situații periculoase și discutați despre posibilitatea evitării lor sau a riscurilor pe care le presupun.
- Oferiți materiale, păpuși, hăinuțe, simboluri în centrul de joc simbolic unde copiii pot demonstra înțelegerea pericolelor.
- Menționați permanent care este granița între sigur și periculos și argumentați permanent.

61-84 luni

Indicatori

127. Nu acceptă jucării, bomboane, mâncare, bani etc. de la persoane adulte necunoscute.
128. Înțelege că unele comportamente pot fi dăunătoare organismului (fumatul, consumul de alcool, jocul cu chibriturile etc.).
129. Identifică adulții care pot să-l(o) sprijine în situații periculoase.

Practici de sprijin

- Folosiți povestiri pentru a discuta despre pericole și căi de acțiune în situații periculoase. Asigurați-vă că înțeleg care sunt persoanele în care pot avea încredere și pot apela în astfel de situații.
- Utilizați exemple din viața lor personală pentru a discuta despre comportamente dăunătoare.
- Realizați cu copiii afișe, „campanii” pentru evitarea pericolelor.

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.3. Aspect specific: Promovarea practicilor privind securitatea personală

Reper 8: **Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze conștientizarea și înțelegerea regulilor de securitate personală.**

0-18 luni

Indicatori

130. Poate fi distras de la un comportament periculos prin semnale, vorbe, mișcări, dar necesită supraveghere.
131. Urmează unele reguli și rutine stabilite.

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor un mediu securizant și supravegheați-l permanent.
- Utilizați jucării și echipamente de joacă corespunzătoare vârstei și greutății copilului.

19-36 luni

Indicatori

132. Demonstrează recunoașterea regulilor, chiar dacă nu le respectă întotdeauna.
133. Anticipează consecințele nerespectării regulilor.
134. Acordă atenție indicațiilor privind situațiile periculoase („dă-mi, te rog, mâna când traversăm strada”).

Practici de sprijin

- Atrageți atenția copiilor asupra necesității respectării unor reguli când utilizează echipamente de joacă pentru a nu se răni sau răni alți copii. Regulile trebuie respectate și de adulții din jurul copiilor.
- Utilizați povestiri pentru a pune accent pe regulile de securitate personală în diverse contexte (pe stradă, în magazine, în locuri publice, în parcul de joacă etc.). Amintiți-le permanent regulile și de ce trebuie respectate.

37-60 luni

Indicatori

135. Anticipează și înțelege consecințele nerespectării regulilor.
136. Identifică semne de protejare față de pericole existente în sala de clasă și acasă.
137. Respectă reguli de siguranță de bază în transportul public, pe stradă, cu bicicleta etc.).

Practici de sprijin

- Folosiți ieșirile în locuri publice pentru a discuta despre regulile de protecție și evitare a pericolelor. Atrageți-le atenția asupra anumitor semne și simboluri. Utilizați-le și în sala de grupă în timpul unor activități.
- Realizați cărticele privind regulile de circulație, afișe.
- Apreciați de fiecare dată respectarea regulilor.

61-84 luni

Indicatori

138. Respectă regulile de comportare pe stradă, în transportul public și în alte locuri publice pentru a evita accidentele, situațiile periculoase.
139. Relatează unde și când trebuie să se adreseze pentru ajutor.
140. Demonstrează cunoașterea regulilor de siguranță în jocul simbolic.

Practici de sprijin

- Propuneți jocuri pentru cunoașterea semnificației culorilor semaforului, a semnelor rutiere, discuții și jocuri de orientare într-un mediu nou.
- Realizați hărți rutiere cu copiii.
- Propuneți în centrul de joc simbolic vizite la muzeu, la magazin, la medic, la piață și exersați regulile rutiere, de evitare a pericolelor etc.
- Invitați lucrători ai poliției, medici, pompieri în sala de grupă etc.
- Realizați un joc de rol cu diverse personaje care pot oferi ajutor în situații de risc (medici, pompieri, polițiști etc.).
- Elaborați împreună cu copiii scheme, desene reprezentând surse și persoane cărora li se poate adresa pentru ajutor.

B

Dezvoltarea socio-emoțională

B. DEZVOLTAREA SOCIO-EMOȚIONALĂ

SUMAR

B.1. Subdomeniul: Dezvoltare socială

B.1.1. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu adulții
Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste încredere în adulții cunoscuți și să interacționeze cu aceștia. 34
Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să ceară și să primească ajutorul când are nevoie. 35

B.1.2. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu copii de vârstă apropiată
Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să interacționeze pozitiv cu copii de vârstă apropiată. 36

B.1.3. Aspect specific: Acceptarea și respectarea diversității
Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să recunoască, să aprecieze și să respecte asemănările și deosebirile dintre oameni. 37

B.1.4. Aspect specific: Dezvoltarea comportamentului pro-social
Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să perceapă regulile și efectele acestora. 38
Reper 6. Copilul ar trebui să fie capabil să își asume responsabilități, să fie capabil să negocieze și să participe la luarea deciziilor. 39
Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste empatie față de celelalte persoane. 40

B.2. Subdomeniul: Dezvoltare emoțională

B.2.1. Aspect specific: Dezvoltarea conceptului de sine
Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să se perceapă în mod pozitiv, ca persoană unică, cu caracteristici specifice. 41

B.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea autocontrolului emoțional
Reper 9: Copilul ar trebui să fie capabil să își regleze trăirile emoționale. 42

B.2.3. Aspect specific: Dezvoltarea expresivității emoționale
Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să recunoască și să exprime adecvat o varietate de emoții. 43

Dezvoltarea emoțională și dezvoltarea socială a copilului sunt aspecte esențiale în evoluția sa și în special în procesualitatea învățării. Acest domeniu vizează abilitatea și dorința copilului de a interacționa eficient cu adulții și cu copiii.
În multe abordări, socializarea și sfera emoțională sunt prezentate separat. În prezentul document ele sunt încadrate în același domeniu deoarece sunt implicate simultan în învățarea copilului și dificil de diferențiat în activitățile de achiziție în care copilul este permanent angajat încă de la naștere.

Dezvoltarea socială constă în achiziționarea abilităților de relaționare cu alte persoane (adulți și copii). Relațiile cu adulții se referă la capacitatea copilului de a manifesta încredere și a interacționa ușor cu aceștia, de a le recunoaște diferitele roluri și a-i percepe ca persoane care îi orientează, sprijină în ceea ce fac, gândesc, simt. Capacitatea de a stabili interacțiuni cu copiii este fundamentală atât pentru definirea propriei persoane, cât și a lumii în care trăiesc. Prin interacțiuni cu alți copii, se exersează capacitatea de a menține relații de prietenie, de a cere și a oferi ajutor altui copil, de a aparține unui grup.
Tot în cadrul dezvoltării sociale, copiii învață să recunoască, să respecte și să aprecieze diferențele dintre indivizi, diversitatea fizică și culturală (mai ales în contextul schimburilor culturale atât de intense în societatea de azi) și să își exerseze capacitatea de a coopera cu ceilalți, de a negocia și de a lua decizii în grup, de a respecta dorințele celorlați, de a respecta regulile unui grup. Toate aceste abilități contribuie la dezvoltarea copilului ca parte a unei comunități.

Dezvoltarea emoțională vizează îndeosebi construcția conceptului de sine a copilului prin modul în care se percepe ca ființă unică, reacționează și receptează/interpretează reacțiile/trăirile emoționale ale celorlalți în interacțiunile pe care le stabilește cu aceștia. Imaginea pozitivă de sine reprezintă un resort puternic în susținerea continuă a învățării. Cu cât va avea mai multă încredere în sine, cu atât copilului va fi mai dornic de a încerca noi experiențe, de învăța lucruri noi.
De asemenea, dezvoltarea emoțională vizează dezvoltarea capacității de autoreglare a propriilor trăiri emoționale, precum și capacitățile copilului de a recunoaște, exprima și înțelege trăirile emoționale atât ale sale cât și ale celorlalți și de a le răspunde adecvat.
Trăirile emoționale însoțesc toate activitățile copilului și sunt strâns legate de formarea abilităților de relaționare și comunicare ca și de susținerea motivațională și formarea intereselor, inclusiv a celor de cunoaștere și învățare. De exemplu, curiozitatea, ca trăsătură specific umană, este cea care demontrează co-participarea socializării și a emoției la învățare. Curiozitatea impulsionează cunoașterea și rezultatul acestei investigații aduce trăirea satisfacției care declanșează o nouă acțiune.
Acest domeniu se constituie într-un resort esențial în dezvoltarea globală sănătoasă a copilului prin intercondiționările pe care le presupune cu celelalte domenii. Socialul și emoționalul potențează orice acțiune a copilului și determină salturi în fiecare din celelalte domenii de dezvoltare.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.1. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu adulții

Reper 1: **Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste încredere în adulții cunoscuți și să interacționeze cu aceștia.**

0-18 luni

Indicatori

141. Copilul se liniștește în prezența adulților cu care este obișnuit.
142. Inițiază și menține interacțiuni cu adulții care îl îngrijesc și cu care este obișnuit/ă.
143. Arată preferința pentru unii dintre adulții cu care este familiarizat prin expresii faciale și gesturi (zâmbește, gângurește, dă din mâini).
144. Folosește mișcări corporale – gesturi pentru a iniția interacțiuni sociale (de ex. atinge ușor cu palma pentru a atrage atenția, întinde mâinile pentru a fi luat în brațe).
145. Manifestă teama de separare prin plâns (când nu vede adulții cu care este obișnuit sau în prezența străinilor).

Practici de sprijin

- Comportați-vă afectuos și calm cu copilul. Acordați-i atenție ori de câte ori plânge, vorbiți-i.
- Adresați-vă copilului pe nume, zâmbiți-i, vorbiți-i, îmbrățișați-l, încurajați-l să imite gesturi și sunete produse de adulții cu care este obișnuit. Priviți copilul în ochi când îi vorbiți!
- Vorbiți-i și cântați-i copilului frecvent, mai ales atunci când îl hrăniți și schimbați.
- Reacționați la gesturile inițiate de copil.
- Asigurați un mediu populat de persoane de încredere, asigurați-l că este în siguranță. Ajutați-l pe copil să își depășească teama. Precizați verbal copilului ce activități urmează să faceți împreună cu el. Asigurând predictibilitatea, copilul este în așteptarea a ceva ce i-a fost anunțat și își va diminua sentimentul de teamă.

19-36 luni

Indicatori

146. Se atașează de un adult, altul decât persoana care l-a îngrijit.
147. Își exprimă verbal nevoia de securitate în situații de disconfort (neplăcute) sau periculoase căutând adulții în care are încredere.
148. Imită activitățile adulților (ajută la strângerea jucăriilor, se preface că citește sau gătește lângă adultul care face acest lucru).
149. Interacționează pozitiv și se joacă împreună cu adulții.

Practici de sprijin

- Oferiți copilului posibilitatea de a interacționa (gradat) cu alți adulți de încredere, în afara celor care îl îngrijesc.
- Prin gesturi și cuvinte, arătați copilului înțelegere față de reacțiile sale și asigurați-l că îi sunteți alături.
- Încurajați copilul și oferiți modele de comportamente variate, care să evite reproducerea unor stereotipuri de gen (lectură, activități casnice, de petrecere a timpului liber, etc.).
- Manifestați receptivitate la mesajele verbale și non-verbale inițiate de copil, jucați-vă împreună cu acesta.

37-60 luni

Indicatori

150. Cu sprijin, se desparte de adulții cu care este obișnuit (fără a arăta foarte multă teamă, ca în cazul copiilor mai mici).
151. Își exprimă afecțiunea față de adulții cu care este obișnuit.
152. Spune numele fraților sau surorilor și îi apelează.
153. Răspunde la formulele de salut folosite de adulți.
154. Își exprimă sentimente față de anumiți adulți („o iubesc pe…”).
155. Ajută adultul în sarcini simple.
156. Din când în când, face lucruri pentru a fi pe plac adulților (aduce papucii, dansează sau cântă, face mici „comisioane” în familie, etc.).

Practici de sprijin

- Folosiți expresii și comportamente pozitive atunci când vă despărțiți de copil.
- Încurajați-l și lăudați-l pentru comportamentul pozitiv în relația cu adulții. Manifestați aceleași reacții față de copii, indiferent de genul lor; să nu aveți așteptări mai mari de la fete în ceea privește controlul emoțional și utilizarea unor strategii de reglare mai sofisticate decât de la băieți.
- Adresați-vă copiilor pe nume și descurajați folosirea excesivă a pronumelor personale, care generează ambiguități (ei, ea, el. etc.). Încurajați copilul să povestească despre frații/surorile lui. În grădiniță folosiți fotografii ale familiei pentru a sprijini copilul în intervențiile lui despre frați sau alți membri ai familiei.
- Folosiți formule de salut adecvate diferitelor momente ale zilei și situații sociale și atrageți atenția asupra utilizării lor în parc, la grădiniță, în alte medii sociale.
- Încurajați exprimarea sentimentelor pozitive față de adulți, oferiți oportunități de a interacționa respectuos cu adulții.
- Discutați și cu băieții mai mult despre întregul spectru de emoții și evitați exagerările în descurajarea emoțiilor negative, deoarece băieții vor deveni astfel mai puțin expresivi emoțional decât fetele.
- Angajați copiii în sarcinile cotidiene și cooperați cu aceștia (udatul florilor, aranjarea mesei) evitând reproducerea stereotipurilor de gen.
- Demonstrați că pentru realizarea unei sarcini, adeseori este nevoie de contribuția mai multor oameni. Comentați cu copiii că fiecare contribuție contează.
- Facilitați copilului punerea în practică a unor comportamente care constituie premisele abilităților sociale, care în viitor îl vor ajuta să fie eficient în interacțiunile cu ceilalți astfel încât să atingă scopul stabilit.

61-84 luni

Indicatori

157. Interacționează cu ușurință cu adulți familiari din comunitate (părinți, bunici cunoscuți la locul de joacă, vecin, educatoarea, medic pediatru sau medic de familie, vânzătorul de la magazinul din cartier, etc.).
158. Se desparte cu ușurință de membrii familiei la grădiniță.
159. Interacționează adecvat cu adulții (de ex.: nu îi întrerupe, răspunde la întrebări).
160. Aplică formule de politețe în comunicarea cu adulții.

Practici de sprijin

- Facilitați interacțiunile cu adulții în diverse contexte sociale și încurajați comunicarea cu aceștia și participarea la acțiuni (de exemplu, să ceară informații, să răspundă la întrebări, să facă cumpărături simple). În grădiniță sau familie, jucați-vă de-a cumpărătorul și vânzătorul, medicul și pacientul, etc.
- Manifestați respect și încredere față de copil, discutați despre relațiile cu ceilalți, despre activitățile zilnice și evenimente semnificative pe care le-a trăit.
- Oferiți un model adecvat de comunicare evitând întreruperea copilului atunci când acesta vorbește.
- Oferiți exemple și modelați comportamentul copilului interacționând respectuos cu ceilalți; repetați cu copilul formulele adecvate de politețe, de exemplu în jocurile *La doctor*, *La cumpărături*, *La teatru*, etc.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.1. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu adulții

Reper 2: **Copilul ar trebui să fie capabil să ceară ajutorul adultului când are nevoie.**

0-18 luni

Indicatori

161. Semnalează prin diferite sunete, mișcări, plâns, nevoia de ajutor din partea adultului.
162. Anticipează/ testează reacții din partea celor care îl îngrijesc prin diverse comportamente (de exemplu când vrea să ia un obiect interzis și se uită spre adult să-i testeze reacția).
163. Așteaptă aprobarea sau dezaprobarea adultului cu privire la comportamentele sale adecvate, respectiv inadecvate.

Practici de sprijin

- Oferiți cu promptitudine și răbdare ajutor și atenție copilului atunci când acesta are nevoie. Faceți distincția între comportamentele sale ce reflectă o nevoie reală și cele prin care doar vrea să atragă atenția adultului.
- Vorbiți copilului și răspundeți prin expresii faciale, comportați-vă astfel încât să vadă receptivitatea față de nevoile sale.
- Reacționați constant și ferm în legătură cu comportamente și obiecte interzise sau periculoase pentru copil.
- Facilitați identificarea de către copil a comportamentelor adecvate/inadecvate prin reacții verbale sau non-verbale de aprobare, respectiv respingere a unor comportamente.

19-36 luni

Indicatori

164. Cere ajutorul adultului atunci când întâmpină o dificultate (nu poate deschide o cutie cu jucării, nu poate asigura stabilitatea turnului de cuburi etc.).
165. În timp ce se joacă cu alți copii, din când în când cere ajutorul adultului și confirmare din partea acestuia.
166. Începe o activitate după ce primește sugestii sau indicații din partea adultului (de ex. să găsească o piesă lipsă la o jucărie).

Practici de sprijin

- Răspundeți pozitiv la întrebările copilului și la cererea de ajutor, sprijiniți-l concret să depășească dificultatea.
- Urmăriți cu atenție activitatea copilului, încurajați-l să continue și lăudați-l pentru ce a reușit să facă; din când în când asigurați-l că sunteți acolo și îl sprijiniți dacă are nevoie.
- Plasați la dispoziția copilului obiecte și jucării și ajutați-l să înceapă o activitate, stimulându-l cu întrebări, explicații.

37-60 luni

Indicatori

167. Adresează frecvent întrebări adulților pentru a obține informații.
168. Urmează indicațiile adulților în ceea ce privește comportamentul adecvat în diverse situații.
169. La nevoie, cere ajutor adulților și oferă sprijin, la rândul său.
170. Urmează instrucțiunile sau se supune unei figuri de autoritate, având încredere în aceasta („Așa a spus mama”, „dna educatoare nu…”).
171. Semnalează adulților situații problematice simple (un copil s-a lovit sau are nevoie de ajutor, se aud zgomote suspecte, arde mâncarea pe aragaz, etc.).

Practici de sprijin

- Răspundeți direct, cu claritate și răbdare întrebărilor adresate de copil; încurajați-i să adreseze întrebări pentru a obține informații.
- Clarificați ori de câte ori este nevoie limitele acceptabile ale comportamentului.
- Oferiți copilului sprijin atunci când cere și are nevoie; cereți ajutor copilului și discutați împreună despre ce înseamnă a oferi și primi ajutor (când apar situații relevante pentru acest subiect).
- Manifestați o atitudine pozitivă, evitați comportamente negative care vor fi preluate de către copil. De exemplu, dacă educatoarea este încruntată de fiecare dată când vorbește cu un copil care are unele comportamente negative, copiii se vor comporta la fel, deoarece educatoarea reprezintă o autoritate pentru ei.
- Descrieți și discutați cu copilul diverse situații problematice simple ajutându-l să coreleze ideea de pericol cu solicitarea ajutorului din partea celorlalți; comentați situații concrete văzute la grădiniță sau în parc, la televizor sau în filme.

61-84 luni

Indicatori

172. Cere ajutor adulților din comunitate (vecin, bibliotecar, bunicii, prietenilor de joacă etc.).
173. Alege momentul potrivit pentru a aduce în atenția adulților anumite probleme.
174. Pune întrebări adultului înainte de a devia de la ordinea stabilită și de a încălca regulile (de ex. „eu am voie să aprind focul la aragaz?”).

Practici de sprijin

- Oferiți sugestii copilului pentru a se descurca singur/ă atunci când cere ajutorul și încurajați-i să rezolve problema.
- Puneți copiii în situația de a vedea că a cere și a primi ajutor reprezintă comportamente sociale adecvate, nu expresia unei neputințe. Creați situații care să contrabalanseze faptul că fetele cer mai frecvent ajutorul decât băieții, în virtutea stereotipului conform căruia „un băiat trebuie să se descurce singur”.
- Oferiți copilului șansa de a observa și participa la discuțiile adulților; discutați despre ce înseamnă să nu vorbești în același timp cu ceilalți, să îți aștepți rândul, să ai un ton potrivit.
- Când un copil face o greșeală, discutați cu el/ea despre ce a învățat din asta.
- Ajutați-l pe copil să învețe să întrebe adultul înainte de a devia de la reguli și momente obișnuite.
- Arătați deschidere față de copil pentru ca acesta să se simtă confortabil să vină să vă ceară ajutorul.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.2. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu copii de vârstă apropiată

***Reper 3:* Copilul ar trebui să fie capabil să interacționeze pozitiv cu copii de vârstă apropiată.**

0-18 luni

Indicatori

175. Zâmbește altor copii.
176. Exprimă prin sunete, gesturi, expresii faciale bucuria de a se juca împreună cu alți copii.
177. Arată interes față de alți copii urmărindu-i cu privirea și imitându-le comportamentul (de ex. comportamentul fraților).
178. Începe să se joace în paralel cu alți copii.

Practici de sprijin

- Zâmbiți-i des copilului.
- Oferiți copilului posibilitatea de a se afla în prezența altor copii.
- Răspundeți pozitiv la sunetele, țipetele, gesturile copilului prin comportamente verbale și non-verbale.
- Oferiți copiilor posibilitatea de a se juca și interacționa cu alți copii (din familie, dar și alți copii din medii culturale diferite).
- Oferiți exemple de cooperare cu ceilalți în activitățile cotidiene (de exemplu în pregătirea mesei și în alte activități casnice).

19-36 luni

Indicatori

179. Se joacă lângă alt copil.
180. Observă și imită comportamentul altui copil.
181. Inițiază interacțiuni sociale cu co-vârstnici.
182. Se bucură de compania copiilor la joacă.
183. Manifestă spontan preferința să se joace cu copii pe care îi cunoaște.

Practici de sprijin

- Petreceți timp cu copilul jucându-vă, dați-i posibilitatea să se afle în compania copiilor, indiferent de vârstă. Mergeți cu copilul în parc și lăsați-l să se joace alături de alți copii și interveniți în jocul lui doar atunci când vă solicită.
- Facilitați copilului contactul cu copii din medii culturale diverse pentru a se familiariza cu co-vârstnici aparținând unor medii sociale, culturale, lingvistice diferite.
- Demonstrați prin propriul comportament ce înseamnă să cooperezi cu celălalt, atunci când vă jucați cu copilul.
- Creați oportunități de a se juca împreună copii din medii diverse, ceea ce facilitează dezvoltarea interacțiunilor care presupun interdependența pozitivă, schimburile culturale (în joc, copiii aud cuvinte din alte limbi).
- Asigurați copilului ocazia să se joace în mod regulat cu 1 sau 2 copii cu care este deja familiarizat.
- Valorizați comportamentele copiilor atunci când interacționează pozitiv cu ceilalți copii.

37-60 luni

Indicatori

184. Se alătură unui grup de copii care se joacă (cu ajutorul adultului, dacă este necesar.)
185. Inițiază o activitate împreună cu alt copil.
186. De cele mai multe ori își exprimă dorința de a se despărți de adult pentru a se juca împreună cu alți copii.
187. Se conformează deciziilor de grup.
188. Cooperează, face schimb de obiecte în joc.
189. Se împrietenește și menține prietenia cu cel puțin un copil.
190. Rămâne cu grupul și nu merge cu persoane necunoscute.

Practici de sprijin

- Citiți cărți, folosiți jocuri cu marionete pentru a demonstra cu ajutorul personajelor ce înseamnă să împarți cu ceilalți, să îți aștepți rândul și să cooperezi. Facilitați aplicarea strategiei de a se implica într-un joc paralel și de a contribui ulterior cu ceva semnificativ la desfășurarea acestuia.
- Ajutați-l pe copil să se alăture altui copil care se joacă. Faceți conversație cu copilul astfel încât să învețe să asculte și să vorbească cu alții.
- Oferiți asistență copiilor în timp ce se joacă împreună cu alți copii stând deoparte, punând la dispoziție resurse și încurajări și intervenind în caz de conflict.
- Încurajați copiii să se implice în activități considerate în mod tradițional specifice genului opus și oferiți copiilor feedback pozitiv imediat când vedeți că aleg aceste activități.
- Facilitați și întăriți alcătuirea grupurilor mixte de joc, dată fiind tendința ca fetele și băieții să se grupeze în activități în funcție de gen. În același timp supravegheați grupul de joc și interveniți atunci când fetele sunt mai puțin implicate în joc din cauza băieților care domină.
- Oferiți copiilor oportunități pentru a împărți materiale și de a-și spune părerea despre continuarea jocului. Asigurați copilului ocazia de a se întâlni cu prietenii, pentru a trăi sentimentul de încredere unul în celălalt și pentru a se simți mai puțin vulnerabili atunci când își exprimă dificultățile într-un domeniu.
- Identificați elemente specifice grupului din care face parte copilul (grupul de la grădiniță, școală sau grupul de prieteni) pentru a cultiva sentimentul de apartenență, asociat cu solidaritatea și securitatea emoțională și socială.
- Folosiți nume sau simboluri specifice cu care să identifice grupa de la grădiniță.

61-84 luni

Indicatori

191. Interacționează din proprie inițiativă cu copii apropiați ca vârstă în diferite contexte.
192. Inventează activități care implică mai mult de un copil.
193. Cere și oferă ajutor altor copii (îl ajută pe alt copil să găsească o jucărie rătăcită, să își facă patul).
194. Propune, dar și urmează sugestiile unui camarad de joacă despre cum să se joace.
195. Se identifică drept prieten al unor copii din diferite medii apropiate (la grădiniță, acasă/ la bloc, la bunici).

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor posibilitatea de a se juca în grupuri mici, în care fiecare copil are un rol și o responsabilitate concretă. Structurați activitatea de la grupă pe centre de interes și încurajați interacțiuni între fete și băieți, iar accentul să fie pus nu pe performanță ci pe implicare în sarcină și progres. Stimulați jocul în grup al fetelor și jocul în diade al băieților deoarece jocul în diade stimulează abilitățile de comunicare ale băieților, în timp ce jocul în grup stimulează cooperarea și competiția fetelor.
- Inventați la grupă în mod regulat roluri pentru toți copiii, roluri care îi ajută să înțeleagă complementaritatea responsabilităților și ideea de convieţuire (de ex. cel care are grijă de plante, responsabilul cu timpul, poștaș, cel care duce gunoiul, chelnerul, etc.).
- Ajutați-i pe copii să înțeleagă faptul că a coopera răspunzând unei cereri este diferit de a te supune unei comenzi. Monitorizați zilnic, încurajați și lăudați comportamentele prin care copiii se ajută unii pe alții.
- Numiți în mod regulat comportamentele pozitive de întrajutorare astfel încât copiii să fie motivați să le repete și pe viitor și să le identifice singuri. Comentați și sancționați imediat comportamentele de intimidare sau excludere manifestate față de anumiți copii.
- Responsabilizați copiii în casă/grupă oferindu-le sarcini care contrazic stereotipurile de gen (ex. băieții să ajute la gătit). Încurajați copilul să își exprime părerea, să identifice mai multe variante de rezolvare a unei situații sau de continuare a unui joc.
- Lăudați copiii când acceptă și sugestiile celorlalți copii și se ajută reciproc. Întăriți alcătuirea grupurilor mixte de joc, deoarece fetele și băieții se grupează în activități în funcție de gen, facilitați. Supravegheați grupul de joc și interveniți atunci când fetele sunt mai puțin implicate în joc din cauza băieților care domină. Gruparea copiilor în funcție de gen are drept consecințe întărirea unor comportamente tradiționale de gen.
- Dați copiilor ocazia de a fi parte a diverselor activități de grup în contexte sociale diferite (la grădiniță, acasă/ la bloc, în curte, la bunici) pentru a se identifica cu acele grupuri și pentru a practica încrederea și colaborarea în medii diferite.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.3. Aspect specific: Acceptarea și respectarea diversității

Reper 4: **Copilul ar trebui să fie capabil să recunoască, să aprecieze și să respecte asemănările și deosebirile dintre oameni.**

0-18 luni

Indicatori

196. Se privește în oglindă.
197. Privește cu interes persoanele din jurul său.
198. Observă/ percepe trăsăturile fizice ale celorlalți (ex. atinge pielea sau părul unei alte persoane).
199. Interacționează cu persoane diferite din punct de vedere al etniei, genului, vârstei, limbii vorbite, condițiilor speciale de învățare.

Practici de sprijin

- Plasați în casă oglinzi în care copilul să se poată vedea și apropiați-l de oglindă, pentru a percepe propria imagine. Îndrumați-l cu întrebări „cine este acolo?” și spuneți numele: X, mama, Y. Puneți la dispoziția copilului oglinzi mici, care nu se sparg.
- Dați copilului posibilitatea de a intra în contact cu alte persoane în afara celor care îl îngrijesc. Încurajați contactul vizual când vorbiți copilului.
- Facilitați și ghidați activitatea perceptivă a copilului. Folosiți cuvinte care descriu diverse părți ale corpului (nas, păr, obraz, etc.), încurajări verbale și gesturi („Măi, măi”).
- Participați la întruniri de familie și la evenimente culturale din comunitate, pentru a-l familiariza pe copil cu propria cultură, dar și cu alte culturi.
- Familiarizați-vă și practicați în creșă (grădiniță) metode de îngrijire a copilului specifice familiei și grupului din care face parte. Utilizați cuvinte și semne cu care copilul este familiarizat.

19-36 luni

Indicatori

200. Se joacă în prezența altor copii diferiți din punct de vedere al genului, limbii vorbite, etniei sau cu cerințe educative speciale.
201. Se interesează de alți copii sau adulți din anturaj (pune întrebări simple *Unde este X?*).
202. Remarcă diferențe de gen între el/ea și ceilalți.

Practici de sprijin

- Dați copilului posibilitatea să se joace cu copii din medii diferite în contexte variate (parc, familie, creșă), oferind asistență pentru facilitarea interacțiunilor (în cazul diferenței de vârstă, dacă se vorbesc limbi diferite, dacă nivelul de dezvoltare a abilităților este diferit).
- Puneți la dispoziția copiilor resurse pentru jocul dramatic care să reflecte diversitatea.
- Familiarizați copilul cu persoane, experiențe, medii sociale prin cărți, cântece, interacțiuni cu oameni din medii diferite.
- Încurajați copilul să-și perceapă propriile caracteristici identitare. Discutați cu copilul despre deosebiri și asemănările pe care le-a remarcat. Puneți la dispoziția copilului cărți și fotografii.

37-60 luni

Indicatori

203. Este capabil să se angajeze în joc simbolic (pretinde că face ceva sau că este altcineva etc.).
204. Face comparații cu cei din anturaj în ceea ce privește culoarea părului, înălțimea, etc.
205. Se joacă împreună cu copii diferiți din punct de vedere al genului, limbii vorbite, etniei sau cu CES, sub îndrumarea adulților.
206. Identifică asemănări și deosebiri dintre persoane după diferite criterii (gen, aspect exterior, vârstă, profesie, mediu cultural și lingvistic, etc.).

Practici de sprijin

- Asigurați în mediu obiecte care să reflecte diversitatea și care să stimuleze învățarea interculturală (obiecte, casete cu cântece, obiecte de artă, etichete cu cuvinte scrise în diverse limbi) pe care copiii le pot folosi în joc.
- Dați-i copilului ocazia de a-și descrie propriile caracteristici fizice și culturale. Îndrumați-l să perceapă deosebirile și asemănările dintre oameni pornind de la propria persoană. Ajutați-l să interpreteze aceste deosebiri astfel încât să nu aibă valoare evaluativă, de exemplu atunci când copilul spune „Eu sunt mai înalt/ă decât Y”, puteți adăuga „Tu ești mai înalt/ă decât Y pentru că ești mai mare cu 1 an”.
- Facilitați jocul între copii diferiți din punct de vedere al genului, limbii vorbite sau CES.
- Dați o sarcină comună pentru a stimula interdependența pozitivă, facilitați asumarea de sarcini realiste de către fiecare copil și oferiți asistență (când sunt dificultăți de comunicare într-o limbă sau când copilul cu CES are nevoie de sprijin).
- Citiți împreună cu copilul cărți și analizați imagini care prezintă oameni din culturi diferite și cu caracteristici fizice sau abilități diferite.
- Discutați despre personaje, sărbători, eroi, cântece care reflectă această diversitate.
- Puneți la dispoziția copilului obiecte, imagini care reflectă diversitatea culturală.

61-84 luni

Indicatori

207. Formulează întrebări despre familia, etnia, limba vorbită, cultura, caracteristicile fizice ale celorlalți.
208. Recunoaște abilitățile diferite ale celorlalți copii în diverse domenii (X cântă bine la pian, Y aleargă repede…).
209. Numește și acceptă diferențe și similarități în ceea ce privește mâncăruri sau jocuri preferate de el/ea și alți copii.
210. Remarcă faptul că alți copii folosesc cuvinte diferite pentru același obiect (de ex. pentru *apă, mamă, jucărie,* etc.).
211. Remarcă faptul că aceeași persoană poate avea mai multe roluri sociale (*mama este mama lui, este angajată la..., este fiica bunicii lui*, etc.).

Practici de sprijin

- Organizați activități în care copiii să se familiarizeze cu varietatea caracteristicilor unei persoane (meseriei, vârstă, gen, limbă vorbită, port național etc.). Puneți la dispoziția copilului imagini cu persoane aparținând unor culturi diferite, cărți, enciclopedii. Valorificați situațiile de contact cu alte culturi (de ex.: vizite, vacanțe).
- Comentați împreună cu copiii caracteristici fizice și preferințe ca aspecte ale identității. Organizați activități care atrag întregului grup atenția asupra diferenței și capacității într-un mod pozitiv, de exemplu arătând copiii cu dizabilități într-o lumină pozitivă, valorizând bilingvismul, etc.
- Invitați membrii familiei să împărtășească din tradițiile specifice (mâncare, muzică, dansuri, jocuri, sărbători) și organizați cu copiii activități în care să le valorificați.
- Încurajați copiii să folosească limba maternă, dar și limba de predare pentru a numi acțiuni și obiecte din mediu. Folosiți etichete în mai multe limbi.
- Cultivați respectul pentru diversitatea lingvistică și interveniți ferm atunci când apar comportamente prejudiciatoare pentru copii (de exemplu când în mod intenționat nu este pronunțat corect un nume). Puneți la dispoziția copiilor cărți în mai multe limbi.
- Oferiți copilului posibilitatea de a se familiariza cu o persoană din perspectiva mai multor roluri, în diverse contexte sociale. Realizați vizite la diverse instituții pentru a se familiariza atât cu diverse profesii, cât și cu varietatea rolurilor specifice membrilor familiilor copiilor, de exemplu vizita la bibliotecă, la spital, la coafor, la Poliție, la fabrica de conserve, etc. unde lucrează părinții.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.4. Aspect specific: Dezvoltarea comportamentului pro-social

Reper 5: **Copilul ar trebui să fie capabil să perceapă regulile și efectele acestora.**

0-18 luni

Indicatori

212. Urmează reguli și rutine simple legate de hrană, somn.
213. Asociază anumite comportamente ale adulților cu propriile comportamente (când este pus în pătuț, se așteaptă să adoarmă, ridică mâinile anticipând să fie luat din pătuț și hrănit).

Practici de sprijin

- Stabiliți și respectați rutine legate de programul de hrană, igienă și somn, ținând cont atât de particularitățile individuale ale copilului, cât și de caracteristicile culturale ale familiei.
- Manifestați în mod constant disponibilitate și sensibilitate față de copil, dar și consecvență în respectarea rutinei specifice.

19-36 luni

Indicatori

214. Anticipează și urmează reguli simple, dacă i se reamintește și cu supraveghere (să pună jucăriile la loc, să nu strice construcțiile altor copii, etc.).
215. Urmează rutinele familiei (comportamentul la masă).
216. Anticipează consecințele nerespectării regulilor.
217. Recunoaște că un comportament negativ atrage reacții negative din partea adulților.

Practici de sprijin

- Stabiliți rutine și reguli care să fie respectate în mod regulat, dar ținând cont și echilibrând în mod flexibil nevoile individuale ale copilului.
- Repetați reguli simple: „Acum mâncăm, înainte să mâncăm trebuie să ne spălăm pe mâini. La fel face și mama și tata...”; „înainte să ieșim în curte, strângem jucăriile”.
- Lăudați copilul pentru respectarea acestor rutine și reguli.
- Stabiliți reguli simple, repetați-le în fiecare situație similară și reacționați la comportamentul copilului.
- Prin observare directă și prin formulare verbală, puneți-i pe copii în situația de a învăța că fiecare context social are anumite reguli (ex. dacă vreau să mă dau pe tobogan trebuie să stau la rând. Dacă nu stau la rând, ne lovim).
- Echilibrați limitele comportamentului cu o serie de alternative. În același timp, respectați cu consecvență regulile pe care le-ați comunicat și stabilit cu copiii, de exemplu „ieșim afară doar după ce am adunat jucăriile”.

37-60 luni

Indicatori

218. Urmează reguli simple fără a i se mai reaminti (să nu trântească jucăriile).
219. Își așteaptă rândul în joc.
220. Recunoaște comportamentul pozitiv al altor copii.
221. Folosește jocul pentru a explora, exersa și înțelege rolurile sociale.
222. Anticipează ce urmează în programul zilnic, dacă există un program clar și respectat.

Practici de sprijin

- Reamintiți copiilor regulile și rutinele, afișați-le pe pereți într-o formulă grafică accesibilă.
- Folosiți în mod repetat îndemnuri de tipul: „Acum așteptăm...”, „Întâi faci..., apoi faci...”, „Facem rândul, apoi...”.
- Puneți la dispoziția copiilor o clepsidră care să-i atenționeze atunci când timpul pentru un anumit joc a expirat sau este rândul altui copil să se joace cu jucăria respectivă.
- Faceți liste (pe înțelesul copiilor) sau desenați comportamente pozitive apreciate la copil;.Obișnuiți-i pe copii să identifice și să aprecieze aceste comportamente.
- Motivați-i pe copii cu comentarii de genul „Înainte de a merge la masă am să vă citesc faptele bune pe care le-ați făcut azi”, nominalizând autorii. După câteva zile veți observa că unii copii vă atrag atenția să notați gesturile frumoase.
- Dați copiilor posibilitatea să se angajeze în jocuri, oferindu-le costume, jucării, timp, sugestii de teme.
- Afișați în mediu elemente specifice programului zilnic și regulilor de urmat, într-o manieră sintetică și accesibilă.

61-84 luni

Indicatori

223. Se joacă sau lucrează fără să îi deranjeze pe ceilalți.
224. Își adaptează comportamentul în funcție de regulile diferitelor situații (de ex. vorbește în șoaptă când intră la bibliotecă, când merge la spital, la muzeu, etc.).
225. Își exprimă dezacordul față de comportamente incorecte („nu este corect”, „așteaptă-ți rândul”).
226. Respectă reguli simple de participare în activități și joc.
227. Participă la activități în grupuri mici sau mai mari, uneori ca și conducător, alteori ca și executant.
228. Aplică independent regulile în situații noi, dar similare.
229. Explică celorlalți reguli simple din familie sau de la grădiniță.

Practici de sprijin

- Amintiți de fiecare dată când desfășurați activități individuale cu mai mulți copii, că suntem mai eficienți dacă ne concentrăm asupra activității noastre și nu îi deranjăm sau nu ne deranjează nimeni în timp ce lucrăm. Dați exemplu prin comportamentul dvs., interveniți numai atunci când este necesar.
- Comunicați cu claritate regulile și comportamentele așteptate, argumentând. Organizați vizite la muzeu cu copiii, modelându-le prin propriul exemplu comportamentul dezirabil.
- Sprijiniți copiii în realizarea legăturilor între acțiuni și emoții prin adresarea unor întrebări specifice și directe și prin interpretarea emoțiilor care se află la baza comportamentelor; încurajați-i să se exprime atunci când se simt nedreptățiți sau frustrați.
- Ajutați-i astfel pe copii să anticipeze consecințele anumitor acțiuni, fapt ce contribuie la rezolvarea eficientă a problemelor și la dezvoltarea empatiei acestora. Faceți împreună cu copiii planuri zilnice, identificând elementele de noutate față de rutina obișnuită.
- Dați copiilor posibilitatea ca pentru unele activități libere copiii să se înscrie singuri pe o tăbliță desenând un simbol. Pentru respectarea rândului, puneți la dispoziția copiilor o clepsidră (sau un ceas) și, împreună cu copiii, puteți alege un responsabil cu timpul.
- Dați copiilor posibilitatea de a se juca în grupuri de diverse mărimi. Acordați atenție specială integrării în joc a copiilor marginalizați (se comportă agresiv, au un comportament timid, necooperativ, deficit de atenție și hiperactivitate, anxioși, copiilor ce aparțin unui grup etnic diferit de cel al majorității, celor ce prezintă imaturitate în dezvoltarea fizică, înfățișare mai puțin plăcută sau mod de îmbrăcăminte precar, copii cu dizabilități (de ordin fizic, motor, limbaj, etc.).
- Identificați și sprijiniți suplimentar copiii introverți, copii cărora le este frică să interacționeze cu ceilalți, fie că nu au fost suficient stimulați, nu li s-a oferit oportunitatea de a-și exersa abilitățile sociale sau au trăit într-un mediu mai autoritar.
- Dați copilului posibilitatea să interacționeze cu copii și adulți în contexte cât mai diverse. Valorificați în mod flexibil diferențele culturale derivate din valorizarea diferită a relației dintre autonomie și supunere, sau regula de a aștepta să-i vină rândul sau să nu vorbim toți deodată.
- Exersați prin jocuri și dramatizări regulile de conduită. Invitați-l pe copil să povestească ce i s-a întâmplat în familie sau acasă din perspectiva relației dintre reguli și consecințele lor în viața socială.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.4. Aspect specific: Dezvoltarea comportamentului pro-social

Reper 6: **Copilul ar trebui să fie capabil să își asume responsabilități, să negocieze și să participe la luarea deciziilor.**

0-18 luni

Indicatori

230. Acceptă intervențiile adulților pentru a negocia disputele privind jucăriile.

Practici de sprijin

- Creați oportunități pentru ca împărțirea jucăriilor să reprezinte primul pas în învățarea comportamentelor pro-sociale. Valorificați faptul că apare cu cea mai mare frecvență (în familie, dacă sunt mai mulți frați, la locul de joacă ori la grădiniță).
- Modelați prin propriul exemplu acest comportament.
- Amenajați un scaun, în care copilul poate să stea la masă împreună cu ceilalți membri de familie, de când copilul dobândește posibilitatea să stea în șezut, având grijă să îi oferiți feluri de mâncare ce sunt adecvate vârstei sale.
- Verbalizați când i se pune în farfurie atât lui, cât și celorlalți membri de familie.

19-36 luni

Indicatori

231. Începe să împartă și să înapoieze jucării cu ajutorul adulților.
232. Menționează preferințe și intenții simple.
233. Cu ajutorul unui adult, vorbește cu alt copil pentru a rezolva un conflict.

Practici de sprijin

- Oferiți-i oportunitatea de a participa efectiv la alegerea hainelor cu care se va îmbrăca, alimentelor pe care le va consuma etc.
- Oferiți sprijin pentru împărțirea jucăriilor. Puteți întreba: Te mai joci cu jucăria X? Poate acum să o ia Y? Vrei să o mai păstrezi?. Puteți să utilizați jocul cu diferite obiecte pe care le aruncați, împingeți de la unul la celălalt (baloane colorate, mingi etc.).
- Modelați comportamentul copiilor realizând o activitate împreună cu copiii (de exemplu desenatul) și aduceți doar o singură cutie de culori. În timp ce desenați, rugați-l pe copil să vă dea creionul cu care desenează și lăudați-l pentru gestul său (ex. Dă-mi, te rog, și mie creionul galben. Mulțumesc! Uite ce desen frumos facem împreună!).
- Creați oportunități și încurajați copilul să își exprime intenția de a realiza anumite lucruri, pentru a o face cunoscută și celorlalți.
- Realizați convorbiri pe teme Mâncarea mea preferată, Jocul meu preferat, etc.
- Dați copiilor suficient timp pentru a discuta și negocia înainte de a interveni atunci când apare un conflict. Explicați importanța rezolvării pozitive a conflictelor, de ex.: Ce bine ne pare când un copil ne dă și nouă cercul! Ne jucăm frumos împreună! Și noi putem da altor copiii jucăriile noastre!

37-60 luni

Indicatori

234. Participă la luarea deciziilor, cu ajutorul adulților.
235. Utilizează diverse strategii pentru a participa la un joc (târguială, schimb).
236. Aplică strategii simple pentru a rezolva adecvat problemele, fie individuale, fie de grup (de ex. cere ajutorul unui adult).
237. Negociază cu alți copii rezolvarea unei probleme, cu ajutorul adultului.
238. Explicitează drepturile sale și motivele celorlalți în negocierea conflictelor (Îți dau pasta de lipit după ce termin eu de lipit două hârtii).

Practici de sprijin

- Prezentați copiilor mai multe alternative.
- Discutați cu copilul despre activități comune, de exemplu: Ce vrei să facem azi? sau Ce mâncare pregătim?
- Construiți situații sociale în care copiii să se simtă confortabil (unii copii se simt incomodați de situații sociale în care sunt mulți copii).
- Invitați acasă sau la un loc de joacă cel mult unul sau doi copii cu care copilul să exerseze abilitățile sociale.
- Oferiți copilului sugestii pentru rezolvarea problemelor, de exemplu dacă ne jucăm pe rând, o să ajungă fiecare la calculator.
- Cereți copilului să rezolve singur sarcini în care știți că va avea succes, pentru a-i da încredere în forțele proprii. Dacă el nu este pregătit, se va simți speriat și copleșit de această situație și există riscul să refuze pe viitor implicarea în activitate.
- Oferiți-i sprijinul când îl cere.
- Citiți copiilor povești și povestiri, inventați cu ajutorul păpușilor situații în care personajele rezolvă conflictele în mod constructiv.
- Documentați-vă în legătură cu modul în care se rezolvă disputele în familia și în comunitatea din care vine copilul.
- Acordați atenție și sprijin suplimentar copiilor care au dificultăți de vorbire.

61-84 luni

Indicatori

239. Ține cont de dorințele și nevoile altor copii.
240. Folosește multiple strategii pentru rezolvarea conflictelor (întâi vorbește, apoi cere ajutorul adultului).
241. Caută soluții pentru rezolvarea problemelor apărute în interacțiunea cu copiii, fără a-l implica pe adult.
242. Evită situațiile care duc la conflict.
243. Acceptă responsabilități și le respectă.
244. Încearcă să repare sau să corecteze consecințele eventual distructive ale acțiunilor sale.
245. Ia decizii simple cu minimă supervizare din partea adultului (mâncare, îmbrăcăminte, jucării, cărți).

Practici de sprijin

- Facilitați exprimarea emoțiilor trăite de copil atunci când alți copii nu vor să împartă jucării cu el, pentru a permite copilului să conștientizeze mai bine consecințele negative ale acestui comportament.
- Dați copiilor ocazia să descrie faptele, ca pas important în a-i învăța pe copii să vorbească despre comportament și nu persoană, să evite blamările și etichetările.
- Oferiți îndrumare copiilor exersând în mod repetat răspunsuri adecvate pentru rezolvarea conflictelor. Încurajați tentativele de rezolvare a conflictelor, cerându-le părerea: Ce credeți că ar trebui să facem ca să rezolvăm această problemă?
- Facilitați realizarea de activități care să permită copiilor să negocieze rezolvarea conflictelor (joc dramatic, construcții, folosirea de costume specifice diverselor comunități etnice, etc.).
- Discutați cu copiii alternative pentru diverse situații.
- Dați copiilor suficient timp pentru a discuta, negocia și a dobândi sentimentul de control.
- Dați copiilor posibilitatea ca pentru unele activități libere să se înscrie singuri pe o tăbliță desenând un simbol.
- Arătați copilului imagini cu situații sociale și discutați împreună cum poate fi rezolvată o sarcină.
- În situațiile când au comis o greșeală, familiarizați copiii cu modele de conduită comentând exemple din povești, poezii, filme. Valorificați situații cotidiene pentru a demonstra copiilor modele de remediere.
- Acordați copiilor ocazii de a face o alegere. Susțineți copiii să facă o alegere, propunând modele de examinare a oportunităților.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.4. Aspect specific: Dezvoltarea comportamentului pro-social

***Reper 7:* Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste empatie față de celelalte persoane.**

0-18 luni

Indicatori

246. Urmărește cu atenție mișcările și reacțiile ființelor din jur.
247. Reacționează când o ființă manifestă bucurie sau suferință.

Practici de sprijin

- Oferiți copilului o varietate de medii sigure pe care să le exploreze.
- Vorbiți clar și cu ton prietenos întotdeauna când efectuați diferite activități cu copilul.
- Puneți la dispoziția copilului oglinzi care nu se sparg și ocazii pentru a vedea fețe și manifestări emoționale diverse.
- Dovediți respect pentru varietatea manifestărilor emoționale în grupuri culturale diferite.
- Modelați prin propriul exemplu comportamentul empatic față de copii, adulți, animale.

19-36 luni

Indicatori

248. Remarcă dacă ceilalți copii sunt triști sau veseli.
249. Demonstrează conștientizarea stărilor emoționale diferite prin jocul de rol (alină păpușa care plânge).

Practici de sprijin

- Folosiți în conversațiile cu copiii cuvinte care descriu emoții (vesel, supărat, furios), încurajați copiii să fie atenți la cei din jurul lor.
- Vorbiți zilnic copiilor despre cum vă simțiți, ce anume simțiți în anumite ocazii și încurajați-l să vorbească despre emoțiile sale.
- Oferiți oportunități pentru a identifica emoțiile prin folosirea imaginilor, afișelor, oglinzilor, jocurilor cu păpuși care reflectă culturi diferite.

37-60 luni

Indicatori

250. Arată empatie față de suferința fizică sau emoțională a celorlalți copii.
251. Alină copiii de vârstă apropiată, cu ajutorul adulților.
252. Exprimă sentimente și emoții față de personaje din povești („țin cu fata moșului", „biata capră", „săracul cocoș", etc.).

Practici de sprijin

- Încurajați copiii să înțeleagă emoțiile, ideile și acțiunile celorlalți prin citirea unor cărți, urmărirea unor desene animate sau filme.
- Atunci când apare un conflict între doi copii, arătați empatie față de ambii copii. Numiți și discutați despre emoții și trăiri: Ești trist/ă pentru că…
- Demonstrați expresivitatea pozitivă în comportamentul cotidian în familie sau la grădiniță; aceasta dezvoltă sentimentele de securitate ale copiilor, de control și încredere în mediu. Asemenea sentimente reduc preocuparea sau îngrijorarea copiilor, ceea ce crește probabilitatea ca aceștia să ia în considerare și să răspundă la emoțiile celorlalți.
- Folosiți povești în care personajele trec prin situații neplăcute, reamintiți copiilor cum s-au comportat personajele în acea situație, de exemplu: Îți mai amintești ce a făcut ariciul atunci când a fost necăjit de iepuraș?

61-84 luni

Indicatori

253. Știe când să ofere ajutor în rezolvarea unei probleme, fără să acționeze în locul celuilalt.
254. Vorbește despre emoțiile celorlalți.
255. Alină membrii familiei sau prietenii care nu se simt bine (din proprie inițiativă).
256. Începe să înțeleagă situația oamenilor aflați în situații și contexte sociale și naturale diferite (sărăcie, dezastre naturale, etc.).

Practici de sprijin

- Oferiți explicații simple referitoare la comportamentul celorlalți copii, deoarece când copiii sunt capabili să recunoască indicii verbali și fizici ai emoțiilor celorlalți, ei își pot dezvolta empatia și compasiunea față de ceilalți.
- Creați oportunități pentru copii să își împărtășească și discute despre trăirile emoționale.
- Încurajați copiii să deseneze figura unui prieten când se simțea vesel, trist sau singur.
- Discutați de ce un personaj a reacționat într-un anumit mod într-o poveste, ținând cont de diferențele dintre diverse culturi.
- Sprijiniți copiii pentru a recunoaște emoțiile celorlalți și încurajați-i să încerce să înțeleagă ceea ce simte un alt copil, adresându-i întrebări de genul: Cum crezi că se simte acum X?
- Prezentați imagini cu oameni locuind în zone sărace și bogate ale lumii, discutați despre economisirea resurselor și despre consum echilibrat. Dați exemplu copiilor dovedind grijă față de mediu și explicând efectele anumitor comportamente asupra mediului natural și social.

B.2. Subdomeniul: Dezvoltare emoțională

B.2.1. Aspect specific: Dezvoltarea conceptului de sine

***Reper 8:* Copilul ar trebui să fie capabil să se perceapă în mod pozitiv, ca persoană unică, cu caracteristici specifice.**

0-18 luni

Indicatori

257. Își explorează (își pipăie, își privește) propriul corp.
258. Reacționează prin sunete și gesturi când își aude numele.
259. Se recunoaște în oglindă.

Practici de sprijin

- Îngrijiți cu afecțiune copilul, răspundeți tuturor nevoilor lui pentru dezvoltarea atașamentului, acordați-i timp pentru a-și explora corpul. Înainte de baie lăsați copilul câteva momente dezbrăcat ca să ia cunoștință tactil cu corpul lui, la fel când este schimbat.
- Folosiți numele copilului în timpul interacțiunilor.
- Puneți la dispoziția copilului oglinzi care nu se sparg pentru a se privi și a se juca în fața lor.

19-36 luni

Indicatori

260. Își spune numele și vârsta, dacă este întrebat/ă.
261. Își exprimă apartenența de gen: „Sunt fetiță”, „Sunt băiat”.
262. Își recunoaște propriile obiecte.
263. Atrage atenția asupra sa în fotografii sau oglindă.

Practici de sprijin

- Adresați-vă copilului utilizându-i prenumele corect. Creați povești despre el, invocând un personaj care are aceeași vârstă și care...
- Folosiți numele persoanelor cu care interacționează.
- Cultivați copiilor imaginea de sine pozitivă, evitând stereotipurile de gen de tipul fetițele sunt drăguțe, băieții sunt puternici.
- Obișnuiți-l pe copil să își țină jucăriile în ordine, puneți-le la dispoziție cutii și spații de depozitare.
- Facilitați copiilor preocuparea de a se autoevalua: am părul creț, sunt blond, am ochii albaștri etc.
- Evitați să spuneți fetiță sau băiat unui copil care nu corespunde acestui gen, ca mod de alintare sau de negare a unei realități.

37-60 luni

Indicatori

264. Își spune corect numele, prenumele și vârsta.
265. Folosește corect pronumele (nu mai folosește persoana a III-a pentru a se referi la sine).
266. Descrie membrii familiei, asociindu-le corect statutul și spunându-le numele.

Practici de sprijin

- Dați copilului ocazia de a se prezenta în situații diferite (la joacă, la grădiniță, la medic, la întâlnirile cu vecinii).
- Notați numele copilului și datați toate lucrările.
- Construiți oportunități pentru a vorbi despre sine și despre ceilalți, cu referire și la caracteristici lingvistice și culturale diferite.
- Facilitați descrierea vieții în familie, valorificând diferențele privind structura familiei (familie monoparentală, părinți divorțați, etc.), caracteristici economice, profesionale, culturale, lingvistice sau mediu de rezidență. Invitați membri ai familiei în activitățile din grădiniță.
- Încurajați-i să povestească sau să deseneze propria familie.

61-84 luni

Indicatori

267. Cunoaște ziua, luna, orașul și țara în care s-a născut, număr de telefon.
268. Împărtășește celorlalți informații despre sine.
269. Solicită liniște și spațiu.
270. Demonstrează conștientizarea schimbărilor care se produc în sine și mediu (copilul crește, plantele au un ciclu de viață).
271. Dă dovadă de încredere în abilitățile sale în formare.
272. Are o imagine pozitivă despre sine.

Practici de sprijin

- Utilizați jocul dramatic pentru a conștientiza valoarea instrumentală a acestor informații, de exemplu când se preface că sună la salvare sau la pompieri, trebuie să comunice numele, adresa, telefonul.
- Realizați împreună cu copiii calendarul zilelor de naștere, pe care îl folosiți la clasă pentru a pregăti aniversările.
- Adresați-vă copiilor pe nume și cereți-li și lor să se adreseze unul altuia pe nume. Folosiți jocuri pentru a memora numele celorlalți colegi din grupa de grădiniță. Propuneți copilului să-și aleagă activități în grădiniță, reflectând la ce poate face mai bine și ce preferă; discutați individual și în grupuri mici despre preferințele copiilor; Convorbiri pe teme „Activitatea mea preferată”, „Locul meu preferat”, Jocul meu preferat”, etc.
- Amenajați în casă și în sala de clasă un colț în care se poate retrage când se simte obosit/ă, trist/ă (puteți pune perne pe jos, poate asculta muzică la căști).
- Respectați nevoia de intimitate a copilului. Creați oportunități pentru copil de a discuta despre ciclul de viață al plantelor, animalelor, despre viața oamenilor. Creați un grafic cu caracteristicile copilului/copiilor din grupă (înălțime, greutate, preferințe) la începutul/sfârșitul fiecărui an școlar pentru a sesiza evoluția.
- Încurajați copilul să descrie acțiunile sale și ale copiilor în general; discutați despre ce poate face fiecare din ei. Implicați fetele în jocuri care dezvoltă nu numai abilitățile verbale (prin jocul cu păpușile), ci și abilitățile cognitive și motorii, oferindu-le oportunitatea de a se simți competente în cât mai multe domenii de activitate. Dovediți atenție față de diferențele de gen (s-a constat că fetele primesc mult mai frecvent laude și aprecieri decât băieții și mai puține penalizări din partea adulților).
- Încurajați adresarea de complimente. Menționați succesele copiilor, apreciați eforturile lor.
- Consolidați imaginea pozitivă prin evidențierea calităților copiilor, a faptelor bune pe care le fac.
- Organizați jocul „Să facem cunoștință” (copilul se prezintă, povestește despre sine). Transformați-l în joc simbolic sau utilizați-l în întâlnirile cu alte grupe de copii.
- Învățați-i deopotrivă pe copii (fete cât și băieți) să își exprime bucuria și fericirea, deoarece se pare că ei experimentează fericirea în mod similar, doar că fetele sunt învățate să și-o exprime, iar băieții sunt învățați să și-o controleze.

B.2. Subdomeniul: Dezvoltare emoțională

B.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea autocontrolului emoțional

Reper 9: **Copilul ar trebui să fie capabil să își regleze trăirile emoționale.**

0-18 luni

Indicatori

273. Își exprimă nevoile prin sunete și mișcări.
274. Se relaxează când se simte confortabil (când i se vorbește calm, este luat în brațe etc.).
275. Își găsește singur/ă alinare când este obosit/ă, de ex. ține o jucărie sau pledul preferat.

Practici de sprijin

- Manifestați grijă și preocupare pentru nevoile copilului, comportați-vă astfel încât copilul să simtă că sunteți aproape de el atunci când schimbați elemente de mediu (de exemplu când plecați de acasă).
- Vorbiți copilului și răspundeți prin expresii faciale, comportați-vă astfel încât să vadă receptivitatea față de nevoile sale.
- Reacționați la orice sunet pe care îl emite, încercând să identificați ce vrea să comunice și verbalizați cu glas tare ce descifrați că solicită copilul.
- Asigurați confortul copilului stând aproape de el și comportându-vă conform rutinei familiare.
- Puneți la dispoziția copilului obiectele cu care este obișnuit și care îl liniștesc (melodia de culcare, jucărie, pled, etc.).

19-36 luni

Indicatori

276. Numește câteva emoții (vesel, trist, speriat, etc.).
277. Caută sprijin emoțional când trăiește emoții intense.
278. Începe să-și controleze pornirile/ impulsurile (spune „nu" obiectelor pe care i se interzice să le ia).

Practici de sprijin

- Construiți situații imaginare sau descrieți situații în care copilul să identifice propriile emoții și emoțiile altor persoane în diverse situații.
- Încurajați copilul să își recunoască emoțiile, modelați prin propria expresivitatea emoțională comportamentul copiilor.
- Discutați probleme legate de emoții, transmițând astfel copiilor ideea că acceptați că există asemenea probleme și că le oferiți sprijinul; asemenea discuții contribuie la conștientizarea de către copil a diferitelor stări emoționale pe care le experimentează.
- Organizați jocuri cu mișcare la semnale: Stăm pe loc până auzim clopoțelul.
- Încurajați copiii să-și amâne realizarea dorințelor pe un timp. „Nu putem să mâncăm acum prăjitură, pentru că mai e foarte puțin timp până la masa de prânz. După ce te trezești, cu siguranță o să mănânci" sau "Nu putem merge în acest moment să cumpărăm creioane colorate, căci este târziu și trebuie să ajungem la bunica, că ne așteaptă. Când plecăm de la ea, își promit că mergem."

37-60 luni

Indicatori

279. Își așteaptă rândul.
280. Se calmează cu ajutorul adultului (merge într-un loc liniștit, sau cere să i se citească din cartea preferată când este trist).
281. Face față sarcinilor dificile fără să manifeste frustrări foarte mari.
282. Are răbdare până i se oferă atenție sau o recompensă.
283. Face referire la dorințele și gândurile celorlalți când interpretează comportamentul lor.

Practici de sprijin

- Stabiliți un loc liniștit, cunoscut de copii, în care se pot uita pe o carte sau pot desena singuri, atunci când se simt triști sau obosiți. Stați alături de el în astfel de situații.
- Puneți la dispoziția copiilor o clepsidră sau o jucărie cu sonerie (sau un ceas), care să-i atenționeze atunci când timpul pentru un anumit joc a expirat sau este rândul altui copil să se joace cu jucăria respectivă.
- Exprimați emoții pozitive, pentru a modela copiilor căi pozitive de a răspunde celorlalți și evenimentelor din viața lor (părinții care exprimă emoții negative modelează abordări ostile, dereglate, de a face față emoțiilor).
- Discutați cu copiii și despre emoții pozitive și despre emoții negative. A nu vorbi despre emoții negative poate induce copiilor ideea că emoțiile nu trebuie exprimate, ceea ce afectează capacitatea de reglare emoțională a acestora. Sugerați activități interesante pentru copii sau încorporați sarcina dificilă în ceva plăcut.
- Oferiți explicații referitoare la realizarea sarcinilor, modelați prin propriul comportament disponibilitatea de a face ceea ce ți se cere, îndrumați copiii în coordonarea acțiunilor pentru atingerea scopului.
- Creați în mod regulat situații în care să fie motivați să amâne o recompensă imediată, dar mică, pentru o recompensă ulterioară unei activități, dar mai substanțială (ex. „Tu poți să te uiți la desene animate, dar dacă nu îți strângi toate jucăriile acum, nu mai avem timp să mergem la zoo").
- Selectați situații din viața copiilor și demonstrați copiilor că fiecare copil are dorințele și nevoile sale. Valorificați momentele potrivite în situațiile cotidiene pentru a-i ajuta să țină cont și de dorințele și nevoile altora.

61-84 luni

Indicatori

284. Își controlează exprimarea sentimentelor (mai ales a celor negative).
285. Rămâne calm când situația se modifică sau când nu reușește să realizeze ceva (își controlează furia).
286. Își exprimă propriile trăiri în mod constructiv, fără să se certe.
287. Își modifică expresia și comportamentul în funcție de context.

Practici de sprijin

- Încurajați autoevaluarea copilului și nu faceți comparații cu alți copii: copiii devin critici cu ei înșiși în caz de eșec.
- Manifestați expresivitate emoțională pozitivă, care construiește credințele copiilor referitoare la cât de multe și ce tipuri de expresii emoționale sunt adecvate și eficiente în interacțiunile sociale și ce cunoștințe pot eficientiza autoreglarea și abilitățile sociale. Părinții își pot învăța copilul despre regulile privind modurile de exprimare a emoțiilor și strategiile de a face față emoțiilor. Acest antrenament parental sporește abilitatea copiilor de a-și inhiba emoțiile negative, de a le atenua, de a-și focaliza atenția și a-și regla propriile emoții.
- Construiți situații în care copiii să recunoască valoarea socială a mesajului emoțional.
- Dați deopotrivă fetelor și băieților posibilitatea de a-și exersa controlul furiei (s-a constatat că mamele și tații acceptă mai bine exprimarea furiei la băieți decât la fete). Învățați-i pe băieți să acorde mai mare atenție suferinței celorlalți și atât mamele, cât și tații să vorbească cu băieții despre emoții pozitive și despre tristețe.
- Discutați cu copiii comportamentul anumitor personaje care ilustrează faptul că recunoașterea greșită a mesajului emoțional atrage după sine apariția unor dificultăți în relațiile sociale. Facilitați exersarea și aplicarea de strategii de reglare emoțională precum: identificarea de soluții adecvate la problemele cu care se confruntă, raționalizarea sau minimizarea. Oferiți ghidaj emoțional, dat fiind faptul că, deși la această vârstă copiii apreciază prietenii de aceeași vârstă cu ei, continuă să apeleze la adulți (mai ales la părinți) pentru ajutor.
- Creați situații în care copiii să recunoască emoțiile pe baza componentei non-verbale: expresia facială, postură și să interpreteze corelarea acestora cu contextul.
- Oferiți timp permanent pentru jocuri simbolice în care copiii interpretează roluri așa cum le percep ei și cum le interpretează semnificația. Interveniți în jocuri cu roluri noi pentru a reconfigura contextul jocului și a determina reacții și comportamente diverse.

B.2. Subdomeniul: Dezvoltare emoțională

B.2.3. Aspect specific: Dezvoltarea expresivității emoționale

Reper 10: **Copilul ar trebui să fie capabil să recunoască și să exprime adecvat o varietate de emoții.**

0-18 luni

Indicatori

288. Țipă, utilizează expresii faciale și mișcări corporale pentru a-și exprima emoțiile.
289. Răspunde la manifestările celorlalți (plânge atunci când și alți copii plâng).
290. Zâmbește, gângurește sau râde ca răspuns la interacțiunile pozitive cu adulții.
291. Se încruntă când nu reușește să facă ceva.

Practici de sprijin

- Reacționați pozitiv (verbal sau prin expresii faciale) la plânsul copilului sau la alte comportamente prin care acesta se exprimă. Acordați atenție copilului dacă plânge sau emite sunete. Dați-i răspunsuri verbale și tactile (mângâiați-l/o, luați-l/o în brațe).
- Manifestați empatie față de alți adulți, copii sau animale.
- Oferiți alinare copilului în situații stresante.
- Jucați-vă cu copilul provocându-i reacțiile prin grimase, mișcări neobișnuite sau sunete amuzante (de tipul Cucu-bau).
- Încurajați copilul să continue „Foarte bine!", „Bravo!", „Aproape ai reușit!" și arătați-i cum să rezolve problema cu care se confruntă (dacă după mai multe încercări nu reușește singur/ă).

19-36 luni

Indicatori

292. Recunoaște emoții simple (teamă, bucurie, tristețe).
293. Folosește modalități de exprimare emoțională adecvate contextului.

Practici de sprijin

- Ajutați-i pe copii să înțeleagă cuvintele care exprimă emoții; cuvintele referitoare la emoții pun probleme copiilor, deoarece se referă în parte la stări emoționale neobservabile.
- Inițiați jocuri de dezvoltare a expresivității, prin care copiii să simuleze o expresie de bucurie, entuziasm, tristețe, frică, etc.
- Analizați expresiile personajelor din desene animate.
- Insistați pe exprimarea verbală și nonverbală a emoțiilor trăite mai ales în cazul copiilor care sunt frustrați, furioși sau iritabili.
- Stimulați copiii să vorbească despre emoțiile lor, să redea verbal și prin mimică emoțiile personajelor din filme și cărți.
- Utilizați jocuri de selectare a cuvintelor despre emoții, a poeziilor, poveștilor despre dispoziție, sentimente.
- Dați copiilor posibilitatea să discute despre faptul că unele comportamente expresive emoțional le folosesc pentru a substitui, masca, diminua sau maximiza expresivitatea lor emoțională în concordanță cu anumite situații și în scopul autoconservării (ex.: un copil își exagerează exprimările afective plângând pentru a câștiga atenție sau a primi răspuns din partea adulților). Reacționați astfel încât copilul să perceapă că ați decodat corect expresiile lui emoționale.

37-60 luni

Indicatori

294. Răspunde la emoții prin joc de rol.
295. Asociază emoțiile cu cuvinte și expresii faciale.

Practici de sprijin

- Fiți partenerii copilului în jocuri de rol, astfel încât să preia stilul de expresivitate facială comportamentul verbal și non-verbal.
- Folosiți reflectarea sentimentelor, în faza în care copiii învață despre emoții și încă nu le știu denumirea: nu întrebați copilul cum se simte, ci încercați să identificați emoția copilului și apoi să o transmiteți acestuia sub formă de **întrebare** sau **afirmație.**

61-84 luni

Indicatori

296. Își exprimă emoțiile prin joc și activități artistice.
297. Împărtășește celorlalți trăirile/ emoțiile sale (copiilor de vârstă apropiată, adulților din anturaj).
298. Reacționează emoțional într-o manieră adaptativă și flexibilă în contexte sociale și fizice variate.
299. Își verbalizează frustrarea.
300. Are mimică adecvată sensului mesajului transmis de altcineva.

Practici de sprijin

- Propuneți jocuri de asociere a sunetelor, a culorilor, a mișcărilor cu diverse emoții.
- Demonstrați unele variante de exprimare a emoțiilor.
- Discutați cu copiii despre muzică și emoții.
- Implicați copiii în diferite activități artistice (pictură, colorat) și întrebați-i ce fac și cum anume se simt. Dacă încep să vă descrie un eveniment, un vis sau o emoție simțită, ascultați-i cu atenție și oferiți-le sprijin spunând "înțeleg" sau "și apoi?"
- Încurajați în permanență copiii să utilizeze cuvinte și expresii ce denumesc stări emoționale. Adresați copiilor întrebări de genul: „Cum te simți?", „Cum te face acest lucru să te simți?", „Cum te simți atunci când...?" pentru a-i ajuta pe copii să-și identifice propriile emoții. Copiii vor învăța astfel că este normal să experimenteze diverse emoții și să vorbească despre ele.
- Cultivați flexibilitatea emoțională, care presupune reevaluarea rapidă a situațiilor care provoacă emoții, accesul la o gamă largă de emoții și atingerea scopurilor propuse. Acordați sprijin suplimentar copiilor care în familii sunt nevoiți să se adapteze la medii dificile sau stresante (copiii expuși la violență domestică sau în comunitate, care trăiesc cu părinți depresivi, care au o vulnerabilitate temperamentală la stres).
- Dialogați cu copiii despre emoțiile trăite la activitățile din grup (vizionarea filmelor, audierea muzicii, dansuri, audierea poveștilor, etc.).
- Examinați poze, fotografii, propuneți copiilor să identifice emoțiile. Aplicați jocuri de tip „Omul vesel, omul trist".
- Utilizați mesajele la persoana întâi pentru exprimarea propriilor emoții, păreri, așteptări (de ex : în loc de „Tu m-ai supărat" puteți spune „M-am supărat când nu ai venit la mine", astfel îi veți învăța pe copii să se exprime și ei în același mod).
- Stimulați denumirea emoțiilor de către copii, deoarece contribuie la reamintirea unor evenimente și fără o etichetă verbală a emoțiilor, copiii pot să nu realizeze că acel comportament provoacă o emoție.
- Încurajați copiii, oferind întăriri pozitive ori de câte ori aceștia au făcut față unei situații frustrante, precizându-le exact ceea ce au făcut, în acest fel veți promova realizarea a cât mai multe comportamente pozitive de către copii.
- În conversațiile zilnice cu copiii nu faceți doar referiri directe la emoții, ci și interpretări ale emoțiilor apărute în interacțiunile sociale. Oferiți explicații pentru aceste interpretări ale emoțiilor, deoarece ele oferă copiilor o teorie cauzală implicită și împărtășită social.

C

Capacități și atitudini în învățare

C. CAPACITĂȚI ȘI ATITUDINI ÎN ÎNVĂȚARE

SUMAR

C.1. Subdomeniul: Curiozitate și interes
Reper 1: **Copilul ar trebuie să fie capabil să manifeste curiozitate și interes să experimenteze și să învețe lucruri noi.** 48

C.2. Subdomeniul: Inițiativă
Reper 2: **Copilul ar trebui să fie capabil să aibă inițiativă în interacțiuni și activități.** 49

C.3. Subdomeniul: Persistență
Reper 3: **Copilul ar trebui să fie capabil să continue realizarea sarcinii, chiar dacă întâmpină dificultăți.** 50

C.4. Subdomeniul: Persistență
Reper 4: **Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste creativitate în activitățile zilnice.** 51

Acest domeniu este diferit de cele anterioare, deoarece cuprinde abilități ce ar putea fi considerate ca aparținând altor domenii precum cel cognitiv sau socio-emoțional.

Formularea lui intenționat separată marchează importanța pe care i-o acordăm în dezvoltarea globală a copilului, considerând că dezvoltarea acestor capacități și atitudini începând din perioada copilăriei pune bazele învățării pe tot parcursul vieții.

Curiozitatea și interesul ca subdomeniu se referă la dorința copilului de investigare a realității din jur, a o cunoaște mai bine și la interesul său de a afla lucruri noi, de a ști și a dori să învețe cât mai multe despre cele ce-l înconjoară. Acestea sunt două motoare cognitive și motivaționale care susțin procesul învățării.

Inițativa se referă la dorința copilului de a participa la activități de învățare, de a iniția acțiuni individual sau în grup. Inițiativa presupune încredere, dorință, motivație și pune bazele capacității autonome de învățare.

Persistența reprezintă subdomeniul ce vizează capacitatea copilului de a-și concentra atenția asupra unei sarcini și de a o duce la bun sfârșit, chiar dacă întâmpină dificultăți. Această capacitate dezvoltată în timp contribuie semnificativ la acumularea de progrese în învățare și se întrepătrunde mult cu resorturile de tip emoțional implicate în învățare.

Creativitatea vizează capacitatea copilului de a-și extinde singur cunoașterea pe baza cunoștințelor/experiențelor deja acumulate, utilizând modalități noi de combinare a lor în forme noi, dincolo de modurile convenționale, de găsire de soluții diverse pentru aceeași situație problematică, de construcție a unor noi realități utilizând imaginea, cuvântul, sunetul, mișcarea, dansul, obiectele și materialele din jurul său.

C.1. Subdomeniul: Curiozitate și interes

Reper 1: **Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste curiozitate și interes să experimenteze și să învețe lucruri noi.**

0-18 luni

Indicatori

301. Reacționează la sunete noi și lumini (se întoarce, se liniștește sau devine agitat).
302. Își manifestă curiozitatea prin explorarea mediului (de ex. întinde mâna să prindă ploaia).

Practici de sprijin

- Adresați-vă copilului strigându-l pe nume și liniștiți-l când manifestă neliniște.
- Stimulați copilul punându-i gradat la dispoziție o varietate de stimuli noi (jucării, jocuri care produc sunete, lumini).
- Asigurați copilului un mediu sigur și bogat în obiecte/jucării și surse de stimulare (vizuală, auditivă, tactilă). Numiți cu glas tare toate jucăriile oferite copilului, ca și obiectele din jurul său.
- Observați copilul pentru a-i identifica preferințele, stilurile de învățare, temperamentul.
- Oferiți sprijin copiilor care sunt ezitanți și nu îndrăznesc să exploreze lucruri noi.

19-36 luni

Indicatori

303. Manifestă interes pentru activități și obiecte noi.
304. Pune întrebări despre oameni noi și obiecte necunoscute.

Practici de sprijin

- Asigurați gradat obiecte noi pe care copilul le poate explora în mediu. Descrieți copilului locuri noi și oameni noi când mergeți în comunitate (uite poștașul, X este).
- Dați copilului posibilitatea să interacționeze cu mai multe persoane, extindeți treptat aria lui de interacțiuni și încurajați-l să adreseze întrebări.
- Puneți-i la dispoziție cărți și alte materiale accesibile care îi pot satisface interesul de cunoaștere.
- Încurajați-l pe copil să pună întrebări fiind model pentru acesta. În cazul obiectelor cunoscute, întrebați „Ce este acesta?”.
- Răspundeți cu promptitudine, claritate și pe înțelesul copiilor la întrebările formulate.

37-60 luni

Indicatori

305. Manifestă entuziasm față de deplasările în aer liber și în locuri noi.
306. Experimentează materiale noi și combinații noi de materiale.
307. Manifestă interes față de cum și de ce oamenii fac diverse lucruri.
308. Formulează frecvent întrebarea „De ce?” și ”Cum?” pentru a înțelege ce se petrece în jur.
309. Își conturează incipient domenii de interes (dinozauri, animale, eroi ca Spiderman, Țestoasele Ninja, păpuși Barbie, etc.).

Practici de sprijin

- Organizați incursiuni în cartier sau în comunitate, excursii, vizite la grădina zoologică, grădina botanică, muzee, etc.
- Puneți la dispoziția copilului o varietate de materiale noi și încurajați-l să încerce diverse combinații.
- Adresați-i încurajări: „Bravo”, „Hai să vedem ce se întâmplă dacă amesteci albastru cu galben!”
- Dați copilului posibilitatea să vă urmărească în timp ce realizați diverse activități (citiți, gătiți, șofați, îngrijiți plantele, folosiți calculatorul, folosiți CD-playerul, faceți fotografii, etc.)
- Răspundeți cu răbdare întrebărilor copilului.
- Încurajați copilul să construiască singur răspunsurile.
- Puneți la dispoziția copilului o varietate de materiale informative (enciclopedii pentru copii, cărți) și căutați împreună răspunsuri la întrebările lui.
- Urmăriți împreună cu copiii emisiuni de știință accesibile, folosiți jocuri pentru copii (de pe Internet sau pe CD/ DVD) și oferiți-i explicații suplimentare.
- Încurajați conturarea unor domenii de interes, acordând atenție specială dimensiunii de gen; perpetuarea stereotipurilor de gen le limitează dezvoltarea prin explorarea unui set redus de activități și prin construirea unui set de percepții reduse asupra propriilor competențe (fetele au preocupări domestice, băieții construiesc și repară lucruri).
- Puneți la dispoziția copiilor jucării non-specifice în mod tradițional genului (piese pentru construcții, păpuși, costume de polițist, medic, bucătar, pompier, etc.) și asistați copilul în explorarea și descoperirea lor.

61-84 luni

Indicatori

310. Formulează întrebări referitoare la schimbările din jur.
311. Caută informații noi legate de domeniile care îl interesează.
312. Exprimă satisfacția în descoperirea și discutarea unor noi informații și situații.
313. Împărtășește celorlalți entuziasmul său legat de noi descoperiri.

Practici de sprijin

- Practicați cu copiii activități de observare și de înregistrare a schimbărilor din jur și încurajați-i să formuleze întrebări referitoare la fenomenele urmărite
- Utilizați calendarul naturii la clasă sau metoda Știu/ Vreau să știu/ Am aflat.
- Urmăriți împreună cu copiii emisiuni de știință accesibile lor.
- Furnizați materiale informative diverse (enciclopedii, reviste, cărți) și acordați-i sprijinul când caută informații (de exemplu, căutați împreună imagini pe Internet).
- Încurajați copilul în demersurile sale exploratorii și lăudați-l.
- Organizați centre de știință în sala de clasă (urmăriți creșterea plantelor, germinarea, realizați mici experiențe nepericuloase).
- În cadrul grupei de grădiniță, stimulați-l să-și asume responsabilități în domenii în care se simte competent.
- Inițiați jocuri de rol de tip „reporter” – „cercetător” în care să își prezinte descoperirile.

C.2. Subdomeniul: Inițiativă

Reper 2: **Copilul ar trebui să fie capabil să aibă inițiativă în interacțiuni și activități.**

0-18 luni

Indicatori

314. Explorează medii noi.
315. Dorește să facă singur/ă anumite lucruri (să mănânce, să bea, să se îmbrace).
316. Arată că îi plac sau displac anumite activități, experiențe sau interacțiuni.

Practici de sprijin

- Jucați-vă cu copilul în fiecare zi. Așezați copilul pe podea, asigurându-vă că este ferit de riscurile de accidentare, și încurajați copilul să privească în jur, să exploreze și să experimenteze prin manipularea obiectelor, pipăiri, atingeri, explorări cu gura, ascultări ale zgomotelor produse prin manipulare.
- Oferiți multiple posibilități de explorare activă, descurajați privitul la televizor.
- Dați copilului posibilitatea de a alege jucării cu care să se joace și cărți pe care să se uite/ să le citiți.
- Încurajați tendințele spre autonomie și asigurați un mediu și resurse care să permită acest lucru.
- Respectați preferințele copilului, nu îl forțați să facă lucruri de care momentan se teme.
- Acordați-i șansa să își asume riscuri, de exemplu să se întindă după o jucărie sub pat.

19-36 luni

Indicatori

317. Încearcă lucruri noi și începe să își asume riscuri.
318. Inițiază jocuri cu alții.
319. Alege o activitate din mai multe și o susține pentru o perioadă scurtă.
320. Propune o idee de petrecere a timpului.
321. Explorează din proprie inițiativă materiale.

Practici de sprijin

- Dați sarcini noi copilului și descrieți-le.
- Asigurați un mediu în care să poată explora în siguranță lucruri noi și să își asume riscuri.
- Dați copilului variate posibilități să se joace singur și alături de alți copii.
- Oferiți timp și oportunități copilului pentru a face alegeri.
- Solicitați copilului să spună ce ar dori să facă într-un anumit moment al zilei (de ex. după-amiaza, după ce se trezește). Negociați împreună cu copilul petrecerea timpului: „Dorești să mergem în parc la jocuri sau să ne ducem să ne plimbăm cu bicicleta?"
- Discutați despre inițiativele și activitățile adulților. Asigurați un mediu în care copilul să nu se simtă criticat.
- Lasați materialele destinate copilului la îndemâna lui, încurajați explorarea lor.

37-60 luni

Indicatori

322. Cere unui copil să se joace împreună.
323. Găsește și utilizează materiale pentru a pune în practică o idee (cuburi pentru o construcție).
324. Ia decizii legate de activități și materiale dintr-o gamă mai largă.

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor posibilitatea de a lucra în grupuri mici și în perechi în cadrul activităților.
- Modificați activitățile grupului pentru a asigura și participarea copiilor cu nevoi educaționale speciale.
- Încurajați copiii să improvizeze, folosind resursele disponibile (cutii goale de carton, materiale din natură, ambalaje, etc.).
- Lăudați rezultatele copilului și încurajați-l pentru comportamentele sale pro-sociale.
- Oferiți resurse variate. Respectați inițiativele și deciziile copilului, ținând cont de faptul că pot avea inițiative în prezența copiilor de aceeași vârstă, dar nu și în prezența altor copii mai mari.

61-84 luni

Indicatori

325. Alege și desfășoară activități care concordă cu interesele lui/ei sau pentru care a fost motivat corespunzător.
326. Face planul unei activități și îl pune în practică.
327. Inițiază jocuri și activități cu alte persoane, copii și adulți.
328. Exprimă dorința de a învăța să realizeze anumite acțiuni de autoservire, să confecționeze obiecte, jucării sau să găsească informații despre obiectele interesante.

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor posibilitatea de a-și alege activitatea pe care dorește să o desfășoare (având la dispoziție mai multe opțiuni) și de a-și alege partenerii.
- Exersați cu copiii deprinderile elementare de planificare, discutând înaintea unei activități anticiparea desfășurării acțiunii (de exemplu: Dacă mergem la picnic, de ce avem nevoie? Cum procedăm?).
- Acordați oportunități de manifestare a inițiativei: solicitați copiilor să propună ocupații, jocuri, subiecte de discuție, subiecte pentru activitățile artistice, etc.
- Oferiți copiilor posibilitatea de a-și alege activitatea, de a-și alege partenerii.
- Acordați timp în fiecare zi pentru jocul liber al copilului, când acesta inițiază jocuri.
- Susțineți inițiativele care vin din partea copilului și facilitați-le accesul la informații și materiale. Fiți receptivi la dorințele de cunoaștere ale acestora.

C.3. Subdomeniul: Persistență

Reper 3: **Copilul ar trebui să fie capabil să continue realizarea sarcinii, chiar dacă întâmpină dificultăți.**

0-18 luni

Indicatori

329. Repetă mișcări simple (pentru a lua o jucărie).
330. Se concentrează pe perioade scurte de timp asupra persoanei care îi citește sau îi spune o poveste.
331. Își amintește unde găsește obiectele preferate.

Practici de sprijin

- Jucați-vă zilnic cu copilul.
- Observați copilul pentru a vedea ce activități îi suscită și mențin interesul.
- Facilitați jocul și activitățile copilului împreună cu alte persoane.
- Oferiți spațiu și timp suficient pentru a se juca sau realiza sarcini simple fără să fie întrerupt.
- Mențineți locurile obiectelor (jucării, haine etc.) pe care copilul le utilizează cel mai frecvent, astfel încât acesta să le poată utiliza când dorește.

19-36 luni

Indicatori

332. Repetă activitățile preferate.
333. Finalizează proiecte simple (de exemplu puzzle din 3-5 piese).
334. Încearcă de mai multe ori o sarcină dificilă, pe o perioadă scurtă (să construiască un turn, în interval de 3-5 minute).
335. Solicită și acceptă ajutor pentru a depăși o dificultate.

Practici de sprijin

- Oferiți-i ocazia de a repeta activitățile care îi fac plăcere (să refacă în mod repetat un puzzle, să construiască un turn din cuburi, etc.).
- Respectați ritmul copilului, oferiți-i timpul necesar, înainte să se plictisească de aceeași activitate.
- Reduceți factorii care îi pot distrage atenția, de exemplu închideți televizorul.
- Vorbiți cu copilul despre activitatea pe care o desfășoară, adresându-i întrebări deschise de genul „Cum ai făcut asta? Povestește-mi”.
- Răspundeți solicitării copilului de a fi ajutat.

37-60 luni

Indicatori

336. Se concentrează pe sarcini care îl/o interesează.
337. Își menține atenția concentrată pe sarcină între 5 și 10 minute.
338. Persistă în rezolvarea unei sarcini chiar dacă nu a reușit (să facă un puzzle, să construiască un turn din cuburi).
339. Spune „nu știu” atunci când nu poate realiza o sarcină dificilă.

Practici de sprijin

- Arătați disponibilitate copilului și răspundeți când vă solicită, fără să fiți intruzivi.
- Ajutați copilul să își concentreze atenția prin modularea vocii, spunându-i „Vreau să fii atent/ă la poveste, Uită-te aici!” sau folosind marionete.
- Faceți comentarii pozitive referitoare la persistență și concentrarea atenției copilului.
- Vorbiți cu copilul despre ce i-a reușit și ce n-a mers, ajutați-l să pună în aplicare mai multe alternative de rezolvare.
- Reformulați sarcina dacă este nevoie, adaptați-vă așteptările față de persistența în activitate în cazul copiilor cu CES (de exemplu, copiii cu deficit de atenție ADHD). Susțineți copilul prin atitudine manifestă, pentru a nu se demoraliza. Încurajați copilul să aibă o atitudine adecvată (constructivă) față de o nereușită.

61-84 luni

Indicatori

340. Se concentrează la o activitate 20 de minute, fără supervizare.
341. Planifică o activitate din 3 - 4 pași și o realizează.
342. Realizează o sarcină revenind asupra ei în intervale diferite de timp.
343. Revine asupra sarcinii chiar dacă are dificultăți, este întrerupt/ă sau are anumite nemulțumiri.

Practici de sprijin

- Creați oportunități și timp suficient pentru a alege și derula activități care îi interesează pe copii.
- Oferiți copiilor oportunități de a-și stabili și urma obiective.
- Propuneți copiilor să își aleagă o activitate dorită și să-și elaboreze un plan de realizare a acesteia. (Adresați întrebări de genul: Ce ai vrea să faci? De ce ai avea nevoie? Ce vei face mai întâi? Și apoi? Crezi că ai tot ce îți trebuie? Ai timp suficient?).
- Dați copiilor posibilitatea să își asume responsabilități pentru activități care se derulează pe mai mult de o zi.
- Derulați cu copiii proiecte pe termen lung, care presupun mai multe etape (de ex. creșterea plantelor, pentru a le îngriji și pentru a observa cum cresc).
- Oferiți ajutor pentru a soluționa problemele și a-și menține încrederea în forțele proprii.
- Discutați individual sau în grup sarcina, examinați alte posibilități de abordare și propuneți copilului se revină la ea. Îndemnați copilul să reflecteze asupra sarcinii și să revină.
- Oferiți suficient timp pentru a finaliza jocuri sau sarcini complexe.

C.4. Subdomeniul: Creativitate

***Reper 4:* Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste creativitate în activitățile zilnice.**

0-18 luni

Indicatori

344. Diversifică operații învățate: aruncă, lovește între ele diferite obiecte pentru a urmări consecințele și a produce zgomote, sunete și alte efecte.
345. Folosește diverse obiecte pentru a construi sau pentru a ajunge unde vrea (suprapune diverse obiecte).

Practici de sprijin

- Jucați-vă zilnic cu copilul. Oferiți copilului jucării, obiecte din materiale diferite. Lăsați copilul să le pipăie cu degetele și zona orală (gura, limba).
- Dovediți creativitate în jocul cu copilul, de exemplu folosiți păpuși de pluș pentru a le transforma în personajele unei mici scenete.
- Schimbați în mod regulat obiectele, materialele, jucăriile din mediul copilului.
- Facilitați copilului experiența de a se murdări, a face dezordine, punându-i la dispoziție obiecte și materiale cu o varietate de culori, texturi, sunete, forme și mirosuri.

19-36 luni

Indicatori

346. Găsește utilizări noi ale obiectelor, cu îndrumarea adultului (transformă farfuria și lingura în tobă).
347. Folosește ocazii de a inventa jocuri simbolice.
348. Se preface că este ceva sau cineva, își folosește imaginația în joc.

Practici de sprijin

- Demonstrați ce utilizări noi pot avea materialele și obiectele.
- Permiteți copilului să amestece materiale și jucării.
- Oferiți materiale, spațiu și timp pentru copil, pentru a se juca (de exemplu, amenajați un loc unde poate folosi materiale pentru pictură sau modelaj).
- Asigurați copilului materiale care să reflecte propria cultură pentru a le folosi în joc.
- În interacțiunile cu copilul, folosiți întrebări deschise și încurajați limbajul descriptiv pentru a vă povesti ce face.
- Stimulați copilul să se prefacă a fi un personaj, să își folosească imaginația.

37-60 luni

Indicatori

349. Sugerează teme pentru jocuri simbolice și pentru jocurile de rol.
350. Se implică și rămâne angajat în jocuri complexe („casa”, „în excursie”, „super-eroii”).
351. Inventează cântece, povești sau cuvinte.
352. Își exprimă ideile prin activități artistice, construcții, muzică sau mișcare.
353. Creează reguli acceptabile într-un joc de grup.

Practici de sprijin

- Creați un mediu în care copilul să fie stimulat să experimenteze și să își folosească imaginația.
- Folosiți întrebări deschise pentru a stimula creativitatea.
- Dați copiilor suficient timp pentru a iniția jocuri și a-și pune în practică ideile legate de desfășurarea jocului.
- Încurajați copiii să-și imagineze alt final pentru povești cunoscute, formulând întrebări de tipul „Ce-ar fi fost dacă…”
- Formulați sarcini care presupun aplicarea de strategii alternative și nu găsirea unui răspuns corect sau incorect.
- Facilitați accesul la produse artistice și întâlnirile cu artiști care să reprezinte propria cultură.
- Demonstrați ce înseamnă să fii flexibil și să poți schimba anumite rutine.
- Oferiți sprijin suplimentar pentru structurarea activităților în cazul copiilor cu CES.

61-84 luni

Indicatori

354. Aduce elemente noi în activitățile cunoscute.
355. Schimbă conținutul unor povești cunoscute și introduce personaje create de el, schimbând astfel întregul fir al poveștii.
356. Inventează jocuri și activități noi.
357. Utilizează sau combină materiale și strategii în modalități noi pentru a explora sau rezolva probleme.
358. Găsește forme și mijloace noi de exprimare a gândurilor și emoțiilor (prin muzică, desen, dans, joc simbolic).

Practici de sprijin

- Folosiți întrebări deschise în dialogurile cu copiii. Nu folosiți modele.
- Încurajați copiii să utilizeze ceea ce știu în situații noi: să formeze obiecte variate din formele geometrice cunoscute, să cânte versurile memorizate, să pună în scenă poveștile cunoscute, etc.
- Propuneți copiilor să înlocuiască unele personaje din povești, filme cu desene animate și să presupună, ce s-ar produce „Ce-ar fi dacă…?”.
- Încurajați și extindeți ideile și acțiunile noi ale copiilor.
- Demonstrați copiilor cum pot fi combinate diferite materiale sau acțiuni. Propuneți copiilor să încerce. Propuneți copiilor sarcini noi (sărbătorirea unui eveniment, pregătirea pentru vizita unui adult din comunitate) și solicitați-le idei, soluții.
- Discutați împreună cu copiii despre valorificarea deșeurilor, despre ce utilizări pot avea cutiile de carton, din ce pot fi improvizate diverse obiecte necesare activităților în grădiniță.
- Valorificați jocuri în care regulile interzic comunicarea verbală, propunându-le copiilor să utilizeze cântatul, desenul, dansul, mișcarea.

D

Dezvoltarea limbajului, a comunicării și a premiselor citirii și scrierii

D. DEZVOLTAREA LIMBAJULUI, A COMUNICĂRII ȘI A PREMISELOR CITIRII ȘI SCRIERII

SUMAR

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.1. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de ascultare și înțelegere (comunicare receptivă) 56

Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să înțeleagă semnificația limbajul vorbit. 57

D.1.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă)

Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să comunice eficient. 58

Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze capacitatea de a se exprima corect gramatical. 59

Reper 5: ar trebui să fie capabil să-și extindă progresiv vocabularul. 60

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.1. Aspect specific: Participarea în experiențe cu cartea; cunoașterea și aprecierea cărții

Reper 6: Copilul ar trebui să manifeste interes pentru carte și tipărituri. 61

Reper 7: Copilul ar trebui să fie interesat de citit. 62

D.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de discriminare fonetică; asocierea sunet-literă

Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice diferite sunete ale limbii. 63

Reper 9: Copilul ar trebui să fie capabil să pună în corespondență simboluri abstracte cu sunete. 64

D.2.3. Aspect specific: Conștientizarea mesajului scris/vorbit

Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să aprecieze și să folosească limbajul scris și tipăritura în fiecare zi. 65

Reper 11: Copilul ar trebui să fie capabil să folosească mesajele scrise/vorbite pentru scopuri variate. 66

D.2.4. Aspect specific: Însușirea deprinderilor de scris; folosirea scrisului pentru transmiterea unui mesaj

Reper 12: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze diferite modalități de comunicare grafică. 67

Limbajul și comunicarea, dar și achiziţiile premergătoare citit-scris-ului prind viaţă în cadrul unui proces complex, intens, care debutează la naștere.
Drumul de la nou-născutul care gângurește (emițând sunete) ca expresie a bucuriei în prezența mamei, până la jocul simbolic, care se bazează pe stăpânirea limbajului, se prezintă ca un proces interactiv în care copilul învață sistemul de sunete (fonologie), cuvinte (morfologie) și structuri gramaticale (sintaxa), sensurile cuvintelor (semantica), folosirea adecvată a acestora, în prezența și asistat/susținut/stimulat continuu de aparținători/familie, de grupurile de joacă formale (în cadrul instituţiilor de educaţie timpurie) sau informale, sau de către comunitate. Modelele verbale ale copilului, modalitățile de stimulare, varietatea experiențelor de învățare, atitudinea adulților din mediul apropiat copilului față de carte și aprecierea acesteia, interesul acordat comunicării scrise în copilăria timpurie, toate acestea sunt variabile care influențează și determină achiziţiile copilului cu dezvoltare tipică în domeniul dezvoltării limbajului, a comunicării și a premiselor citirii și scrierii.
Cele două subdomenii ale domeniului studiat, Dezvoltarea limbajului și comunicării, ca și Premisele citirii și scrierii sunt corelate și se produc concomitent de la naștere la 7 ani (ca și ulterior). Nu este posibil să separi achiziția unui aspect de a celorlalte, cu toate că, în timp, focalizarea se produce asupra unui aspect specific mai mult decât asupra celorlalte.

Subdomeniul Dezvoltarea limbajului și a comunicării vizează capacitatea copilului de a asculta și a înțelege semnificația limbajului vorbit, capacitatea copilului de a vorbi și comunica eficient, dincolo de vârsta acestuia, capacitatea sa de a se exprima corect gramatical și de a-și dezvolta vocabularul, astfel încât să poată fi înțeles nu numai în mediul familiei, dar și în instituția de educație timpurie, în grupurile de copii frecventate sau în mediul extins al comunității. Achizițiile în acest subdomeniu se realizează gradual începând de la naștere și sunt puternic dependente de contextul stimulativ în care copilul crește și se dezvoltă.

Subdomeniul Premisele citirii și scrierii pune accent pe dezvoltarea interesului pentru cărți și tipărituri și, implicit, pentru citit, pe identificarea, discriminarea sunetelor limbii și realizarea corespondenței dintre simboluri abstracte și sunete, pe dobândirea și interpretarea informațiilor, urmarea direcțiilor, localizarea spațiului și a evenimentelor, etc. prin intermediul limbajului scris, pe conștientizarea mesajului vorbit/scris și însușirea deprinderilor de scris în scopul comuncării unui mesaj.
Acest subdomeniu atrage atenția asupra multor abilități care toate contribuie încă de la naștere la procesul de dezvoltare a premiselor citirii și scrierii, atât de importante pe tot parcursul vieții. Este important de știut că există experiențe pe care copilul le poate și e recomandat să le aibă cu cartea încă de la naștere, parcurgând în acest fel drumul de la explorări bazate pe simțuri, la capacitatea de alegere a cărții ca obiect preferat, la dobândirea de informații prin intermediul cărții - pe care le poate împărtăși co-vârstinicilor sau adulților. Cultivarea interesului pentru citit la copii în această perioadă a vieții este subliniată prin practicile de sprijin oferite drept inspirație adulților din mediul apropiat al copiilor. Citirea unor cărți de povești, poezii, întâmplări în care copilul este personajul central, cărți despre copii aparținând unor culturi diferite, cărți despre copii "speciali", a citi zilni și a extinde durata lecturii până la 30-40 de minute în cazul copiilor care se apropie de 7 ani, sunt numai câteva din sugestiile oferite.
Tot în cadrul acestui subdomeniu este vizat parcursul construirii premiselor scrisului, de la primele linii trasate, depășind etapa măzgălelilor ca pretins scris până la descoperirea de către copil a înțelesului pe care-l poartă propriului nume, până la folosirea scrisului pentru îndeplinirea unor scopuri diverse și rolul important al adultului de a pune la dispoziția copilului materiale pentru exersarea musculaturii fine sau de a juca diferite jocuri care să includă și literele.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.1. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de ascultare și înțelegere (comunicare receptivă)

Reper 1: **Copilul ar trebui să fie capabil să asculte în scopul înțelegerii limbajului.**

0-18 luni

359. Se întoarce pentru a localiza vorbitorul.
360. Recunoaște vocile persoanelor cunoscute și se întoarce spre vorbitori.
361. Preferă sunetele vocilor cunoscute (mama, tata) față de alte voci sau înregistrări.
362. Râde în hohote când i se vorbește cu afecțiune.

Practici de sprijin

- Vorbiți-i copilului cu ton prietenos si cu articularea clară și corectă a cuvintelor, asigurați-vă că vă ascultă prin stabilirea contactului vizual, mișcați-vă încet în jurul copilului, când îi vorbiți.
- Organizați pentru copil un mediu bogat în stimulări auditive (muzică, jucării muzicale, interacțiuni permanente cu persoane din familie).
- Jucați cu copilul jocuri de tip „Cucu-bau”.
- Cântați cântece și vorbiți frecvent cu copilul.
- Vorbiți cu copilul despre evenimentele, activitățile zilnice, accentuați aspectele reușite, emoțiile pozitive în relatarea lor.

19-36 luni

Indicatori

363. Acționează adecvat la comenzi care includ verbe (vino, deschide/închide...).
364. Repetă un mesaj verbal simplu atunci când îl aude.
365. Participă la jocuri/cântece/poezii însoțite inițial de gesturi.
366. Ascultă povești și povestiri scurte, simple pe care le preferă cu un final fericit.

Practici de sprijin

- Folosiți un vocabular cât mai divers atunci când vorbiți cu copilul. Rostiți corect cuvintele în dialogul cu acesta.
- Cereți copilului să transmită un mesaj verbal scurt în timpul jocului sau al activităților zilnice.
- Organizați jocuri sau cântați/folosiți casete muzicale pentru copii cu cântece în care mișcarea și gesturile însoțesc versurile; jucați-vă, puneți în scenă împreună versurile cântecelor („Dacă vesel se trăiește”, „Mingea sare”).
- Citiți zilnic copilului explicând cuvintele necunoscute; introduceți cuvintele noi prin povestirea/descrierea a ceea ce experimentează copilul prin toate simțurile (ceea ce vedem gustă, pipăie, aude sau miroase).

37-60 luni

Indicatori

367. Participă la discuțiile unui grup ascultând interlocutorii pentru un timp scurt.
368. Demonstrează înțelegerea vocabularului uzual/de bază prin adecvarea răspunsului.
369. Dobândește informații prin ascultare utilizându-le apoi în contexte adecvate.

Practici de sprijin

- Încurajați/creați oportunități pentru copii să participe în grupuri la discuții pe diverse teme de interes.
- Citiți povești unui grup de copii și încurajați-i să pună întrebări sau să vă descrie „cu ce era îmbrăcată fetița”, „ce anume face ursul”, etc.
- Încurajați copilului să povestească despre activitățile și experiențele lui zilnice; susțineți extinderea vorbirii copilului prin adresare de întrebări deschise.
- Folosiți cuvinte complexe în contexte diferite și explicați copilului sensul acestora.

61-84 luni

Indicatori

370. Ascultă cu plăcere povești înregistrate pe diferite suporturi magnetice (casetă audio, CD), înregistrări radio sau povești citite de adulți.
371. Participă la activități în care se citesc povești, povestiri pentru mai mult de 20 minute.
372. Participă activ la discuțiile dintr-un grup, ascultând și intervenind în conversație, exprimându-și opinia.

Practici de sprijin

- Furnizați copilului oportunități de a asculta diferite înregistrări, atât la culcare, în mașină, în cadrul unor activități sau în momentele de tranziție dintre activități.
- Oferiți copilului cărți cu povești; citiți copilului încurajând participarea lui (urmărind imagini, anticipând continuarea...).
- Oferiți copilului șansa de a participa în activități de grup, de a avea dreptul la opinie și de a se implica în luarea deciziilor.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

Reper 2: **Copilul ar trebui să fie capabil să înțeleagă semnificația limbajul vorbit.**

D.1.1. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de ascultare și înțelegere (comunicare receptivă)

0-18 luni

Indicatori

373. Indică obiecte familiare când ele sunt denumite.
374. Îndeplinește comenzi simple însoțite de gesturi (ex. spune „Pa-pa” când este solicitat sau aplaudă împreună cu un adult sau face „bravo!”).
375. Încetează o activitate simplă în 75% din cazuri atunci când i se spune „Nu”.
376. Indică, la cerere, persoanele cunoscute („Unde este bunica?”) și obiecte familiare („Arată-mi camera/pătuțul ta/tău”).
377. Răspunde afirmativ sau negativ la întrebări cu răspuns „Da” sau „Nu” („Vrei apă?”).

Practici de sprijin

- Faceți posibil pentru copil să arate obiectul atunci când acesta este denumit.
- Acționați ca un model pentru copil; încurajați copilul să vă imite.
- Explicați copilului pe înțelesul acestuia motivul pentru care nu are voie să facă un anumit lucru (folosiți consecințele naturale ale acțiunilor).
- Jucați jocuri de denumire și indicare a părților corpului, persoanelor din familie, obiectelor din apropiere: „Unde sunt ochii tăi?”, „Ce este aceasta?” (arătând gura).
- Purtați dialoguri cu copilul de la vârste cât mai mici, oferind acestuia posibilitatea de a răspunde non-verbal, apoi verbal.

19-36 luni

Indicatori

378. Identifică anumite persoane, obiecte și acțiuni după denumire.
379. Răspunde la comenzi care includ verbe („sări, aleargă, deschide, prinde, adu-mi...”).
380. Îndeplinește 2 comenzi corelate redate prin folosirea unor structuri mai complexe care includ substantiv, verbe, adverbe, adjective („Așează jucăriile de construit în rafturile lor și vino la masă”).
381. Adresează întrebări simple: „Ce este?”.

Practici de sprijin

- Jucați jocuri de tip: „Ascunde obiectul”.
- Ajutați copilul să vorbească la telefon cu o persoană cunoscută.
- Implicați copilul în rezolvarea unor situații simple secvențiale, repetând sarcina sau realizând acțiunea împreună la început sau jucați jocuri de ascultare și înțelegere cu copilul („Fă ca mine!”).
- Răspundeți întotdeauna întrebărilor copilului. Puneți la dispoziția copilului cărți cu imagini, reviste, cu scopul de a provoca și stimula discuțiile cu acesta.

37-60 luni

Indicatori

382. Demonstrează un grad înalt de înțelegere și participare în conversații alături de copii sau adulți.
383. Demonstrează progres în înțelegerea și aplicarea unor instrucțiuni simple din mai multe etape.
384. Răspunde la întrebări folosind limbajul verbal, referindu-se atât la contextul prezent cât și la alte contexte.
385. Face diferența între cuvintele reale și cele inventate.

Practici de sprijin

- Valorizați participarea copiilor în discuțiile care îl privesc.
- Jucați cu copilul jocuri care implică urmărirea unor instrucțiuni în secvențe (jocuri de masă, jocuri de tip Domino, sau „Găsește diferențele”) sau cântați cântece precum „Itsy Bitsy Spider”.
- Apreciați eforturile copilului de a răspunde la întrebări. Extindeți încercările copilului de a folosi cuvinte și structuri noi, reformulând sau oferind modele de exprimare corectă.
- Selectați accesul copilului la programe de televiziune pentru copii și limitați-l la 1 oră pe zi; urmăriți împreună cu copilul și explicați semnificația vocabularului utilizat.

61-84 luni

Indicatori

386. Întreabă ce înseamnă cuvintele necunoscute.
387. Urmează instrucțiuni cu 2, 3 etape necorelate și fără legătură cu contextele cunoscute.
388. Povestește un eveniment sau o poveste cunoscută respectând succesiunea evenimentelor.
389. Utilizează dialoguri în jocurile simbolice.

Practici de sprijin

- Răspundeți întrebărilor copilului cu atenție, oferind mai multe informații.
- Puneți la dispoziția copilului jocuri de tip „Fă ca mine”, completați mici rebusuri, rezolvați jocuri precum „Parcurge labirintul”.
- Creați zilnic pentru copil oportunități de a împărtăși colegilor evenimente din viața personală, sau de a povesti în fața unui grup, singur sau împreună cu un partener scene, povești, legende citite de adulții din familie sau de personalul didactic.
- Încurajați copilul „să pună în scenă” în cadrul centrului de joc simbolic/de rol povești clasice sau inventate de copii.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă)

Reper 3: **Copilul ar trebui să fie capabil să comunice eficient.**

0-18 luni

390. Gângurește, vocalizează ca răspuns la vorbirea altei persoane, lalalizează.
391. Răspunde prin gesturi la întrebări simple.
392. Imită intonația vocii altora (sub aspectul tonului, ritmului, mimicii).
393. Rostește cuvinte monosilabice și bisilabice cu sens pentru a atrage atenția celor din jur.
394. Folosește onomatopee pentru a imita glasul animalelor, a unor fenomene, sau a le denumi.
395. Comunică o nevoie prin cuvinte, expresii faciale sau gesturi care exprimă acțiuni.
396. Imită saluturi simple, formule de politețe.
397. Asociază cuvinte cu onomatopee.

Practici de sprijin

- Expuneți copilul limbajului de la naștere, comunicând, vorbind și citindu-i acestuia.
- Arătați copilului că înțelegeți ceea ce spune prin gesturi sau expresii faciale; transformați răspunsul său într-unul de tip verbal.
- Vorbiți expresiv, expresiile feței, intonația sunt importante pentru a stimula interesul și reacțiile copilului.
- Arătați și numiți diferite obiecte familiare în fața copilului; invitați copilul să repete sau să inițieze acest joc; dați copilului posibilitatea de a contribui cu câte un cuvânt atunci când îi citiți sau îi spuneți o poveste urmărind diferite imagini.
- Inserați jocuri cu onomatopee atunci când răsfoiți/citiți cărți despre animale sau fenomene cunoscute de copil.
- Conștientizați intenția de comunicare a copilului; prețuiți nivelul de comunicare al fiecăruia.
- Inițiați de timpuriu copilul în folosirea normelor de comportament civilizat. Salutați și invitați copilul să salute, să mulțumească folosindu-vă de fiecare context adecvat.
- Arătați copilului că înțelegeți onomatopeele folosite de el. Repetați cuvântul corect, pentru ca în timp, onomatopeele să fie înlocuite cu substantivele/verbele corespunzătoare.

19-36 luni

Indicatori

398. Își spune numele sau porecla/diminutivul când este întrebat(ă) sau când se prezintă.
399. Cunoaște numele membrilor familiei.
400. Arată cu ajutorul degetelor câți ani are.
401. Adresează întrebări pentru a extinde cunoașterea „Ce este?”
402. Folosește cuvinte care desemnează categorii simple (animale, mâncare, jucării).
403. Folosește intonații diferite pentru a transmite diferite mesaje.
404. Folosește gesturi și limbajul corpului pentru a exprima nevoi și sentimente (îmbrățișează spontan membrii familiei).
405. Se adaptează interlocutorilor diferiți (când vorbește cu un copil îi folosește numele).

Practici de sprijin

- Oferiți copilului posibilitatea de a se prezenta în diverse contexte (vecini, cunoștințe, personal din grădiniță, medic).
- Povestiți copilului istorioare despre familie, cultura acesteia sau comunitatea din care provine.
- Ajutați copilul să realizeze corespondența dintre număr și cantitate, prin imitație, până la împlinirea vârstei de 3 ani.
- Răspundeți întrebărilor copilului. Stimulați-l să adreseze întrebări despre obiecte și fenomene interesante. Adresați întrebări deschise pentru a oferi modele pentru întrebările adresate de acesta.
- Puneți la dispoziția copilului cărți cu imagini care reprezintă diferite categorii (ex. cărți cu imagini de tipul animalul și puiul său, obiecte de uz casnic, jucării etc.).
- Oferiți modele în folosirea tonului, intonației vocii copilului în vorbire, acționând ca un model de comunicare.
- Când citiți povești copilului folosiți diferite marionete, păpuși pe degete, pentru a-l învăța să descifreze și să folosească limbajul non-verbal.
- Dați copilului posibilitatea de a comunica cu alți copii, adulți în diferite contexte (familie, vecinătate, comunitate, instituții).

37-60 luni

Indicatori

406. Vorbește suficient de clar pentru a fi înțeles de toți interlocutorii.
407. Relatează întâmplări din experiența zilnică atât ca răspuns la întrebări cât și în mod spontan.
408. Răspunde cu explicații la întrebarea „De ce?”.
409. Își exprimă propriile opinii folosind cuvinte, gesturi sau diferite semne.
410. Utilizează propoziții dezvoltate pentru a comunica nevoi, idei, acțiuni sau sentimente.
411. Transmite corect un mesaj (de la un coleg către educatoare, de la bunici către părinți).

Practici de sprijin

- Oferiți copilului posibilitatea de a iniția conversații cu persoane din afara familiei (la cumpărături).
- Stimulați copilul să își amintească și să povestească experiențe trăite în absența membrilor familiei (o vizită, o activitate, o aniversare).
- Ajutați copilul să-și construiască argumente pentru a explica un fapt, un fenomen. Acceptați, rafinați explicațiile copilului.
- Jucați jocuri de tip „Mima” cu copilul sau oferiți oportunitatea de a se juca cu alți copii.
- Încurajați copilul să-și exprime verbal sentimentele de teamă, frică, tristețe. Nu negați aceste sentimente, ajutați copilul să folosească cuvinte pentru exprimarea acestor trăiri.
- Jucați cu copilul jocuri de tip „Telefonul fără fir”.

61-84 luni

Indicatori

412. Inițiază o conversație și participă adecvat în conversație cu copii sau adulți.
413. Își adaptează discursul în funcție de interlocutor (cu copiii mici folosește cuvinte simple, alt ritm al vorbirii).
414. Adresează întrebări de informare și clarificare și răspunde la întrebări.
415. Își exprimă o idee prin mai multe modalități.
416. Folosește intonația atunci când dramatizează o poveste și interpretează un rol.
417. Folosește formule de politețe în vorbirea curentă.
418. Copiii a căror limbă maternă nu este limba română progresează în utilizarea acesteia în comunicare.

Practici de sprijin

- Inițiați jocuri în care copilul să aibă posibilitatea intervievării diferitelor persoane: un membru din familie, un prieten, un vecin („Unde locuiești? Câte persoane sunt în familia ta? Care este mâncarea/sărbătoarea preferată a familie tale?”).
- Oferiți copilului șansa de a-și exersa vorbirea în public, mai întâi în grupuri mici, în familie, cu prieteni.
- Adresați copilului întrebări deschise și răspundeți întrebărilor adresate de acesta.
- Încurajați copilul să comunice o idee folosind limbajul verbal, mimico-gestual, simboluri.
- Asigurați accesul copilului la vizionarea unor spectacole de teatru pentru copii; încurajați copilul să folosească obiecte din gospodărie drept recuzită pentru spectacolele jucate în casă.
- Citiți cărți despre diverse culturi și saluturile lor: practicați saluturi diferite la începutul zilei.
- Alocați timp pentru copiii bilingvi să se implice în conversații semnificative atât în limba română cât și în limba maternă.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

Reper 4: **Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze capacitatea de a se exprima corect gramatical.**

D.1.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă)

0-18 luni

Indicatori

419. Folosește cuvinte cu valoare de propoziție (ex. „Sus” – comunică faptul că vrea să fie luat în brațe).
420. Folosește propoziții laconice („Mama, pa”).
421. Îmbină cuvintele cunoscute cu onomatopee pentru a transmite un mesaj („Uite mac”).

Practici de sprijin

- Când vă adresați copilului, utilizați propoziții simple, corecte din punct de vedere gramatical.
- Lăudați copilul pentru încercarea sa de a exprima în propoziție. Reluați propoziția în forma completă: ”Mama a plecat”.
- Utilizați în vorbirea cu copilul un limbaj simplu, fără diminutive.

19-36 luni

Indicatori

422. Folosește structuri gramaticale simple în care asociază substantive, substantive și verbe, verbe și pronume posesive, substantive și adjective, substantive și adverbe.
423. Folosește verbe la timpul trecut („Tata a plecat”).
424. Folosește pronumele posesiv „al meu” și apoi pronumele personal persoana I singular („Eu”).
425. Începe să folosească pluralul substantivelor corect.
426. Folosește negația în vorbirea spontană („Nu”).
427. Formulează întrebări (incorect din punct de vedere gramatical sau al topicii).
428. Formulează propoziții simple sau dezvoltate cu 3, 4 cuvinte.

Practici de sprijin

- Folosiți în mod constant în vorbire descrierea rutinelor zilnice: „Ne-am trezit după somnul de amiază și ne pregătim să mergem la joacă: mai întâi mergem la baie, ne spălăm, apoi ne schimbăm hainele...”
- Când adresați copilului întrebări, alocați timp suficient pentru ca acesta să vă răspundă.
- Angajați copilul în conversații și adresați întrebări deschise, fără să încurajați răspunsuri monosilabice.
- Jucați cu copilul jocuri de tip: „Eu spun una, tu spui mai multe”.
- Acceptați acest moment al opoziției traversat de copil.
- Reformulați întrebările în forma corectă.
- Utilizați propoziții dezvoltate în comunicarea cu copilul. Încurajați exprimarea copiilor în propoziții complete.

37-60 luni

Indicatori

429. Folosește pluralul în vorbirea curentă, corect și sistematic.
430. Folosește corect pronumele personal (eu, tu, ei, voi).
431. Folosește adverbe de timp (azi, mâine).
432. Exprimă în vorbirea curentă acțiuni viitoare („trebuie să”, „o să ...”).
433. Vorbește folosind propoziții dezvoltate și fraze pentru a descrie evenimente curente, oameni, locuri folosind verbe la timpul trecut.
434. Descrie un produs al activității, un proiect în 3 sau mai multe propoziții secvențiale.
435. Folosește corect prepozițiile în limbajul curent.

Practici de sprijin

- Apreciați folosirea corectă a formelor neregulate de plural.
- Organizați jocuri de prezentare despre sine cu asocierea prenumelui și a unor calități/interese personale, de tipul „Ce știi despre mine/noi?”
- Implicați copilul în relatări despre evenimente, fapte care să includă exersarea folosirii adverbelor (Jucați jocuri de tip „Când/unde s-a întâmplat?”).
- Citiți copilului povești. Pe parcursul poveștii, dați copilului posibilitatea de a anticipa evenimentele sau de a modifica firul evenimentelor sau finalul.
- Puneți la dispoziția copilului imagini, comentați imaginile, creați scurte povești pe baza lor sau dați copilului posibilitatea de a crea propriile desene pentru a ilustra povești create. Jucați jocuri de tipul: „Unde este/era?”.
- Ascultați copilul atunci când dorește să vă transmită ceva, să vă facă părtaș la experiențele sale de învățare. Acceptați ritmul copilului, nu îl grăbiți și apreciați procesul de realizare ca și procesul prin care a trecut copilul.
- Utilizați jocuri cu imagini pentru consolidarea utilizării corecte a prepozițiilor, de tipul „Spune unde se află iepurașul?”

61-84 luni

Indicatori

436. Utilizează în vorbire acordul de gen, număr, persoană, timp.
437. Folosește corect adverbul de timp („azi, mâine, ieri”).
438. Folosește verbe la modul optativ („aș putea”, „aș vrea”).
439. Demonstrează folosirea propozițiilor în secvențe logice.

Practici de sprijin

- Jucați cu copilul jocuri cu potriviri de cuvinte de tip „Descurcă cuvintele” sau „Răspunde repede și bine”.
- Fiți model în vorbirea copilului. Încercați să îl determinați să își corecteze singur exprimarea.
- Inițiați jocuri de rol de tip „De-a eroii/De-a magicienii” cu scopul de a se simți puternici, de a avea controlul asupra sentimentelor și visurilor lor.
- Folosiți timpul petrecut în familie împreună (de ex. servirea mesei) pentru a oferi copilului șansa de a împărtăși experiențele, bucuriile, îngrijorările de peste zi.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă)

Reper 5: **Copilul ar trebui să fie capabil să-și extindă progresiv vocabularul.**

0-18 luni

Indicatori

440. Vocalizează folosind vocale neclare, apoi clare („a, e, i, o , u”).
441. Gângurește folosind mai multe sunete („bbb”, „ppp”, „mmm”).
442. Articulează vocale cu consoane și le diferențiază (a se articulează cu m, n, p, b, t, d).
443. Repetă în mod spontan aceeași silabă de două, trei ori (ma, ma, ma) – lalalizează.
444. Repetă sunetele emise de alte persoane.
445. Folosește cuvinte cu rol de propoziții și le combină cu gesturi („Pisica pa-pa”, „Fata buf”).
446. Folosește un număr de cuvinte ușor de decodificat („mama, tata, apa”) – 10-12 cuvinte și onomatopee.

Practici de sprijin

- Vorbiți cu copilul, inversând rolul de vorbitor/auditor, chiar și înainte ca acesta să folosească cuvinte; în exersarea vocalelor dvs. puteți avea rol de model.
- Asigurați copilului un mediu bogat în stimuli auditivi (muzică, comunicare interumană).
- Dați sens încercărilor de comunicare ale copilului (be, be – bebe).
- Extindeți încercările copilului de a utiliza cuvinte (mama).
- Modelați vorbirea copilului repetând în forma corectă cuvintele pronunțate greșit de către acesta.
- Demonstrați înțelegerea enunțurilor folosite de copil. Apreciați încercarea de a comunica în propoziții. Reluați propoziția în forma corectă și încurajați copilul să repete cuvântul nou.
- Jucați cu copilul jocuri cu cuvinte. Arătați diferite obiecte, le denumiți, încurajați copilul să le repete, având la dispoziție cărți sau imagini adecvate.

19-36 luni

Indicatori

447. Folosește deseori cuvinte noi în experiențele zilnice.
448. Folosește cuvinte bisilabice, trisilabice.
449. Comunică folosind propoziții din 2, 3 cuvinte.
450. Verbalizează experiențele senzoriale gustative (acru, dulce, amar, sărat), odorifice (miros de floare, de parfum), auditive, tactile (dur, neted...) sau vizuale (denumind întâi culorile vii).
451. Întreabă pentru a cunoaște denumirea obiectelor, evenimentelor noi („Ce este?”, „Cum se numește?”)

Practici de sprijin

- Utilizați modalități diferite de a exprima aceleași lucruri, expuneți copilul unui vocabular cât mai divers. Lăudați folosirea cuvintelor noi de către copil în situații și contexte diferite.
- Jucați jocuri de despărțire a cuvintelor în silabe, pentru a facilita pronunția cuvintelor alcătuite din mai multe silabe.
- Extindeți propozițiile construite de copil, transformându-le în propoziții dezvoltate; rearanjați topica atunci când este cazul.
- Jucați jocuri de tipul „Săculețul fermecat” pentru dezvoltarea capacității de exprimare a experiențelor senzoriale. Inițiați jocuri fizice/de explorare/senzoriale dând copilului șansa să verbalizeze experiențele trăite.
- Oferiți copilului explicații adecvate nivelului de înțelegere: de ex. arătați modul de funcționare, utilitatea obiectului respectiv.

37-60 luni

Indicatori

452. Înțelege și utilizează cuvinte care exprimă grade de rudenie.
453. Adresează frecvent întrebările „De ce?”, „Pentru ce?”, „Unde?”, „Când” ca expresie a curiozității crescute care conduce la extinderea vocabularului.
454. Cere explicații la cuvintele pe care nu le înțelege și le utilizează.
455. Folosește cuvinte pentru a evalua acțiuni sau situații („a patinat frumos, a schiat repede, a jucat bine...”).
456. Își exprimă starea de spirit și sentimentele utilizând o gamă variată de cuvinte și expresii („Sunt fericit/trist/supărat/speriat/mirat/furios(ă)”).
457. Înțelege și utilizează antonime (cuvinte cu sens opus) în vorbirea curentă.

Practici de sprijin

- Citiți copilului povești și basme scrise de autori clasici din literatura română (Petre Ispirescu, Ion Creangă) sau universală (H. Ch. Andersen, Ch. Perrault, Frații Grimm).
- Apreciați întrebările adresate de copil. Ajutați-l să dobândească răspunsuri folosindu-se de diferite surse: imagini, dicționare sau enciclopedii pentru copii.
- Utilizați dicționarul în oferirea explicațiilor explicând copilului modalitatea de căutare. Dacă folosiți un dicționar pentru copii, implicați copilul în „citirea” imaginilor.
- Implicați copilul în evaluarea/autoevaluarea comportamentelor și situațiilor trăite.
- Acționați empatic și ajutați copilul să exteriorizeze trăirile, emoțiile și să le exprime prin intermediul cuvintelor. Folosiți jocuri tematice pentru a dezvolta inteligența personală, astfel copilul începe să conștientizeze propriile sentimente, gânduri, lucruri care îi fac sau nu plăcere.
- Organizați jocuri de grup în care copilul să recunoască și apoi să identifice cuvinte cu sens opus, ca de exemplu „Dacă nu e..., atunci este...”. Explicați antonimele pornind de la experiențele de viață și de învățare ale copiilor în înțelegerea contrariilor: Atunci când nu îți este deloc frig, spui că îți este...”.

61-84 luni

Indicatori

458. Utilizează cuvinte care exprimă sentimente și emoții proprii și ale altora.
459. Denumește obiecte care nu se află în câmpul vizual, folosind cuvinte adecvate.
460. Poate defini anumite cuvinte din orizontul cunoscut cu ajutor (câinele este un animal cu 4 picioare).
461. Înțelege și utilizează în vorbire antonime și sinonime.
462. Demonstrează înțelegerea unui vocabular specializat în anumite domenii (ex. în domeniul medical vorbește despre stomatolog și pediatru).
463. Își dorește să folosească în vorbire cuvinte noi, creații verbale, fantezii.
464. Dezleagă ghicitori, rebusuri, creează rime.
465. Utilizează în vorbire propoziții dezvoltate și fraze.

Practici de sprijin

- Implicați copilul în jocuri de rol sau dramatizarea poveștilor cunoscute; încurajați copilul să-și aleagă și să interpreteze rolul preferat; discutați despre cum s-a simțit interpretând rolul respectiv.
- Încurajați copilul să povestească/repovestească povești și povestiri îndrăgite având sau nu ca suport câteva imagini.
- Jucați jocuri de tipul „Definește cuvântul”.
- Jucați jocuri cu antonime: „Spune cuvântul opus/invers?” sau „Sus/Jos”. Citiți poezii copilului; explicați cuvintele necunoscute cu ajutorul sinonimelor. Jucați jocuri cu sinonime de tipul: „Cum spunem altfel?” sau „Găsește cuvântul geamăn?”
- Lăudați copilul atunci când folosește în vorbire cuvinte noi; ajutați-l să le introducă în contexte și propoziții noi.
- Încurajați copilul să creeze povești, povestiri, scurte istorii, pe care le puteți scrie pe măsură ce acesta le creează pentru a le putea citi ulterior.
- Dezlegați ghicitori citite în cărți sau reviste sau încurajați copilul să creeze ghicitori și rime.
- Motivați copilul să nareze din memorie. Citiți împreună benzi desenate din revistele pentru copii și încurajați copilul să povestească sau să creeze pe bază de imagini propria istorie.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

Reper 6: **Copilul ar trebui să manifeste interes pentru carte și tipărituri.**

D.2.1. Aspect specific: Participarea în experiențe cu cartea; cunoașterea și aprecierea cărții

0-18 luni

Indicatori

466. Explorează cărțile cu toate simțurile (văz, tactil, gust, olfactiv).
467. Se bucură când atinge și cară/ transportă/ manipulează cărți.
468. Aduce adultului cărți pentru a-i fi citite.
469. Indică preferințe pentru anumite cărți.

Practici de sprijin

- Alegeți și oferiți copilului cărți cartonate, din material plastic sau care combină diferite texturi (material lucios, suprafețe netede, lână, pâslă etc.).
- Asigurați în camera copilului sau într-un loc din casă o minibibliotecă pentru acesta; este suficientă aranjarea câtorva cărți pe rafturi deschise promovând utilizarea lor independentă de către copil.
- Rămâneți în contact vizual și chiar tactil cu copilul (țineți-l de mână, în brațe) atunci când citiți.
- Alegeți cărți cu rime simple, text predictibil, câteva cuvinte pe pagină.

19-36 luni

Indicatori

470. Este atras de cărți, reviste, imagini și le privește/răsfoiește fără să fie asistat.
471. Când privește împreună cu adultul o carte, „comentează" pozele, imaginile.
472. Alege cărți pentru a-i fi cumpărate dacă i se spune să-și aleagă un obiect preferat.

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului diferite materiale tipărite (cărți de povești cu/fără imagini, manuale, reviste, albume de fotografii), răsfoiți și discutați împreună. Stați aproape de el și oferiți-i ocazia de a privi împreună cu dumneavoastră paginile și imaginile cărții. Oferiți-i ocazia să țină el/ea cartea sau să dea paginile.
- Inițiați și încurajați comentariile copilului și asocierile dintre cărțile citite și experiența sa de viață.
- Citiți copilului în fiecare zi 30 de minute.

37-60 luni

Indicatori

473. Știe să răspundă care este și să prezinte cartea favorită.
474. Răsfoiește cu interes cărți aduse de alți copii sau pe care le întâlnește în sala de grupă.
475. Arată interes crescut și implicare în ascultarea și discutarea unei varietăți de genuri: ficțiune/non-ficțiune, poezie pentru copii, poezie populară, basme, reviste cu benzi desenate.

Practici de sprijin

- Când citiți copilului, prezentați titlul cărții, autorul, discutați despre prima și ultima copertă.
- Încurajați copilul să împrumute și să folosească în comun cărțile. Stimulați copiii prin oferirea unor contexte în care să-și prezinte cărțile favorite, astfel încât să le cunoașteți interesele și să le stimulați interesul de cunoaștere și celorlalți copii.
- Discutați cu copilul despre conținutul textelor citite, despre personajele principale și calitățile lor.

61-84 luni

Indicatori

476. Înțelege ce este titlul, autorul cărții.
477. Este interesat de cărți despre cum sunt concepute și cum funcționează lucrurile (de ex., enciclopedii pentru copii).
478. Povestește cu colegii despre ce a aflat din cărți.
479. Caută să găsească diferite cărți în funcție de interes (despre dinozauri, despre vapoare).
480. Are un autor sau un ilustrator preferat sau chiar o serie de cărți de același autor sau editate de aceeași editură.
481. Demonstrează că știe cum să utilizeze și să păstreze cărțile.

Practici de sprijin

- Discutați cu copilul despre autorul cărților citite, ca și despre autorul, regizorul în cazul spectacolelor de teatru sau al desenelor animate pentru copii.
- Citiți copilului alături de povești, povestiri, basme sau poezii și cărți de știință (despre cum funcționează obiectele, despre anotimpuri, despre viața plantelor și a animalelor...).
- Oferiți copilului posibilitatea de a comunica cu parteneri de aceeași vârstă pe teme de interes comun.
- Dați copilului posibilitatea de a explora cărți într-o librărie, bibliotecă, magazin pentru copii, pentru a-și identifica interesele.
- Creați împreună cărți pe diverse teme interesante pentru copil. Ajutați copilul să dea cărții un titlu, să scrie autorul și să o ilustreze (Cartea despre mine, Cartea despre familia mea, Cartea vacanței, Enciclopedia noastră despre case/animale, Cartea despre excursiile grupei...).
- Apreciați, lăudați copilul atunci când folosește corect și întreține cărțile.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.1. Aspect specific: Participarea în experiențe cu cartea; cunoașterea și aprecierea cărții

Reper 7: **Copilul ar trebui să fie interesat de citit.**

0-18 luni

Indicatori

482. Exprimă stări de spirit când i se citește (gângurește, zâmbește...).
483. Indică imagini de pe carte dacă acestea sunt denumite.
484. Se concentrează pentru perioade scurte de timp atunci când se uită pe cărți.
485. Urmărește și „citește imaginile" cărții preferate asistat de un adult.

Practici de sprijin

- Alegeți cărți cu imagini, fotografii și imagini de copii și adulți, cu imagini ale obiectelor similare mediului imediat al copilului.
- Denumiți imaginile cărților, revistelor pe care le răsfoiți împreună cu copilul și încurajați copilul să facă același lucru.
- Oferiți copilului șansa de a interacționa cu cărți de câte ori îi face plăcere, în momentele în care este odihnit și binedispus.
- Creați o carte/o poveste în care personajul principal să fie copilul și întâmplările de peste zi; folosiți fotografii ale copilului pentru a ilustra cartea.

19-36 luni

Indicatori

486. „Citește" cartea preferată unui adult sau sieși.
487. Dorește ca povestea preferată să îi fie citită în mai multe rânduri.
488. Reține cuvinte, expresii din povestea preferată.

Practici de sprijin

- Când citiți copilului schimbați rolurile, astfel încât copilul poate deveni povestitor și adultul poate asculta povestea.
- Acceptați rugămintea copilului de a reciti de mai multe ori o poveste preferată.
- Folosiți în vorbirea curentă fraze, expresii din povești; amintiți copilului despre ce poveste este vorba.

37-60 luni

Indicatori

489. „Citește" povești păpușilor sau pentru alți copii.
490. Recunoaște cuvinte cunoscute de pe etichete familiare (din sala de grupă, de acasă).
491. Recită o strofă sau repetă ultimul vers al unei poezii preferate sau redă cuvinte, expresii, sintagme, din povestea preferată.

Practici de sprijin

- Ajutați copilul să înțeleagă că se citește de la stânga spre dreapta, de sus în jos, urmărind uneori textul atunci când citiți.
- Etichetați lucrurile copilului, lucrările sale, produsele activității sale ca și diferite spații din sala de grupă (bibliotecă, colțul păpușii, masă pentru scris...).
- Citiți copilului cărți din cultura proprie/diferită de a dvs., poezii din folclorul copiilor sau aparținând autorilor clasici/pentru copii. În momentele în care repovestiți textele citite stimulați copilul să folosească expresii din poveste.

61-84 luni

Indicatori

492. Este interesat de citit și încearcă să citească poveștile favorite.
493. Dorește să răsfoiască și încearcă să citească independent.
494. Este interesat de cărți despre aspecte foarte diferite ale vieții.
495. Diferențiază un text în proză de unul în versuri.
496. Stă și asistă în momente de lectură fără să deranjeze, rămâne până la finalul ei.

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului și cărți cu text puțin pe care acesta îl poate citi sau memora.
- Încurajați copiii să citească unii altora.
- Puneți la dispoziția copilului cărți despre copii care arată și trăiesc la fel/diferit, despre cum ne facem prieteni, despre bucuria de a avea frați/surori, de diferența de a locui în oraș și la sat, la munte sau la câmpie.
- Citiți copilului poeziile preferate de mai multe ori; indicați fiecare cuvânt pe măsură ce îl citiți; subliniați faptul ca între cuvinte există spații libere, ca unele cuvinte sunt scrise cu mai multe/mai puține litere.
- Extindeți durata de timp în care citiți copilului până la 30-40 minute.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

Reper 8: **Copilul ar trebui să identifice diferite sunete ale limbii.**

D.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de discriminare fonetică; asocierea sunet – literă

0-18 luni

Indicatori

497. Imită sunetele emise de alte persoane.
498. Începe să conștientizeze diferența dintre sunete și să reacționeze diferit la acestea (sunetul unui tunet poate să sperie).
499. Recită cu plăcere rime, împreună cu adultul.

Practici de sprijin

- Vorbiți cu copilul într-un ritm moderat, în scopul inteligibilității pronunției.
- Jucați jocuri pentru dezvoltarea capacității de discriminare auditivă (ex. jocuri cu sunete produse de diferite instrumente muzicale: batem la tobe, suflăm la fluier, cântăm la orgă sau cele produse de diferite obiecte din gospodărie). Atenționăm copilul când ascultăm muzică și ritmăm cu tapotări în acord cu sunetele muzicii.
- Recitați copilului versuri simple sau cântați împreună cântece pentru copii. Încurajați-l să recitați împreună.

19-36 luni

Indicatori

500. Completează versurile familiare prin continuarea versului început sau a cuvântului final.
501. Recită sau cântă rime familiare individual sau împreună cu alți copii.

Practici de sprijin

- Repetați împreună poezii și cântece cunoscute. Dacă sesizați că versurile îi sunt cunoscute, lăsați copilul să continue, fără a-l corecta. Reluați, fără a insista/forța copilul.
- Jucați jocuri de tip karaoke sau încercați împreună să fredonați versurile având la dispoziție doar linia melodică (negativul).
- Puneți la dispoziția copilului casete de muzică pentru copii. Ascultați și fredonați împreună.

37-60 luni

Indicatori

502. Demonstrează creșterea conștientizării sunetelor inițiale ale unui cuvânt prin identificarea lor cu/fără ajutor.
503. Devine conștient că mai multe cuvinte încep cu același sunet (b – bunic, bucătar, banană...).
504. Alege din imagini obiecte care încep cu același sunet.
505. Articulează adecvat anumite sunete, toate vocalele și majoritatea consoanelor.

Practici de sprijin

- Jucați jocuri de identificare a sunetelor inițiale ale cuvintelor utilizând la început cuvinte care încep cu vocale: A, E, I, O, U.
- Organizați jocuri/activități în care copilul ar trebui să diferențieze anumite sunete prin intermediul diferitelor jocuri de tip „Spune cu ce începe”.
- Jucați jocuri cu jetoane reprezentând diferite obiecte; sortați obiectele după diferite criterii, precum sunetul inițial/final al cuvântului reprezentat.
- Faceți posibilă participarea copilului în jocuri precum repetarea silabelor, cuvintelor.

61-84 luni

Indicatori

506. Demonstrează creșterea conștientizării sunetelor inițiale și finale ale unui cuvânt prin identificarea lor fără ajutor.
507. Desparte cuvinte în silabe cu ajutor.
508. Începe să creeze cuvinte noi prin înlocuirea sunetului inițial (lac, rac, sac).
509. Identifică rime ale cuvintelor familiare în jocuri, cântece, poezii.

Practici de sprijin

- Implicați copilul în activități și jocuri de limbaj de tip „Fazan”.
- Jucați jocuri de corespondență între prenumele copilului, al dvs. și al altor cunoscuți și numărul de silabe pe care astea îl conțin.
- Implicați copilul în jocuri cu sunete sau silabe.
- Încurajați copilul să creeze rime; le puteți nota pentru a le citi ulterior.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de discriminare fonetică; asocierea sunet – literă

Reper 9: **Copilul ar trebui să pună în corespondență simboluri abstracte cu sunete.**

0-18 luni

Indicatori

510. Imită sunete pe măsură ce urmărește pe cărți diferite obiecte sau cuvintele asociate lor (imaginea unui tren, cuvântul tren, asociat cu UUU…).
511. Cere să i se citească diferite cuvinte dintr-o carte (titlul, anumite pagini favorite).

Practici de sprijin

- Stimulați copilul să verbalizeze imaginile întâlnite; apreciați nivelul său de comunicare.
- Citiți copilului respectând alegerea sa; ajutați-l să decidă asupra lecturilor favorite.

19-36 luni

Indicatori

512. Cântă sau recită cântece și poezii care includ sunete/litere („A, a, a, acum e toamnă, da”).
513. Începe să spună că „scrie” când desenează.

Practici de sprijin

- Cântați împreună cântece care includ sunete (diferite onomatopee, vocalele, alfabetul).
- Oferiți-i ocazii de a vă povesti despre ce anume a „scris” în desenul său, unde anume pe foaia de hârtie, cui a vrut să scrie, etc. „Scrieți” alături de el, pe aceeași pagină (dacă vă dă voie).

37-60 luni

Indicatori

514. Identifică literele cuprinse în propriul nume cu sunetele specifice.
515. Începe să înțeleagă faptul că tipăritura reprezintă cuvinte.

Practici de sprijin

- Încurajați încercarea/ reușita copilului de a identifica literele cuprinse în prenumele său. Puneți la dispoziția copilului literele din alfabetar pentru a realiza (compune) propriul nume.
- Urmăriți cuvintele atunci când citiți copilului; indicați imaginea obiectului și cuvântul corespunzător.

61-84 luni

Indicatori

516. Recunoaște litere mari/mici de tipar și le pune în corespondență cu sunetul asociat.
517. Poate determina sunetul inițial al unui anumit cuvânt, câte sunete sunt incluse într-un cuvânt.

Practici de sprijin

- Indică diferite litere, cuvinte din mediul înconjurător. Jucați jocuri de tipul „Spune unde s-a oprit roata”.
- Ilustrați poeziile/cântecele pe care le memorează copilul îmbinând scrierea unor cuvinte simple (monosilabice sau bisilabice) cu imagini.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.3. Aspect specific: Conștientizarea mesajului scris/vorbit

Reper 10: **Copilul ar trebui să aprecieze și să folosească limbajul scris și tipăritura în fiecare zi.**

0-18 luni

Indicatori

518. Manipulează cărțile specifice vârstei (din material textil, carton tare sau plastic) și învață să le poziționeze corect.
519. Învață să întoarcă paginile cărții cu asistență.
520. Se concentrează pe imagini sau pe sunetele emise de carte.

Practici de sprijin

- Adultul reprezintă un model pentru copil în modul în care poziționează cartea, întoarce paginile, întreține/respectă cartea.
- În timp ce citiți copilului, exersați susținerea, poziționarea corectă și întoarcerea paginilor cărții.
- Puneți la dispoziția copilului diferite tipuri de cărți: tridimensionale, care emit sunete, care conțin texturi diferite – pe care le puteți explora împreună.

19-36 luni

Indicatori

521. Învață să întoarcă paginile cărții una câte una.
522. Poziționează corect cărțile când le explorează independent.

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilul cărți de diferite mărimi și materiale și încurajați-l să le utilizeze în activitatea sa zilnică. Lăsați-l să țină cartea, să întoarcă paginile. Apreciați copilul în încercarea sa de a întreține cartea.
- Ajutați copilul să corecteze poziția în care susține cartea. Reluați conceptele de autor, titlu, copertă.

37-60 luni

Indicatori

523. Înțelege faptul că limbajul scris ia forme diferite (semne, litere, ziar, reviste, cărți, meniu, mesaje prin Internet).
524. Recunoaște coperta, prima și ultima pagină a unei cărți.
525. Identifică mesaje scrise sub formă de semne sau simboluri în mediul familiei sau în sala de grupă, de exemplu simboluri precum „Stop”.
526. Începe să conștientizeze faptul că literele compun cuvinte.

Practici de sprijin

- Realizați împreună mesaje pentru ceilalți membri ai familiei. Folosiți mesaje de întâmpinare a colegilor în colectivitate.
- Încurajați copilul să-și realizeze propriile cărți pe teme interesante pe care să le ilustreze; asistați-l să scrie autorul, titlul cărții.
- Identificați/discutați cu copilul semnele de circulație ca și altele întâlnite în plimbările dvs. (ex. M – metrou, H – Spital).
- Jucați jocuri cu câteva litere cunoscute, fie că sunt din jetoane, fie magnetice; încurajați copilul să le aranjeze, rearanjeze; citiți-le împreună (ex: CAR / ARC / RAC).

61-84 luni

Indicatori

527. Identifică litere din numele propriu și alte nume/denumiri familiare.
528. Recunoaște literele și cifrele în contexte diferite și face diferența între ele.
529. Citește numele propriu în diferite contexte și pe cele ale câtorva colegi.
530. Citește câteva cuvinte din mediu (grădiniță, spital, muzeu…).
531. Conștientizează faptul că un mesaj se scrie/citește de la stânga spre dreapta, de sus în jos.
532. Conștientizează faptul că limbajul rostit poate fi scris și apoi se poate tipări.

Practici de sprijin

- Încurajați copilul să-și eticheteze lucrările, produsele activității sale; apreciați încercarea sa.
- Realizați cărți de mici dimensiuni în care copilul ilustrează paginile, scrie titlul și autorul dacă este posibil și numerotează paginile.
- Încurajați copilul să vă prezinte lucrările lui și pe cele ale colegilor din sala de grupă sau de la avizier; apreciați și extindeți acasă unele din lucrările realizate în sala de grupă.
- Când sunteți la plimbare sau într-un magazin cu copilul, încercați să discutați semnele/simbolurile pe care le întâlniți, să recunoașteți litere.
- Când citiți copilului urmăriți textul și identificați uneori titlu, semnele de punctuație de bază (punct, semnul întrebării).
- Spuneți copilului o poveste despre primul său pas sau primul cuvânt rostit; scrieți povestea și invitați copilul să o ilustreze; citiți povestea mai târziu copilului.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.3. Aspect specific:Conștientizarea mesajului scris/vorbit

Reper 11: **Copilul ar trebui să folosească mesajele scrise/vorbite pentru scopuri variate.**

0-18 luni

Indicatori

533. Se amuză când răsfoiește cărți tridimensionale sau care emit sunete.
534. Răsfoiește cu plăcere cărți despre rutine zilnice (servirea mesei, spălatul).

Practici de sprijin

- Citiți copilului cu bucurie, râdeți împreună, învățați-l că lectura produce bucurie, amuzament.
- Citiți copilului cărți diferite. Faceți legătura cu experiența de viață a copilului.

19-36 luni

Indicatori

535. Utilizează imagini pentru a descrie anumite acțiuni (ex. la vederea imaginii unui alergător, copilul spune „Aleargă”).
536. Completează o poveste cunoscută privind imaginile acesteia.

Practici de sprijin

- Priviți împreună fotografii, imagini și descrieți-i copilului ce reprezintă sau acțiunile pe care le realizează personajele acesteia. Solicitați-i copilului să vă vorbească despre ceea ce vede.
- Utilizați în jocurile de grup jetoane cu imagini și cuvântul corespunzător.
- Răsfoiți împreună cărți cu text și imagini, jucând cu copilul atât rolul de povestitor cât și pe cel de ascultător.

37-60 luni

Indicatori

537. Identifică și folosește o varietate de materiale tipărite (cărți, reviste, ziare, rețete, prospecte, cutii de jucării, cutii de alimente).
538. Înțelege rolul tipăriturii.
539. Recunoaște semne/simboluri din mediul ambiant.

Practici de sprijin

- Arătați copilului și răsfoiți împreună materiale diverse care transmit informații: carte de telefon, manuale de funcționare a obiectelor casnice, pliante, bilete de teatru, chitanțe de cumpărături.
- Asamblați împreună o jucărie urmărind instrucțiunile de pe pachet/cutie.
- Permiteți copilului să apese butonul unui lift, să folosească telecomanda televizorului sau să asculte independent o casetă audio/video.
- Pe stradă, arătați-i copilului inscripțiile/firmele luminoase ale magazinelor.

61-84 luni

Indicatori

540. Identifică mesaje scrise în mediul familiei sau în sala de grupă.
541. Utilizează imagini ca surse de informație (utilizează semne pentru completarea calendarului naturii).
542. Recunoaște etichete diverse în mediu care facilitează înțelegerea acestuia (semnalizarea stației de metro, recunoașterea unui Taxi) sau reclame.
543. Utilizează o carte de bucate în imagini pentru a realiza o rețetă sau o hartă pentru copii.

Practici de sprijin

- Citiți materiale diferite în prezența copilului, de la pliante de la grădina zoologică, muzee sau parcuri de distracție, la reviste auto, harta metroului sau a orașului, reviste de modă sau carte de bucate.
- Realizați un calendar pentru a vă ajuta copilul să își reamintească ce ați lucrat sau evenimente speciale ale familiei. Discutați cu copilul despre cum ar trebui să ne îmbrăcăm urmărind starea vremii la TV sau rubrica Meteo din ziar, de pe Internet.
- Concepeți împreună bilete pentru intrare la spectacolul preferat îmbinând desenul cu scrierea cu litere și utilizarea cifrelor.
- Concepeți împreună o carte de bucate cu felurile de mâncare favorite ale familiei; numerotați rețetele.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

Reper 12: **Copilul ar trebui să utilizeze diferite modalități de comunicare grafică.**

D.2.4. Aspect specific: Însușirea deprinderilor de scris; folosirea scrisului pentru transmiterea unui mesaj

0-18 luni

Indicatori

544. Lasă urme prin apăsare în plastilină, cocă de modelat; lasă amprente colorate cu ajutorul degetelor pe coli de hârtie.
545. Apucă și ține în mână diferite instrumente de scris: creioane cerate, markere, creioane colorate mai groase.
546. Mâzgălește spontan (face „ghemuri" pe hârtie).
547. Imită mișcarea verticală pentru a trasa linii pe hârtie.

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului materiale care să permită exersarea musculaturii fine. Încurajați copilul mic să mănânce cu mâna.
- Asigurați copilului un spațiu cu instrumente pentru scris și foi mari.
- Încurajați copilul atunci când dorește să utilizeze instrumente de scris.
- Jucați-vă cu copilul și scrieți linii verticale pe suprafețe diverse, atât plane cât și verticale (ex. pe șevalet) sau coli mari de hârtie prinse pe perete, la înălțimea convenabilă pentru copil).

19-36 luni

Indicatori

548. Mâzgălește și lasă urme pe hârtie cu un anumit scop.
549. Descrie ceea ce a desenat/scris sau ce a reprezentat.
550. Folosește corect instrumente de scris diferite: creioane, creioane cerate, pensulă.
551. Trasează linia orizontală. Face puncte. Desenează cercul.
552. Colorează nerespectând conturul.
553. Desenează conturul mâinii cu ajutor.

Practici de sprijin

- Dați copilului posibilitatea de a desena pe suprafețe mari.
- Scrieți pe lucrarea copilului comentariile și descrierea pe care o face acesta.
- Desenați împreună, astfel încât copilul să poată observa poziția instrumentelor de scris, a modului de apucare a acestora și poziția corpului.
- Asigurați copilului suprafețe diferite pentru exersarea scrisului și desenului (la masă, pe șevalet, pe plăci de faianță cu acuarele, pe perete acoperit, vara cu apă, etc.).
- Nu insistați asupra respectării coloratului în contur în această etapă de vârstă. Puneți la dispoziția copilului pentru scris foi A3 sau suprafețe mari.
- Ajutați copilul să deseneze pornind de la conturul mâinii, în locul degetelor fețe cu diferite expresii faciale (bucurie, tristețe).

37-60 luni

Indicatori

554. Își corectează poziția corpului la scris; își ajustează poziția foii, hârtiei folosite.
555. Desenează schița corpului uman.
556. Începe să respecte conturul imaginilor și să coloreze în interior.
557. Lipește fragmente de hârtie și resturi vegetale pentru a crea o imagine.
558. Începe să reprezinte povești și experiențe personale prin desene, jocuri, sau dictând adulților ce ar dori să exprime.
559. Experimentează scrisul cu o varietate de instrumente de scris (creioane, pensule, computere).
560. Copiază sau își poate scrie numele cu ajutor.

Practici de sprijin

- Ajutați-l să își corecteze independent poziția corpului prin stabilirea unor referințe; faceți legătura cu cărțile citite/răsfoite despre corpul omenesc.
- Puteți exersa desenul corpului omenesc folosind oglinzi mari, atât pentru observarea corpului omenesc, cât și pentru pictarea pe oglindă a conturului unei păpuși.
- Apreciați efortul copilului de a colora în contur; folosiți imagini pe foi A4.
- Cereți copilului să descrie lucrarea realizată; notați descrierea sa pentru a o citi altă dată; cereți copilului să o semneze, iar dacă este posibil, să dateze lucrarea. Încurajați realizarea de felicitări, invitații din materiale cât mai neconvenționale.
- Realizați împreună o carte despre trei lucruri pe care copilul le face înainte de a merge la culcare: adăugați imagini pentru a ilustra fiecare secvență; adăugați cuvinte; alegeți un titlu; desenați o imagine pe copertă; citiți cartea împreună cu membri familiei.
- Puneți la dispoziția copilului, dacă este posibil, un computer sau o mașină de scris pentru exersarea scrisului.
- Scrieți numele copilului cu litere suficient de mari și ușor de citit; numărați împreună literele care compun numele; ajutați copilul să rostească fiecare sunet; scrieți numele dvs. sub al copilului; prin ce se aseamănă/deosebesc?

61-84 luni

Indicatori

561. Folosește/scrie cuvinte familiare (numele, mama...).
562. Copiază cuvinte familiare sau data.
563. Folosește instrumente de scris foarte variate (creion, pix, culori, computer).
564. Își ajustează poziția la scris, modul de apucare a instrumentului de scris și poziția foii.
565. Înțelege conceptul de scriere pentru comunicarea unei informații sau a unui mesaj (etichetează lucrările, scrie scurte mesaje de felicitare).
566. Utilizează, cu ajutor, jocuri de masă cu litere (scrabble, cuvinte încrucișate, rebus).

Practici de sprijin

- Implicați copilul în dezvoltarea de proiecte colective care implică scris (realizarea unui jurnal, realizarea unei reviste pentru copii, a unor colaje din benzi desenate).
- Responsabilizați copilul în legătură cu propriul portofoliu. Explicați importanța datării și etichetării lucrării.
- Asigurați existența unui spațiu destinat scrierii acasă și în sala de grupă, atât pentru lucru individual ca și în grup.
- Explicați cu ajutorul copilului importanța poziției corecte la scris pentru asigurarea dezvoltării corecte a corpului.
- Ajutați copilul să aleagă o persoană specială și discutați cu acesta mesajul pe care dorește să îl transmită; încurajați copilul să ilustreze felicitarea și adăugați cuvinte dacă este posibil, independent sau cu ajutor.
- Jucați jocuri cu litere din diferite materiale. Încurajați copilul să copieze conturul literei, să o descrie.

E

Dezvoltarea cognitivă și cunoașterea lumii

E. DEZVOLTAREA COGNITIVĂ ȘI CUNOAȘTEREA LUMII

SUMAR

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze conștientizarea relației cauză-efect. 72
Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să compare experiențe, acțiuni, evenimente. 73
Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze experiențele trecute pentru a construi noi experiențe. 74
Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să găsească multiple răspunsuri/soluții la întrebări, situații, probleme și provocări. 75

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări matematice elementare (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze cunoașterea numerelor și a numerației. 76
Reper 6: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze cunoștințe despre mărime, formă, greutate, înălțime, lungime, volum. 77
Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice și să numească forme ale obiectelor. 78
Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să realizeze operații de seriere, grupare, clasificare, măsurare a obiectelor. 79

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 9: Copilul ar trebui să dobândească informații despre mediul înconjurător și lumea vie prin observare, manipulare de obiecte și investigarea mediului. 80
Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să folosească instrumente și metode specifice pentru investigarea mediului. 81
Reper 11: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să descrie caracteristici ale lumii vii. 82
Reper 12: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să descrie caracteristici ale Pământului și Spațiului. 83
Reper 13: Copilul ar trebui să descopere omul ca parte a lumii vii și ființă socială. 84

Dezvoltarea cognitivă este un domeniu la fel de important ca celelalte, iar perioada primilor trei ani este o perioadă crucială pentru dezvoltarea abilităților vizate de acest domeniu, mai ales datorită disponibilității și plasticității creierului.
Dezvoltarea cognitivă și cunoașterea lumii se referă la capacitățile copilului de a gândi, a asimila noi informații și a utiliza ceea ce știe, de a descoperi și a-și construi înțelegerea prin interacțiunea cu cei din mediul social apropiat și cu mediul fizic în care trăiește.
De aceea, abilitățile din acest domeniu nu se reduc doar la ceea ce mulți consideră a fi necesar să știe copilului înainte să intre la grădiniță, un anumit set de cunoștințe (culori, forme, numere, cifre, etc.), ci cuprind o gamă mult mai largă și foarte importantă de capacități precum gândirea, explorarea mediului pentru a-l cunoaște, pentru a stabili relații, conexiuni între caracteristicile obiectelor sau ale ființelor, între fenomene, evenimente și situații, rezolvarea de situații problematice, toate acestea însemnând să-l învățăm pe copil să gândească, să-și construiască cunoașterea, pe lângă a-i oferi un set cât mai divers de cunoștințe despre lumea înconjurătoare.

Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme, ca prim subdomeniu, vizează capacitățile copilului de a analiza și stabili relațiile ce se pot stabili între obiecte, evenimente, persoane, situații. Relația de cauzalitate, gândirea critică și analitică, rezolvarea de situații problematice, reprezintă aspecte-cheie ale acestui subdomeniu, ce stau la baza dezvoltării cognitive de mai târziu. Copilul încă de când se naște manifestă o mare disponibilitate de a recepta informații din mediul înconjurător, de a explora mișcări și acțiuni, este însă crucial rolul adultului în a-l ajuta și stimula în acest parcurs. Copilul trebuie ajutat să înțeleagă de ce, cum, când, în ce condiții se întâmplă anumite lucruri, pentru a putea realiza conexiuni logice între acțiunile și cunoștințele dobândite. El trebuie să fie actorul principal în descoperirea lor cu sprijinul adultului.

Subdomeniul **Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii** cuprinde mai multe tipuri de cunoștințe ce privesc atât lumea numerelor, culorilor, formelor, unităților de măsură, cât și lumea vie și nevie, a Pământului și Spațiului. Pe lângă aceste cunoștințe generale, acest subdomeniu cuprinde și multe abilități ce se dezvoltă prin punerea în relație a acestor cunoștințe: grupare, seriere, comparare, ordonare, măsurare, asociere fie a obiectelor, fie a caracteristicilor, fie a ființelor vii sau nevii, fie a fenomenelor, fie a evenimentelor. Toate aceste abilități necesită suport concret (materiale, obiecte, imagini), contexte de învățare cât mai variate pentru ca înțelegerea lor să fie cât mai completă, stimulare și atenție susținută din partea adulților.
Acest subdomeniu atrage atenția și asupra altui aspect: pentru a crește copii care să înțeleagă locul și rolul omului în interacțiunea sa cu mediul, mai ales în contextul amenințărilor climatice pe care le trăim, nu va fi suficient să știe să numere, să cunoască culorile, să facă operații simple matematice sau să cunoască grupe de obiecte sau ființe. Este important să dezvoltăm comportamente ecologice, de dezvoltare durabilă, care nu sunt altceva decât explicații ale relațiilor de cauzalitate ce se stabilesc între acțiunea omului și mediul fizic și ale modului în care lumea vie și cea nevie se află într-o continuă interacțiune. Aceste comportamente se dezvoltă încă de la naștere.

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

Reper 1: **Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze conștientizarea relației cauză-efect.**

0-18 luni

Indicatori

567. Urmărește un obiect care a căzut.
568. Utilizează mișcări, sunete, gesturi pentru a observa impactul lor asupra interacțiunilor și mediului.
569. Acționează asupra obiectelor pentru a obține un sunet, o mișcare care îi face plăcere.
570. Repetă anumite mișcări pentru a cauza aceleași efecte.

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului jucării care emit sunete când sunt strânse, împinse, lovite. Atenționați copilul la consecința acțiunii sale.
- Răspundeți la acțiunile copilului, stimulându-l și încurajându-l să interacționeze cu obiectele.
- Demonstrați și explicați-i relațiile dintre obiecte și fenomene, de ex. ce se întâmplă dacă aruncă jucăria din pătuțul lui.
- Oferiți copilului experiențe care pun în valoare relația cauză-efect (dacă lovesc cu mingea un obiect se răstoarnă, dacă apăs pe un buton se aprinde lumina etc.).

19-36 luni

Indicatori

571. Experimentează pentru a observa efectele propriilor acțiuni asupra obiectelor și asupra celorlalți.
572. Observă acțiunile celorlalți pentru a re marca efectul acțiunii lor asupra obiectelor și persoanelor.
573. Demonstrează că începe să înțeleagă relația cauză-efect (dacă stingi lumina, se face întuneric).

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor materiale diverse, sigure și adecvate vârstei pentru a le putea manipula și acționa asupra lor.
- Demonstrați-i diverse experimente ce exemplifică relația de cauză-efect. Însoțiți acțiunile dumneavoastră de explicații. Repetați-le.
- Oferiți permanent explicații ale relației cauză-efect, ce se întâmplă când acționăm asupra unor obiecte. Lăsați copilul să experimenteze sub atentă supraveghere.

37-60 luni

Indicatori

574. Identifică obiecte care influențează sau au efect asupra altor obiecte (dacă pun zahăr în apă, se topește).
575. Adresează întrebarea „De ce?” indicând interes pentru stabilirea relației de cauzalitate.
576. Explică efectele unor acțiuni simple asupra unor obiecte (dacă închid radioul, se face liniște).
577. Recunoaște în relații simple care elemente ale unui obiect cauzează anumite efecte (pietricelele dintr-o cutie fac gălăgie).
578. Încearcă să explice pe bază de cauzalitate anumite schimbări ale fenomenelor (dacă e înnorat, atunci s-ar putea să plouă).
579. Oferă explicații pentru care anumite evenimente se petrec (Mihai a lipsit ieri pentru că a fost bolnav).

Practici de sprijin

- Oferiți copilului posibilitatea de a experimenta, sub supravegherea adultului, pentru a înțelege efectele acțiunii sale asupra obiectelor: să amestece făină cu apă, zahăr cu apă, să planteze semințe, să ude florile etc.
- Însoțiți permanent experimentele de explicații.
- Puneți întrebări copilului în timp ce realizează un experiment „Dar ce s-a întâmplat cu zahărul din apă? Unde a dispărut?” sau „De unde a apărut acest firicel de plantă? Cum ai făcut?”
- Solicitați permanent explicații copilului în relații simple de cauzalitate: „De ce s-a uscat așa de tare pământul florii?” sau „De ce este așa de întuneric în clasă?”
- Solicitați explicații pentru a surprinde relația de cauzalitate între fenomene. Valorificați momentele discuțiilor despre vremea de afară, despre îmbrăcămintea adecvată timpului („dacă e foarte cald, trebuie să ne îmbrăcăm subțire și să ne protejăm de soare, dacă nu ne protejăm de soare, ne dăunează pielii” etc.).
- Valorificați orice situație cotidiană pentru a surprinde relațiile de cauzalitate: „De ce am pus mai puține farfurii la masă? De ce trebuie să ne spălăm pe mâini?” etc.

61-84 luni

Indicatori

580. Realizează experimente pentru a descoperi relația cauză-efect prin acțiunea unor factori asupra obiectelor (pune apă în două căpăcele, unul la soare, altul în congelator și constată efectele temperaturii asupra apei).

Practici de sprijin

- Realizați împreună cu copiii experimente pentru a surprinde relația de cauză-efect: să pună gheață în apă pentru a vedea cum se topește, să înghețe obiecte în apă, să pună lăstare în apă pentru a vedea cum dau rădăcină, să pună obiecte în apă pentru a observa că unele plutesc și altele se scufundă etc.

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

***Reper 2:* Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să compare acțiuni, evenimente.**

0-18 luni

Indicatori

581. Urmărește acțiunile celorlalți.
582. Explorează în moduri diferite obiectele, ducându-le la gură, mișcându-le, zornăindu-le, aruncându-le.
583. Imită mișcările, gesturile altora imediat după ce le-a observat.

Practici de sprijin

- Jucați-vă cu copilul cântând, gesticulând, emițând sunete.
- Oferiți copiilor jucării și obiecte diferite ca formă, culoare, sunete emise, pentru a le putea compara. Însoțiți jocul copilului de explicații.
- Arătați-i copilului obiecte din jur indicându-le cu mâna.

19-36 luni

Indicatori

584. Imită acțiuni văzute în alte momente și contexte.
585. Constată și descrie asemănarea sau deosebirea dintre două obiecte de același tip (o minge este mai mare decât alta, fusta mea este la fel cu cea a Mariei etc.)

Practici de sprijin

- Apreciați eforturile copilului de a încerca prin imitare acțiuni noi, văzute în diverse contexte.
- Demonstrați-le, explicați și implicați copilul în activități de comparare a obiectelor în funcție de mărime, formă sau alte caracteristici.
- Valorificați orice moment al zilei pentru a surprinde comparații între acțiuni și obiecte.

37-60 luni

Indicatori

586. Demonstrează înțelegerea conceptelor „la fel” și „diferit”.
587. Recunoaște și numește caracteristica unui eveniment (lung, amuzant, gălăgios etc.).
588. Compară evenimente cu ajutorul adultului.
589. Identifică unele caracteristici în funcție de care se pot face comparații (mărime, culoare, formă etc.).
590. Grupează obiecte care întrunesc două criterii concomitent.
591. Utilizează cuvinte care indică o comparație (mai... decât...).

Practici de sprijin

- Utilizați jocuri pentru a stabili asemănări și deosebiri între obiecte. Folosiți jetoane, poze, jucării, cărți etc.
- Solicitați copiilor să vă povestească evenimente din viața lor personală și întrebați-i cum a fost, cum li s-a părut. Participați cu copiii la spectacole și comentați-le împreună cu ei. Folosiți astfel de prilejuri pentru a realiza comparații între obiecte, fenomene.
- Alegeți criterii diferite după care copiii să se organizeze pe grupuri mici.
- Oferiți materiale diverse copiilor pentru a lucra, solicitându-le astfel a face comparații între ele pentru a le utiliza pe cele care îi sunt utile.
- Implicați copiii în ordonarea obiectelor din clasă. Cereți să grupeze anumite obiecte pe baza unui criteriu (toate cuburile mari într-o cutie sau toate mașinile mici pe un anumit raft). Introduceți în exercițiile ulterioare de grupare a obiectelor două criterii concomitent: obiectele care sunt roșii și din plastic etc.
- Solicitați copiilor să vă aducă obiecte prin formularea unei comparații „Aș avea nevoie de un creion mai gros...” sau „Unde găsesc un cub mai mare?” sau „Cine se află mai aproape de fe-reastră?”.

61-84 luni

Indicatori

592. Compară evenimente și personaje din povești.
593. Descrie evenimente utilizând cuvinte ce indică o comparație (azi am mâncat mai mult decât ieri).
594. Argumentează propriile decizii.

Practici de sprijin

- Organizați activități de lectură în grupuri mici și discutați despre personajele preferate ale copiilor. Puneți întrebări de tipul: *„Dar cu cine mai seamănă....?”, „Dar în ce poveste s-a mai întâmplat...?”*
- Discutați cu copiii despre ceea ce au realizat la grădiniță solicitând comparații cu zilele anterioare.
- Supuneți copiii la provocări de genul „Hai să construim în clasă un parc de distracții folosind doar materialele pe care le avem aici. „Cum credeți că ar fi bine să facem?”. Solicitați argumente pentru deciziile pe care le iau. Discutați argumentele pro și contra ale unei decizii.

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

Reper 3: **Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze experiențele trecute pentru a construi noi experiențe.**

0-18 luni

Indicatori

595. Încearcă să utilizeze un obiect sau o jucărie care a văzut cum poate fi utilizat/ă.
596. Conștientizează permanența (realizează că persoanele și obiectele există și după ce nu se mai văd).

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor jucării diverse, obiecte familiare pe care a văzut cum le-ați utilizat (o pălărie pe care și-o poate pune pe cap, cană din care să bea, obiecte de uz casnic).
- Jucați jocuri care sprijină înțelegerea permanenței obiectelor (ascunderea lor și revenirea lor). Jucați „De-a Cu-Cu Bau!”

19-36 luni

Indicatori

597. Generalizează idei pornind de la experiențe anterioare, de ex. observă cum adultul suflă în mâncare pentru a o răci și suflă și el/ea la următoarea masă.
598. Realizează conexiuni între obiecte (mătura este pentru a mătura, umbrela este pentru ploaie etc.).

Practici de sprijin

- Explicați acțiunile dumneavoastră pentru a le înțelege copilul și a le utiliza și el în contexte similare. Implicați-l în activități rutiniere.
- Numiți permanent obiectele pe care le folosiți și pentru ce le folosiți.
- Realizați jocuri de rol în care copii să poată utiliza diverse obiecte pentru acțiunile pentru care sunt destinate apelând la experiența lor anterioară.

37-60 luni

Indicatori

599. Utilizează noile informații și cuvinte achiziționate în activități.
600. Utilizează informația dobândită pe o anumită cale pentru a o aplica într-un alt context, într-un alt mod (de ex.: construiește din cuburi un castel, așa cum l-a văzut într-o carte cu povești).

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor zilnic posibilitatea de a desfășura jocuri simbolice. Introduceți materiale noi în centrul de joc simbolic pentru a stimula utilizarea de noi informații și cuvinte.
- Organizați activități în grupuri mici și propuneți sarcini care necesită transferul de informație și experiență („Haideți să facem un magazin cu etaje, unde sunt numai produse pentru copii. Ce magazine ar putea fi înăuntru?”)

61-84 luni

Indicatori

601. Explică o nouă situație sau o problemă pornind de la experiențele sale anterioare.
602. Explică faptul că o persoană este aceeași chiar dacă este costumată, poartă mască sau este machiată.

Practici de sprijin

- Supuneți-i la probleme noi care necesită soluții ce se bazează pe experiența lor anterioară. Solicitați explicații sau argumente pentru soluțiile pe care le propune copilul sau alți copii.
- Implicați copiii în jocuri simbolice și dramatizări, punându-le la dispoziție costumații diferite, măști etc. Încurajați-i să joace roluri diferite.

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

Reper 4: **Copilul ar trebui să fie capabil să găsească multiple răspunsuri/soluții la întrebări, situații, probleme și provocări.**

0-18 luni

Indicatori

603. Ajunge la o jucărie sau un obiect care s-a îndepărtat rostogolindu-se.
604. Caută în adult o soluție pentru rezolvarea unei probleme, atrăgându-i atenția prin sunete, gesturi, expresie a feței.
605. Folosește obiectele ca mijloc pentru atingerea unui scop (utilizează un camion ca să transporte cuburi, lingura ca să ajungă la mâncare etc.).

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului obiecte securizate adecvate vârstei lui pe care să le poată manipula. Plasați-le în apropierea lui pentru a se îndrepta către ele.
- Reacționați întotdeauna la semnalele copilului prin care dorește să vă atenționeze că are o problemă în care vă solicită ajutorul.
- Puneți la dispoziția copilului jucării care îi permit utilizarea lor pentru atingerea unui scop (camioane cu remorcă, căruț pentru păpuși etc.).
- Jucați-vă împreună cu el încercând să puneți forme mari în forme mici, să încărcați/să umpleți diverse recipiente și să le goliți. Să construiți din forme geometrice utilizând diferite strategii.
- Apreciați acțiunile noi ale copilului pe care le întreprinde independent pentru a atinge un scop.

19-36 luni

Indicatori

606. Utilizează explorarea prin încercare și eroare pentru a rezolva probleme.
607. Încearcă modalități diverse pentru soluționarea unei probleme înainte de a cere sprijin.

Practici de sprijin

- Provocați copilul să rezolve probleme fără să-l ajutați (să își scoată jucăria preferată de sub alte jucării). Lăsați-l să încerce singur.
- Vorbiți cu el sau demonstrați, după multiple încercări, posibilele soluții.
- Jucați-vă cu el jocuri care au mai multe soluții (de ex. construcția unui castel pentru un personaj preferat).

37-60 luni

Indicatori

608. Explorează mai multe căi de soluționare a unei probleme și alege una dintre ele.
609. Caută sprijin la alți copii sau adulți pentru rezolvarea de probleme.
610. Se reorientează în soluționarea unei probleme când intervine un element nou.

Practici de sprijin

- Fiți alături de copil când încearcă să găsească soluțiile unei probleme. Provocați-l cu întrebări. Vorbiți cu el și cereți explicații pentru soluțiile alese („Cum ai reușit?”).
- Propuneți sarcini individuale de rezolvare de probleme. Întrebați-l de ce anume are nevoie pentru a găsi soluții la sarcinile individuale primite. Valorizați-l când adoptă demersul corect.
- Introduceți elemente noi în situațiile problematice (un nou personaj, un nou obiect, un nou eveniment etc.).

61-84 luni

Indicatori

611. Lucrează în grup pentru soluționarea unei probleme, utilizând strategiile dezvoltate de grup.
612. Discută când și de ce o situație este problematică, provocatoare.

Practici de sprijin

- Propuneți sarcini de grup mic care să necesite rezolvarea de probleme împreună cu un grup de copii. Interveniți ca moderator pentru a ajuta procesul de soluționare a problemei.
- Discutați avantajele și dezavantajele alegerii unei soluții și ajutați copilul să găsească cea mai bună soluție.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări elementare matematice (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 5: **Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze cunoașterea numerelor și a numerației.**

0-18 luni

Indicatori

613. Înțelege semnificația cuvântului „mai mult” în privința mâncării, a jocului.
614. Utilizează gesturi pentru a cere „mai mult”.
615. Imită cuvinte ce desemnează numere.

Practici de sprijin

- Vorbiți cu copilul utilizând termenii „mai mult”, „mai puțin”, numărând cu voce tare obiectele.
- Puneți în mediul copilului materiale cu cifre și numiți-le tot timpul.
- Cântați cu el cântece care utilizează numerele și numerația.

19-36 luni

Indicatori

616. Numără pe dinafară până la 5.
617. Imită cântece și rime cu numere.
618. Recunoaște unele cantități ale unor obiecte (două cărți, trei cutii etc.).
619. Identifică și compară cantități utilizând comparațiile mai mare/mic, mai mult/puțin.

Practici de sprijin

- Utilizați în activitățile cotidiene tot timpul numerația și numerele („Mai trebuie încă două”, „Acum suntem numai patru în sală” etc.).
- Cântați cu copii cântece care utilizează numerele.
- Numiți permanent cantitatea obiectelor pe care le utilizați („două cărți, patru creioane, trei păpuși etc.”). Rugați copilul să vă aducă două..., trei...
- Realizați activități de gospodărie în care utilizați mai multe fructe sau legume și utilizați termeni precum: mai multe, mai puține, mai mari, mai mici.

37-60 luni

Indicatori

620. Numește unele numere (0-100).
621. Înțelege corespondența unu la unu (de ex. că numerele desemnează o cantitate).
622. Utilizează numerele și număratul în activități cotidiene (numără câți copii sunt în grup, numără câte farfurii sunt pe masă etc.).
623. Recunoaște, numește și scrie unele cifre.
624. Numără cu ușurință din memorie până la 10.
625. Numără 10 obiecte prin corespondență 1 la 1.
626. Poate face estimări ale cantității utilizând numerele.
627. Face comparații înțelegând semnificația cuvintelor: toate, unele, niciuna, mai multe, mai puține, la fel de...
628. Cunoaște ordinea numerelor în șirul 1-10.

Practici de sprijin

- Organizați copiii în grupuri mici și solicitați să vă spună câți copii sunt în grup. Puneți-i să grupeze jucăriile câte două sau câte trei pentru un anumit joc.
- Numiți numerele în toate activitățile cotidiene și faceți-le prezente și prin suport scris în mediul copilului.
- Implicați copiii în pregătirea gustării sau a mesei de prânz. Utilizați numele și numerația: câți copii sunt prezenți, câte scaune, câte farfurii, câte coșuri cu pâine etc.
- Încurajați utilizarea de numere în jocurile simbolice: la magazin – inventarul produselor, la farmacie – numărul pastilelor, etc.
- Propuneți-le copiilor să realizeze cărticele, felicitări în care să utilizeze numere (vârsta sărbătoritului, a personajelor, număr de prieteni etc.). Încurajați copiii să scrie vârsta lor, vârsta părinților, numărul străzii pe care locuiesc, numărul de apartamente etc.
- Oferiți oportunități copiilor în activități cotidiene să numere: obiecte, persoane, simboluri, forme etc.
- Implicați copii în jocuri simbolice care necesită estimări de cantități („De-a bucătarul”, „De-a vânzătorul” etc.).
- Propuneți-le copiilor activități în cadrul cărora să poată grupa pe diverse categorii de obiecte, după diverse criterii și să descrie categoriile identificate („Sunt mai multe păpuși cu ochi albaștri decât cu ochi negri?”, „Remorca are la fel de multe roți ca și camionul?” etc.).
- Realizați calendarul zilelor de naștere ale copiilor și stabiliți în fiecare lună în ce ordine își vor sărbători zilele.
- Oferiți oportunitatea de a-și alege un obiect dintr-un șir de obiecte, numindu-i ordinea.

61-84 luni

Indicatori

629. Numără cu ușurință până la 20 și din 10 în 10 până la 100 din memorie.
630. Utilizează jucării manipulative matematice, obiecte cu cifre, jocuri cu cifre și monezi în activitățile zilnice.
631. Utilizează numere și operații simple (Am două bomboane și una i-o dau Angelei).
632. Cunoaște ordinea numerelor până la 20.

Practici de sprijin

- Solicitați frecvent copiilor să numere câți copii sunt prezenți în grupă, câți copii lucrează la măsuță, câți au terminat o sarcină etc.
- Puneți la dispoziția copiilor materiale manipulative cât mai diverse care utilizează cifrele.
- Utilizați situații cotidiene pentru a stimula copilul să realizeze operații simple („Avem trei biciclete, dar una este stricată...”).

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări elementare matematice (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 6: **Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze cunoștințe și abilități de operare cu mărimi, forme, greutăți, înălțimi, lungimi, volume.**

0-18 luni

Indicatori

633. Se joacă cu jucării de diverse mărimi și forme.
634. Identifică la cere obiecte mari și obiecte mici de același tip.

Practici de sprijin

- Descrieți copilului obiectele în funcție de mărime, greutate, lungime, precum și persoanele.
- Inițiați jocuri cu cuburi piramidă, păpuși de dimensiuni diferite de tip „Păpușa rusească”.

19-36 luni

Indicatori

635. Ordonează cu sprijin câteva obiecte după mărime.
636. Utilizează corect cuvinte precum „mare”, „mic”, „multe”, „puține”.
637. Compară mărimea unor obiecte familiare de același fel (pantofi, gentuțe etc.).
638. Identifică prin comparare care obiect este mai mare dintre două obiecte de același tip.
639. Explorează utilizarea unor obiecte de măsurat (cântarul, diferite recipiente pentru volum etc.).

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului obiecte care au mărime, greutate diferite.
- Implicați copiii în activități de organizare a cuburilor în rafturi și solicitați gruparea cuburilor după anumite criterii.
- Jucați-vă jocuri care implică o comparare a obiectelor în funcție de mărime, greutate, volum.
- Implicați copiii în activități în Centrul de Nisip și apă pentru a experimenta volumele: să umple recipiente cu apă, cu nisip, să le compare.
- Puneți la dispoziția copilului instrumente de măsurare și jucați jocuri de tipul „La piață, la cumpărături”, „La alimentara” etc.

37-60 luni

Indicatori

640. Realizează activități ce dezvoltă vocabularul referitor la lungime, înălțime, greutate și volum.
641. Utilizează instrumente de măsurare în jocuri, în centrul de nisip și apă pentru a măsura lungimea, greutatea, înălțimea, volumul.
642. Estimează mărimi, lungimi, greutăți (este la fel de înaltă ca și...).

Practici de sprijin

- Implicați copiii în activități de măsurare: a înălțimii tuturor copiilor din grupă, a lungimii pantofului, a lungimii părului, a greutății copiilor. Realizați grafice împreună cu ei. Utilizați comparații între măsurători „la fel de înalt”, „mai greu decât” etc.
- Învățați copiii să utilizeze măsurători neconvenționale: o bucată de sfoară pentru a măsura lungimea unei măsuțe, un pumn pentru a măsura orezul dintr-o cutie etc. Realizați grafice cu copiii.

61-84 luni

Indicatori

643. Măsoară apa și nisipul utilizând diferite recipiente.
644. Măsoară, cu ajutor, ingredientele pentru realizarea unei rețete.
645. Estimează cam de câți pași are nevoie pentru a trece dintr-o parte într-alta a încăperii.

Practici de sprijin

- Implicați copiii în activități în Centrul de Nisip și apă și în Centrul de Menaj. Utilizați materiale convenționale și neconvenționale pentru a măsura corpuri solide și lichide. Solicitați estimări ale copiilor: „Care este mai grea?” sau „Care este mai lungă?”.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări elementare matematice (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 7: **Copilul ar trebui să fie capabil să identifice și să numească forme ale obiectelor.**

0-18 luni

Indicatori

646. Se joacă cu jucării de forme diferite, chiar dacă nu reușește să potrivească întotdeauna formele (pătratul în spațiul de forma pătratului, rotundul în spațiul de forma rotundului etc.).

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului jucării care se bazează pe formă. Identificați și numiți în mediul copilului diferite forme.
- Cântați cu el cântece sau citiți-i cărți în care sunt prezente diferite forme.

19-36 luni

Indicatori

647. Potrivește forme simple în puzzle-uri cu forme sau tăblițe cu forme.
648. Identifică forma rotundă/cercul.
649. Creează și copiază forme simple realizate de alții.

Practici de sprijin

- Utilizați cuvinte care desemnează forme în activitatea cotidiană. Numiți forme ale obiectelor cu care copilul se joacă.
- Căutați împreună cu copilul forme geometrice în mediul lui înconjurător (*„Unde mai vezi un rotund?”*). Explorați elemente decorative.
- Puneți la dispoziția copilului piese de forme geometrice, puzzle-uri cu forme geometrice. Încurajați-i să copieze formele pentru a realiza anumite compoziții artistice.

37-60 luni

Indicatori

650. Identifică și numește: cercul, pătratul, triunghiul.
651. Compară mărimea și forma obiectelor.
652. Creează, copiază și construiește forme.
653. Ordonează formele de același fel de la mici la mari.

Practici de sprijin

- Utilizați cuvinte corecte și fidele când redați numele diferitelor forme, pentru a fi înțelese corespunzător de copil. Puneți la dispoziția copilului forme diferite de texuri diferite pentru a fi utilizate în scopuri diferite. Consolidați denumirile formelor geometrice prin recunoașterea acestora în contexte reale: Cu ce formă se aseamănă un CD? Dar acoperișul caselor? Găsești undeva în jurul nostru un obiect cu forma pătrată?
- Valorificați obiectele de utilitate cotidiană pentru identificarea și compararea formelor.
- Propuneți sarcini în care copiii să utilizeze formele pentru a realiza construcții sau modele artistice (cartonașe pentru colaje, piese din lemn, din plastic etc.).
- Realizați cu copiii trenulețe, șiraguri, piese ornamentale utilizând forme, ordonându-le de la mic la mare sau de la mare la mic.

61-84 luni

Indicatori

654. Recunoaște forme în obiectele din mediul înconjurător.
655. Combină forme geometrice pentru a realiza alte forme geometrice (două triunghiuri pentru a realiza un pătrat, un dreptunghi).
656. Compară un cerc cu o sferă, un pătrat cu un cub.

Practici de sprijin

- Organizați jocuri în care copiii să identifice forme în mediul înconjurător.
- Realizați cu copiii postere, afișe pentru a sărbători un eveniment sau pentru a încheia o activitate tematică, utilizând diferite forme geometrice. Încurajați copiii să creeze noi forme.
- Utilizați în Centrul pentru Nisip și apă formele pentru nisip pentru a stimula copiii să creeze noi forme prin combinarea lor.
- Încurajați copiii să identifice și să compare figurile geometrice bidimensionale cu cele tridimensionale utilizând obiecte din mediul apropiat și imagini.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări elementare matematice (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 8: **Copilul ar trebui să fie capabil să realizeze operații de seriere, grupare, clasificare a obiectelor.**

0-18 luni

Indicatori

657. Grupează, cu ajutorul adultului, obiecte după o singură culoare.

Practici de sprijin

- Utilizați cărți cu imagini pentru a numi formele, culorile, mărimea. Cântați cântecele despre forme și asociați-le cu imaginea acestora.
- Cereți copiilor să strângă materialele care sunt numai animale, sau care sunt roșii, sau care sunt rotunde etc.

19-36 luni

Indicatori

658. Seriază obiecte de același fel într-un șir (un șir de cuburi).
659. Grupează obiectele după un criteriu.
660. Identifică, cu sprijin, categorii de obiecte, ființe (pisica, vulpea, câinele sunt animale).

Practici de sprijin

- Realizați cu copiii trenulețe, șerpișori din diferite obiecte.
- Oferiți copiilor obiecte de forme și culori diferite și propuneți-le o temă cu o anumită culoare sau cu o anumită formă.
- Citiți cu copiii cărticele cu imagini care denumesc aceleași categorii de obiecte sau ființe.
- Jucați jocuri de potrivire a obiectelor la categoriile corespunzătoare.

37-60 luni

Indicatori

661. Grupează obiecte cotidiene care se potrivesc ca și utilizare.
662. Ordonează obiectele în funcție de o caracteristică, utilizând încercarea și eroarea (de la mic la mare, de la gros la subțire etc.).

Practici de sprijin

- Jucați-vă cu copiii jocuri care să necesite înșiruirea obiectelor în ordine crescătoare în funcție de un criteriu („Cutiile surori”, „Familia bulinelor” etc.).
- Jucați jocuri de punere în corespondență a obiectelor care sunt legate ca utilizare (pantoful cu șoseta, ghiveciul cu floarea etc.).

61-84 luni

Indicatori

663. Sortează obiectele în categorii, clasificându-le și comparându-le în funcție de două criterii (mărime, culoare).
664. Creează și descrie un pattern (model).
665. Descrie și explică de ce anumite obiecte sunt ordonate sau grupate într-un anumit fel.

Practici de sprijin

- Oferiți copiilor posibilitatea de a lucra cu forme și a le utiliza pentru a crea noi forme și modele.
- Creați cu ei motive ornamentale pentru diverse obiecte (hăinuțe, vase, felicitări etc.).
- Oferiți copiilor criterii diferite de grupare a obiectelor. Lăsați copiii să propună și ei criterii.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific:Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 9: **Copilul ar trebui să fie capabil să dobândească informații despre mediul înconjurător și lumea vie prin observare, manipulare de obiecte și investigarea mediului.**

0-18 luni

Indicatori

666. Întoarce capul și privește spre locul de unde vin diverse surse de stimulare (sunete, voci, miros, lumină puternică...).
667. Folosește mai multe simțuri atunci când explorează un obiect (o jucărie este privită, ținută în mână și pipăită, gustată).
668. Urmărește cu privirea obiecte din mediul înconjurător pentru perioade scurte de timp.
669. Atenționat de adult, observă fenomene ale naturii cu ajutorul simțurilor (ploaie, ninsoare, vânt).

Practici de sprijin

- Asigurați copilului un mediu echilibrat de bogat în obiecte/jucării și surse de stimulare (vizuală, auditivă, tactilă).
- Plasați la dispoziția copilului jucării și obiecte și ajutați-l să le exploreze prin toate simțurile în siguranță, stimulându-l cu întrebări, explicații.
- Denumiți obiectele din mediu, caracteristicile și utilitatea lor și stimulați copilul să repete denumirile, să indice obiectele întâlnite.
- Asigurați plimbări în aer liber copilului și inițiați-l în a simți picăturile de ploaie, fulgii de zăpadă verbalizați ce ați simțit: ud, rece... descrieți evenimentele, fenomenele trăite.

19-36 luni

Indicatori

670. Sesizează detalii (asperități, colțuri...) atunci când examinează jucăriile și obiectele de interes.
671. Observă și manipulează obiecte pentru a identifica asemănări și diferențe.
672. Observă și examinează fenomene ale naturii prin simțuri (ceață, tunet) sau diferite ființe vii (insecte, animale de companie).
673. Sesizează diferențele dintre vară și iarnă (de ex.: vara ne îmbrăcăm cu haine subțiri, iarna cu haine groase, iarna este zăpadă, vara mergem la mare etc.).

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului obiecte și stimulați-l prin întrebări să identifice și să descrie caracteristici (mărime, culoare, formă, suprafață), să conștientizeze aspectele periculoase.
- Încurajați explorarea diferitelor obiecte și descrieți similarități și diferențe între acestea; încurajați întrebările și răspundeți la întrebări despre acestea.
- Asigurați prezența copilului în natură; examinați în siguranță ființele vii (animale, insecte) întâlnite.
- Încurajați copilul să sesizeze relațiile între caracteristici ale anotimpurilor și efecte asupra vieții (cum ne îmbrăcăm iarna, cum ne protejăm vara de soare), valorificați contextele reale, experiențele anterioare ale copilului.

37-60 luni

Indicatori

674. Își extinde informațiile despre mediul înconjurător și crește respectul față de ființe și mediu.
675. Recunosc schimbările în materiale și încep să înțeleagă relația cauză-efect.

Practici de sprijin

- Facilitați accesul copiilor în natură; discutați despre schimbări în mediu ca efect al unor fenomene naturale întâlnite: cutremur, inundații, eroziuni și despre importanța acțiunilor omului asupra mediului (defrișări, poluare).
- Implicați-vă alături de copil în activități din care învață independent (observarea naturii în diferite momente ale anului, nivelul râurilor/lacurilor din vecinătate, efectele secetei/inundațiilor).

61-84 luni

Indicatori

676. Caută informații despre mediu prin utilizarea simțurilor, sau prin observare; se documentează din diferite surse.
677. Descrie și discută în urma unui proces de observare a lumii vii, a ființelor sau fenomenelor din natură.

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului imagini cu fenomene naturale, enciclopedii de știință pentru copii, diferite instrumente și inițiați discuții despre obiecte și fenomene în urma observării lor. Valorificați evenimente și contexte reale care permit explorarea mediului (excursii, plimbări, vizite, vacanțe).
- Încurajați copilul să exploreze independent și să formuleze concluzii legate de cele observate.
- Creați posibilitatea de a crește o plantă.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 10: **Copilul ar trebui să fie capabil să folosească instrumente și metode specifice pentru investigarea mediului.**

0-18 luni

Indicatori

678. Investighează fenomene simple ale naturii în compania unui adult (atinge picături de ploaie, atinge zăpadă, nisipul încălzit, pământul dezghețat).

Practici de sprijin

- Permiteți copilului să exploreze în siguranță mediul înconjurător.
- Povestiți ce simțiți, cald-rece, aspru-catifelat etc.

19-36 luni

Indicatori

679. Formulează întrebări simple despre lumea vie („Unde sunt dinozaurii?”).
680. Folosește instrumente non-standard pentru explorarea mediului în cadrul jocurilor (binoclu – în jocurile „De-a piraații”).

Practici de sprijin

- Răspundeți curiozității naturale a copilului prin consultarea unor surse de informare diverse (cărți, desfășurarea de experimente simple, vizite și observări în natură).
- Desfășurați experimente simple cu instrumente non-standard pentru a explica diferite fenomene (ex. în loc de lupă folosiți o picătură de apă pe o folie de plastic).
- Puneți-i la dispoziție obiecte cu ajutorul cărora să poată explora mediul înconjurător: bețe pentru a scormoni pământul, etc.

37-60 luni

Indicatori

681. Folosește simțuri și instrumente standard pentru a investiga mediul și a dobândi informații și a observa procese, relații (lupă, magneți).
682. Observă și discută despre proprietăți comune, diferențe, comparații între obiecte, materiale, fenomene.

Practici de sprijin

- Explicați și utilizați împreună instrumente standard în scopul inițierii copilului în utilizarea lor independentă. Puneți la dispoziția copilului instrumente pe care să le poată folosi mai întâi cu sprijinul adulților, iar mai târziu independent: magneți, lupe.
- Sugerați copilului să realizeze colecții de obiecte diferite; inițiați în sala de grupă sau acasă un spațiu pentru păstrarea colecțiilor (conuri, scoici, pietre de râu, frunze sau dopuri de plută, diferite capace, etc.).

61-84 luni

Indicatori

683. Folosește simțuri și o varietate de instrumente și aparate simple de investigație (lupă, vase gradate, microscop).
684. Participă în experimente simple, discută și formulează concluzii, generalizări.
685. Colectează informații și înregistrează informațiile prin mijloace variate (desene, grafice, fotografii, mărturii narative).

Practici de sprijin

- Pune la dispoziția copilului diferite instrumente și posibilitatea de a le utiliza independent; cereți copilului să organizeze informațiile obținute.
- Stimulați copilul să facă predicții înainte de derularea unui experiment, să estimeze rezultatele pe care să le poată compara ulterior cu cele obținute în urma experimentului.
- Încurajați copilul să înregistreze informațiile obținute în urma observării sau experimentelor; țineți un jurnal al experimentelor copilului/grupei: notați experimentele, estimările, predicțiile și rezultatele obținute.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 11: **Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să descrie caracteristici ale lumii vii.**

0-18 luni

Indicatori

686. Sesizează existența în mediu a plantelor, animalelor și a oamenilor cu asistența adulților.
687. Denumește prin cuvinte sau onomatopee plante, animale, oameni din mediu.
688. Interacționează cu insecte (atinge râme, observă furnici), cu animale (privește, arată animale de companie sau de curte), cu plante (rupe flori, adună frunze sau crengi).

Practici de sprijin

- Facilitați observarea de către copil a diferitelor plante, animale, ca și interacțiunea cu oameni – alții decât membri familiei.
- Stimulați copilul să identifice și să denumească obiectele și ființele întâlnite; jucați jocuri cu onomatopee pentru identificarea anumitor animale.
- Înlesniți interacțiunea copilului cu plante, animale, insecte din mediul înconjurător; discutați despre noțiuni de igienă în scopul păstrării sănătății.

19-36 luni

Indicatori

689. Sesizează existența ființelor vii și nevii din mediu.
690. Identifică clase mari de ființe vii din mediu.
691. Observă și înțeleg că ființele vii au nevoie de apă, hrană pentru a crește și a se dezvolta.

Practici de sprijin

- Extindeți progresiv vocabularul și noțiunile cunoscute de copil din mediul înconjurător imediat cu cel din diferite cărți, imagini, enciclopedii.
- Jucați cu copilul jocuri de sortare și clasificare după diferite criterii, ex. după mediul de viață (animale sălbatice/domestice, păsări de curte/sălbatice).
- Oferiți copilului șansa de a observa plante în diferite momente ale anului (înflorind, având fructe) sau animale (care sunt hrănite, adăpate).

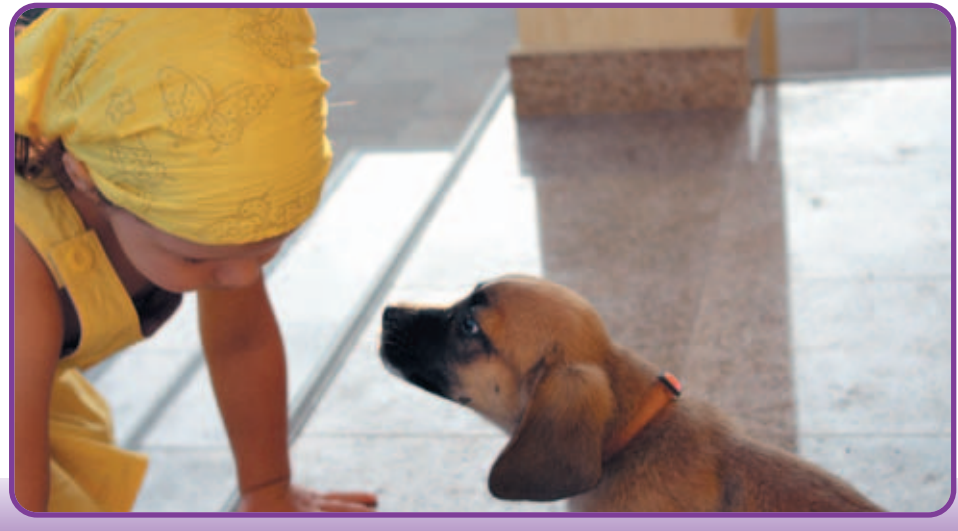

37-60 luni

Indicatori

692. Observă faptul că plantele cresc, înfloresc, își schimbă înfățișarea.
693. Sortează ființele vii și plantele după mediul de viață sau caracteristicile lor (ființe terestre/marine sau legume/fructe/flori).
694. Clasifică și denumește clasele de obiecte (ex. mijloacele de locomoție: terestre, maritime, aeriene...).
695. Descriu asemănări și diferențe între clase de obiecte sau în interiorul fiecăreia.
696. Folosește un vocabular care include denumirea unor principii științifice care explică procesele din lumea vie (scufundare, plutire, dizolvare, topire).
697. Pune întrebări și oferă explicații despre modul în care interacționează, cresc și se dezvoltă ființele vii.

Practici de sprijin

- Faceți posibil pentru copil să sesizeze relații cauzale de tipul condițiilor de mediu și consecințelor pentru creștere și dezvoltare prin intermediul experimentelor simple (plante udate/neudate, plante ținute la lumină/întuneric).
- Dați copilului posibilitatea de a observa ființele vii prin vizite la zoo, ferme de animale, ferme de păsări, acvariu, cabinetul unui medic veterinar sau plantele prin vizite într-o livadă, grădină de legume, solar cu răsaduri, etc.
- Jucați jocuri de tipul „Zboară, zboară”. Provocați copilul să povestească despre experiențele personale.
- Jucați jocuri de sortare, clasificare a obiectelor din mediu pe clase de obiecte: „Meseria și uneltele potrivite”, „Ființe marine/terestre”.
- Facilitați reluarea independentă de către copil a experimentelor simple și descrierea lor în fața unui auditoriu (membri familiei, alți copii); apreciați folosirea limbajului științific de către copii.
- Extindeți sursele de informare ale copilului; folosiți de câte ori este posibil persoane resursă pentru subiectul respectiv.

61-84 luni

Indicatori

698. Descrie și compară nevoile de bază ale ființelor vii.
699. Înțeleg și exprimă interacțiunile dintre animale, plante și mediul de viață („Rechinii trăiesc în ape și se hrănesc cu diferite specii de pești”).
700. Folosește un vocabular care include denumirea unor principii științifice care explică procesele din lumea vie (magnetism, forța de gravitație).
701. Are responsabilitatea îngrijirii unei plante sau a unui animal în familie sau în cadrul grupei.

Practici de sprijin

- Provocați copilul cu întrebări de tipul „Ce ar fi dacă...?”, „Ce s-ar fi întâmplat dacă...?”
- Puneți la dispoziția copilului filme scurte sau secvențe din filme de animație, cărți cu imagini depre modul de viață al diferitelor specii.
- Explicați conceptele noi întâlnite; apreciați folosirea de către copil a unor concepte științifice în vorbirea curentă. Realizați experimente simple care să pună în evidență principiile științifice și încurajați copiii să le reproducă în fața părinților, bunicilor pentru a-și exersa capacitatea de descriere a acestora.
- Dați copilului posibilitatea de a întreține o plantă sau de a participa la îngrijirea unui animal de companie sau din gospodărie.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 12: **Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să descrie caracteristici ale Pământului și Spațiului.**

0-18 luni

Indicatori

702. Observă cu ajutor și independent corpuri cerești (soare, lună, stele).
703. Observă cu ajutor sau independent nori, mișcarea produsă de vânt, schimbări în starea vremii.
704. Sesizează diferite suprafețe ale pământului (iarbă, nisip, noroi, asfalt, apă).
705. Sesizează diferența zi/noapte.

Practici de sprijin

- Asistați copilul și explicați-i corpurile cerești în plimbările în aer liber; ajutați-l să le identifice și să le denumească.
- Discutați cu copilul schimbările pe care le observați în decursul unei zile (Dimineața e soare, după amiaza apar norii, e posibil să plouă...). Atenționați-l la mișcarea ierbii, frunzelor produsă de vânt.
- Permiteți copilului să se joace pe diferite suprafețe în condiții de siguranță; denumiți suprafețele și ajutați-l să exprime senzațiile pe care le trăiește (Îți place iarba? Cum miroase?).
- Discutați despre activități corespunzătoare zilei/nopții.

19-36 luni

Indicatori

706. Exprimă starea vremii prin relație cu fenomenele cunoscute („Soare”, „Ninge”, „Plouă”).
707. Își extinde vocabularul privind materialele investigate (pietre, stânci).
708. Adresează întrebări despre fenomenele și obiectele observate în mediu („Unde sunt stelele?”)

Practici de sprijin

- Cereți copilului să denumească fenomenele meteo întâlnite și discutați despre efectele lor asupra activităților zilei.
- Diversificați experiențele de cunoaștere ale copiilor în funcție de contextul local.
- Răspundeți întotdeauna întrebărilor copilului. Pentru temele interesante pentru copil puteți discuta urmărind schema: Ce știu?/Ce vreau să știu?/Ce am aflat?

37-60 luni

Indicatori

709. Adresează întrebări despre elementele vieții (pământ, apă, aer, foc).
710. Poate descrie caracteristicile materialelor și a elementelor mediului (apa, pietrele...).
711. Descrie importanța apei, aerului pentru viață și a modalităților de protecție pentru a evita poluarea lor.
712. Numește și face diferența dintre sursele de căldură și poate exprima beneficiile și pericolele lor.
713. Observă și exprimă mișcarea corpurilor cerești (soare, lună).
714. Cunoaște și folosește corect ca unități de timp momentele zilei, zilele săptămânii, anotimpul.
715. Poate descrie caracteristicile anotimpurilor.
716. Sesizează diferențe între forme de relief sau medii de viață pe bază de imagini sau în urma unei experiențe directe.

Practici de sprijin

- Discutați despre elementele fundamentale și explicați copiilor importanța fiecăruia dintre ele.
- Încurajați copilul să folosească adjective pentru a descrie materialele întâlnite în mediu. Oferiți copiilor informații despre rezistența materialelor prin experimente simple (forța apei în erodarea pietrelor, a malurilor unui râu).
- Implicați-vă împreună cu copilul în activități ecologice simple (plantat, curățarea unui spațiu...). Concepeți mesaje de conștientizare a importanței protecției mediului.
- Discutați despre măsuri de protecție împotriva incendiilor. Introduceți în discuție concepte precum materiale ignifuge, extinctor. Încurajați jocul de rol al copilului cu recuzită specifică pentru consolidarea conceptelor însușite.
- Discutați și urmăriți (pe cărți sau în realitate atunci când este posibil) fenomene precum eclipse de soare/lună.
- Creați planșe simple cu decupaje/fotografii ale activității fundamentale a copilului într-o zi și asamblați-le cu ajutorul său. Discutați despre activități și succesiunea lor.
- Provocați copilul la discuții despre caracteristicile anotimpurilor în relație cu activități fundamentale ale sale sau evenimente semnificative.
- Puneți la dispoziția copilului imagini cu forme de relief și fenomene naturale greu accesibile (cascade, peșteri, vulcani, mări, oceane) și extindeți experiența de cunoaștere a copiilor atunci când este posibil cu vizite, excursii în medii necunoscute.

61-84 luni

Indicatori

717. Identifică și face diferența între forme de relief (câmpie/munte), tipuri de ape (râu/lac/mare).
718. Numește anotimpurile în succesiune (iarnă, primăvară, vară, toamnă).
719. Descrie timpul probabil și ilustrează o anumită stare a vremii (utilizează semne convenționale pentru ape, ploaie...).
720. Cunoaște și folosește corect zilele săptămânii în succesiune, știe lunile anului.

Practici de sprijin

- Jucați jocuri cu jetoane de tipul „Spune unde se potrivește?”
- Încurajați copilul să conceapă calendare, cărți despre anotimpuri în care să îmbine desenul cu colaje de imagini și text.
- Jucați jocuri de rol în care copil prezintă prognoza meteo cu simboluri concepute anterior.
- Folosiți un calendar care să amintească evenimentele semnificative ale vieții copilului și ale familiei.
- Utilizați un calendar al săptămânii și un program zilnic în care utilizați simboluri alături de cuvinte și cifre. Faceți referiri la ceas pe parcursul zilei, la modul în care se învârtesc indicii orari, minutari.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi elementare matematice, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 13: **Copilul ar trebui să fie capabil să descopere omul ca parte a lumii vii și ființă socială responsabilă.**

0-18 luni

Indicatori

721. La cerere, poate indica părți ale corpului.

Practici de sprijin

- Puneți la dispoziția copilului cărți cu imagini despre corpul omenesc.

19-36 luni

Indicatori

722. Descrie câteva părți ale corpului și câteva organe de simț.
723. Întreține (ordonează) mediul apropiat asistat de un adult.

Practici de sprijin

- Jucați jocuri de identificare a părților corpului; asociați cu numere (1: gura, nasul; 2: ochii...).
- Încurajați copilul să vă ajute în întreținerea unui mediu ordonat.

37-60 luni

Indicatori

724. Participă la întreținerea și îngrijirea mediului fizic apropiat (sala de grupă, camera sa).
725. Cunoaște caracteristicile omului ca ființă vie.
726. Descrie câteva organe interne și funcțiile lor.

Practici de sprijin

- Promovați responsabilizarea copilului în gospodărie și sala de grupă.
- Discutați despre abilitățile/talentele individuale ale copiilor/oamenilor.
- Puneți la dispoziția copilului cărți despre corpul omenesc, organele interne și funcționarea lor. Folosiți în astfel de discuții persoane resursă (medic, sportiv).

61-84 luni

Indicatori

727. Demonstrează conștientizarea schimbărilor care se produc în sine și mediu (copilul crește, plantele au un ciclu de viață).
728. Cunoaște condițiile specifice ale vieții umane și semnificația lor.
729. Participă la îngrijirea și protecția mediului, la reciclarea materialelor.
730. Este conștient de existența tehnologiei și a modului în care aceasta îmbunătățește și afectează viața.
731. Este interesat de fenomene naturale excepționale (calamități naturale) și înțelege pagubele ce pot fi provocate.
732. Identifică modalități prin care poate participa la asigurarea unui mediu mai sănătos.

Practici de sprijin

- Creați oportunități pentru copil de a discuta despre ciclul de viață al plantelor, animalelor, despre viața oamenilor. Creați un grafic cu caracteristicile copilului/copiilor din grupă (înălțime, greutate, preferințe) la începutul/sfârșitul fiecărui an școlar pentru a sesiza evoluția.
- Discutați cu copilul pe bază de imagini, filme, despre condițiile de viață ale oamenilor din diverse regiuni geografice sau spații culturale.
- Participați împreună cu copilul la evenimente care se concentrează pe conștientizarea importanței protecției mediului: Ziua Pământului, Ziua Mediului.
- Discutați despre resursele energetice și concepeți împreună un plan de acțiune cu activități adecvate vârstei copilului prin care să economisim energia electrică (Ex.: Nu lăsăm lumina aprinsă dacă este zi și nu ne folosește, Nu lăsăm apa să curgă la chiuvetă în timp ce ne spălăm pe dinți, Nu lăsăm aparate electrice în priză când nu suntem acasă, Pentru drumuri scurte mergem pe jos sau folosim bicicleta etc.).
- Implicați copilul în participarea la acțiuni ecologice. Discutați despre unele știri din lume privind fenomenele naturale excepționale.
- Discutați cu copilul teme precum: Fumatul activ/pasiv și impactul lui nociv pentru individ și mediu/comunitate.

anexa 1

ANEXA 1

Concepții despre copil/ copilărie. O scurtă perspectivă istorică

În secolul XXI copilul este perceput ca individualitate, are un anumit statut distinct și drepturi universal recunoscute. Cu toate acestea, în Europa mult timp copilul a fost perceput ca un adult în miniatură și abia din secolul XVII-lea copilului i s-a acordat un statut distinct. Putem identifica diverse concepții referitoare la copil și copilărie, multe intersectate unele cu altele, cu accente diferite, dar toate cu implicații în domeniul teoretic și practic al dezvoltării copilului. O perspectivă de analiză a acestor concepții se referă la natura copilăriei și la modul în care copilul trebuie crescut. În perioada medievală, copilul era asociat cu păcatul originar, iar scopul creșterii și educației era acela de a-l salva, de a-l elibera de păcat. La sfârșitul secolului XVII-lea este influent modelul "tabula rasa" propus de John Locke. Acesta promovează ideea că experiențele trăite în perioada copilăriei sunt importante în conturarea caracteristicilor viitorului adult, motiv pentru care îi încurajează pe părinți să petreacă timpul cu copiii pentru a-i ajuta să se maturizeze și să contribuie în viitor ca membri ai societății. Acest model a fost dezvoltat ulterior de teoriile behavioriste (Skinner, Bandura). Modelul bunătății naturale - promovat de Rousseau - domină secolul al XIX-lea. Pentru că sunt născuți buni, copiilor trebuie să li se permită să crească natural, cu puțină supraveghere și constrângere din partea adulților. Acest model a fost ulterior dezvoltat de teoriile ereditariste (Gessel, Chomsky).

Dintr-o altă perspectivă de analiză, de un secol și jumătate, copilăria nu mai este privită ca o perioadă de așteptare, pe care copilul o are de traversat înainte de a fi adult. Copilăria este recunoscută și valorizată ca o perioadă unică, distinctă de alte perioade de dezvoltare. Mai mult, copilăria este perioada cea mai bogată în experiențe de învățare, pe care se clădește ulterioara evoluție ca adult. Teoriile psihanalitice pun accent pe caracterul distinct al copilăriei, ca stadiu de dezvoltare și pe importanța acestei perioade în înțelegerea ființei biologice, sociale, emoționale și raționale (Freud, Erickson). Teoriile interacționiste (Piaget, Vîgotsky) susțin că jocul este modul fundamental de dezvoltare a gândirii, rolul educatorului fiind acela de a încuraja și valorifica interacțiunile fizice și sociale zilnice, ca oportunități de stimulare a dezvoltării copiilor. Copilul este un individ unic care crește și de dezvoltă în ritmuri diferite și interacțiunile sociale îi conturează dezvoltarea emoțională și cognitivă. Teoriile constructiviste continuă aceste direcții teoretice. Copiii își construiesc propria modalitate de înțelegere a lumii. Ei învață interacționând cu adulții, cu copiii și mediul înconjurător, corelând noile experiențe cu ceea ce deja au înțeles. Adulții trebuie să ofere materiale, sprijin, ghidarea copilului, pentru a asigura valorificarea oportunităților de învățare.

Din perspectiva dihotomiei clasice natură-cultură, remarcăm o altă clasificare posibilă. Din perspectiva teoriilor dominante ale dezvoltării, identificăm polarizarea dintre teoriile ereditariste (inspirate de Rousseau) și cele inspirate de Locke, potrivit cărora ființa umană este pasivă și receptivă. Dialogul dintre cele două orientări a condus la o a treia orientare teoretică, ce susține rolul interacțiunii dintre ereditate și mediu (care include educația) în dezvoltarea umană. Piaget sau Dewey reclamau faptul că adevărul decurge dintr-un proces al dezvoltării care nu este nici o maturizare pur biologică, nici direct învățată, ci de preferat o reorganizare a structurilor psihice rezultate din interacțiunea organism-mediu. Experiența umană reprezintă construirea realității și determină dezvoltarea. Constructivismul susține că această realitate este influențată de condițiile culturale și sociale în care copilul crește și este educat.

O altă clasificare posibilă este cea a lui Kohlberg (2003), care identifică trei paradigme educaționale dominante în cultura occidentală, relevante pentru dezvoltare și învățare în copilărie. Romantismul, inspirat de Rousseau și susținut de Freud, Gessel sau Neill, susține că cel mai important aspect al dezvoltării vine din interior. Romanticii susțin metafora biologică a sănătății și creșterii, atât din punct de vedere corporal, cât și mental. Mediul pedagogic ar trebui să fie permisiv pentru ca "binele interior" al copilului să iasă la iveală și pentru ca "răul exterior" să poată fi controlat. Educația timpurie ar trebui să permită dezvoltarea emoțională și socială, prin interacțiuni cu alte persoane decât cele din familie și să asigure dezvoltarea intelectuală prin stimularea curiozității.

Transmiterea culturală este o altă paradigmă, centrată pe tradițiile academice clasice ale educației europene. Educația constă în transmiterea cunoștințelor, regulilor și valorilor construite în trecut. Educației îi revine rolul de a transmite această cultură, fie statică, fie dinamică. Spre deosebire de paradigma romantică, centrată pe copil, paradigma transmiterii culturale este centrată pe societate, definind finalitățile educației ca interiorizarea valorilor și cunoștințelor relevante pentru o cultură. Dacă romantismul valorizează libertatea copilului, cea de-a doua paradigmă se centrează pe învățarea disciplinei și a ordinii sociale; în vreme ce romantismul valorizează unicul, noul și caracterul personal, paradigma transmiterii culturale gravitează în jurul a ceea ce este stabil și comun.

Paradigma progresivismului, inspirată de Dewey și dezvoltată ca parte a filosofiilor pragmatice funcționalist-genetice (de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX) promovează ideea că educația trebuie să hrănească interacțiunea naturală a copilului cu societatea și mediul care sunt în dezvoltare. Spre deosebire de romantici, progresiviștii nu susțin că dezvoltarea este dezvăluirea unui pattern natural, sau că scopul educației este să creeze un mediu neconflictual capabil să găzduiască o dezvoltare sănătoasă, ci concep dezvoltarea ca o progresie prin ordinea unor stadii secvențiale. Scopul educației este eventuala atingere a unui stadiu mai înalt al dezvoltării la vârsta adultă, nu doar funcționarea sănătoasă a copilului la nivelul actual. O asemenea țintă presupune din partea educatorilor să incite conflicte cognitive și sociale autentice și dezbateri cu privire la situații problematice. Prin experiențele educative pe care le trăiește, copilul își organizează atât cogniția, cât și dezvoltarea emoțională. Dacă romanticii folosesc pentru copil metafora plantei, iar susținătorii transmiterii culturale analogia unei mașini, progresiviștii consideră copilul un filosof sau poet.

Concepția despre educație, copil și copilărie în România – perspectivă istorică până în 1989

În România, copilul și copilăria au parcurs istoricește tendințele europene, cu o defazare a ritmului determinată de circulația informației în secolul XIX-lea, dar mai ales de izolarea intelectuală, culturală și socială la care a fost expusă familia din România în anii comunismului.

Aflată în plin proces de modernizare a învățământului în a doua jumătate a secolului XIX-lea, în România s-a manifestat un interes crescut pentru Herbart și herbartianism, în urma constatării ineficienței sistemului monitorial practicat în școli dar și prin influența exercitată de profesorii de pedagogie sau pedagogii sași care au studiat în Germania și Austria.
Pentru Herbart - reprezentant al rigorismului pedagogic - educația reprezintă ca un proces de formare a individului. El introduce noțiunea fundamentală de guvernare având în vedere prezentul, ca precedând instrucția și fiind necesară pentru a contracara „zburdălnicia sălbatică a copilului". Herbart impune un rol activ al educatorului, care avea sarcina de a supraveghea acțiunile copilului, de a emite interdicții, ordine și de a-l pedepsi. Herbart îl conduce în felul acesta pe copil la formarea capacității de ascultare prin constrângere. Pe termen scurt, scopul educației la Herbart era dobândirea cunoștințelor (oferind posibilitatea pregătirii corpului de funcționari publici necesari), iar pe termen lung asimilarea noțiunilor morale și formarea caracterului. Aceste finalități, susținerea autorității educatorului în învățământ, dar mai ales teoria lecției și a treptelor formale au făcut ca sistemul herbartian să se extindă până către sfârșitul secolului al XIX-lea, când criticile devin tot mai virulente.
Concomitent cu herbartianismul, au circulat în epocă și ideile altor pedagogi, care concepeau diferit copilul și primii ani de viață. Astfel, Diesterweg concepe educația ca un proces de stimulare și susține natura activă a copilului, respectiv folosirea conversației euristice ca

mijloc de educare. Diesterweg lansează și ideea educației ca dezvoltare a potențelor umane potrivit naturii fiecăruia la maximum posibil, idee care se menține actuală peste timp, deși la vremea aceea a rămas departe de lumea reală a școlilor.
Importanța primilor ani pentru formarea individului își găsește adeptul și în Froebel care în 1837 înființează prima grădiniță de copii la Blankenburg, care este promovată și în România prin „Legea pentru școlile mici" (abia în 1909) funcționând după metoda sa, în timpul unui mandat al lui Spiru Haret. În concepția lui Froebel lumea este creația lui Dumnezeu, spiritul uman este de esențe divine, iar dacă omul este privit ca o ființă creatoare și activă și percepția asupra copilului este una de ființă activă. Promovarea de către Froebel a jocului la vârstele mici (de la 3 la 9 ani) ca mijloc de dezvoltare a forțelor interne ale copilului, dar și ca modalitate de realizare a intuiției, sunt idei care au pătruns și în România începutului de secol XX, dar progresul a fost extrem de lent.

Pedagogia secolului al XIX-lea urmărește problema educației școlare cu accent pe relevarea scopului educației și a mijloacelor corespunzătoare realizării sale. Practica a pus în evidență necesitatea cunoașterii copilului ca o condiției a educării lui. Astfel, practica educativă și interesul crescut pentru educația din școlile noi impun nevoia de cunoaștere a „materiei prime"; apar preocupări pentru cunoașterea copilului ca reacție față de școala și pedagogia tradițională axată pe educator.

Anul 1898 este un an de referință pentru schimbarea plasării centrului de greutate de la magistru către copil/elev, prin apariția lucrării „Paidologie – Schiță pentru o știință a copilului" aparținând lui Oskar Chrisman și „care reprezintă mai mult un manifest decât o contribuție pozitivă la studiul copilului" (Stanciu, 1995), dar care anunță importanța psihologiei copilului și conceperea teoriei educației derivate din aceasta.
Dacă în plan european pledoaria pentru schimbarea atitudinii față de copil a debutat prin lucrarea suedezei Ellen Key, „Secolul copilului", construirea unui sistem de educație care să plaseze în centrul preocupărilor sale copilul cu particularitățile propriei copilării, mai întârzie pe teritoriul românesc.

Începutul secolului XX în învățământul din România cunoaște o focalizare asupra școlii din mediul rural, atât prin realizarea infrastructurii, cât și prin cuprinderea în învățământul primar a unui număr cât mai mare de copii. Astfel, dacă la 1899, cifrele epocii vorbesc despre 84% din populația rurală ca analfabetă, în numai 10 ani, prin aceste preocupări procentul scade la 65%. Extinderea numărului de școli primare, dar și modul în care s-au dezvoltat instituțiile pentru copiii sub vârsta școlarității în perioada următoare este relevantă pentru a înțelege prioritățile momentului: alfabetizarea populației[3].

Perioada de început a secolului XX cunoaște aceleași frământări și preocupări ca și în celelalte țări europene, anume de a înlocui rigiditatea școlilor tradiționale în care intelectualismul de tip herbartian și autoritarismul magistrului predomină și de a organiza un învățământ

mai apropiat de trebuințele societății și care să țină seama de particularitățile copilului. Concepțiile promovate de reprezentanții educației noi (John Dewey, Maria Montessori, Eduard Claparede, Ovide Decroly) ajung în România prin diferite căi, dar și idei proprii educației noi se nasc în același timp în țara noastră:

- În 1911 are loc primul Congres Internațional de Pedagogie de la Bruxelles, prezidat de Decroly, având ca participanți și pedagogi români;
- Ion Găvănescu promovează ideea pregătirii pentru o profesie în cadrul procesului de învățământ;
- Grigore Tăbăcaru atrage atenția ca „...învățătorul să nu scape din vedere faptul că elevul este centrul acțiunii pedagogice, el este axa principală în jurul căreia se mișcă tot învățământul" (Stanciu, 1995).

Perioada dintre cele două Războaie Mondiale este marcată de dificultăți: organizarea unitară a școlilor de pe întreg teritoriul românesc în urma Marii Uniri, unitatea și stabilitatea legislației. Deși regăsim interesul pentru dezvoltarea grădinițelor și a căminelor de copii prin Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul primar normal (1924), care

3. *Dacă în 1909 erau în România 5073 școli primare, din care 4696 erau școli rurale, în anul 1938 putem vorbi de 1577 de grădinițe și 13 654 școli primarie și gimnazii (Stanciu, 1995, p.163).*

prevedea integrarea „școlilor pentru copii mici" în învățământul primar, problemele stringente ale învățământului rămân obligativitatea și gratuitatea învățământului primar și prelungirea duratei învățământului obligatoriu. Și anii următori au adus în atenție preocupări pentru această vârstă, atât prin măsuri legislative, cât și prin crearea de asociații pedagogice, prin extinderea metodei montessoriene sau a publicațiilor destinate copiilor mici.
În perioada 1944 – 1989 filosofia materialist dialectică și istorică devine doctrina oficială, iar sistemul de învățământ românesc este puternic influențat de sistemul de învățământ sovietic. Școala este instrumentul edificării noii orânduiri sociale, iar copilul era perceput ca aparținând societății; în această, perioadă putem vorbi despre eforturile de a rupe copilul de familie pentru o mai eficientă îndoctrinare cu ideologia comunistă.
După 1989 putem vorbi despre importante schimbări în atitudinea față de copil atât în familie, cât și în mediul instituțional, precum și de schimbări importante pe care le-a experimentat sau le experimentează instituțiile de educație timpurie din România.

Bibliografie:

- **Botiș, A., L. Mihalca** (2007), *Despre dezvoltarea abilităților emoționale și sociale ale copiilor, fete și băieți, cu vârsta până în 7 ani - Ghid pentru cadrele didactice din învățământul preșcolar*. București UNICEF, Centrul Parteneriat pentru Egalitate;
- **Cunha, F. & J.J. Heckman & S. Navarro (2005)**, *Separating Uncertainty from Heterogeneity in Life Cycle Earnings*, *NBER Working Papers* 11024. National Bureau of Economic Research, Inc;
- **Evans, J. L., Myers, R.G. and Ilfeld, E. M. (2000)**, *Early Childhood Counts*. Washington D.C.: World Bank Institute;
- **Kagan, S.L. et alii** (2005) *Washington State Early Learning and Development Benchmarks A Guide to Young Children's Learning and Development*. Washington US Department of Education;
- **Kohlberg, L & R. Mayer (2003)**, *Development as the Aim of Education* în *Educating children for Democracy nr. 5 ISSA Summer/Fall 2003*;
- **Miclea, M. (2006)** *Reforma educației timpurii – Raport de sinteză (manuscris)*;
- **Landers, C. (2002)**, *Milestones in early child development*, Developmental Pediatrics;
- **Moss, P., Petrie, P. (2002)**, *From Children's Services to Children's Spaces: public provision, children and childhood*. London: Routledge Falmer;
- **Păun E., Potolea D. (2002)**, *Pedagogie – fundamentări teoretice și demersuri aplicative*, Iași, Editura Polirom;
- **Penn, H. (2002)**, *The World Bank's View of Early Childhood*, în *Childhood*, 9(1), pp. 118-132;
- **Stanciu, I. Gh. (1995**), *Școala și doctrinele pedagogice în secolul XX*, ediția a doua, revizuită. București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A;
- **Tomșa, Gh., Oprescu, N. (2007)**, *Bazele teoretice ale psihopedagogiei preșcolare*, București, Editura V&I Integral;
- **Woodhead, M. (2006)**, *Changing Perspectives in Early Childhood Theory, Research and Policy* în *EFA Global Monitoring Report 2007*, Paris, UNESCO;
- **** Early Childhood Resource Pack – Young Child Survival, Growth and Development (2004)*, New York, UNICEF Headquarters;
- **** Early Learning and Development Standards for Children from 0 to 6 Years Old (2009)*, Ministry of Labour and Social Policy, Macedonia;
- ****Illinois Early Learning Standards (2002)*, Illinois State Board of Education, Division of Early childhood Education;
- **** Missouri Early Learning and Development Standards (2005)*, Missouri Department of Elementary and Secondary Education, Early childhood Section;
- **** Pennsylvania Early Learning Standards for pre-kindergarten (2005)*, Pennsylvania Department of Education and Department of Public Welfare;
- **** Pennsylvania Standards for Kindergarten (2006)*, Pennsylvania Department of Education and Department of Public Welfare;
- **** Strong Foundations. Early Childhood Care and Education*, Education for All Global Monitoring Report (2006), Paris, UNESCO;
- **** Starting Strong II. Early Childhood Education and Care (2006)*, OECD.